

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
VERSLO IR EKONOMIKOS INSTITUTAS

JELIZAVETA MIKUCKAJA

**ES ŠALIŲ EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS
KRIZĖMS ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Doc. dr. *Lina Volodzkienė*

VILNIUS

2026

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
VERSLO IR EKONOMIKOS INSTITUTAS

**ES ŠALIŲ EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS
KRIZĖMS ANALIZĖ**

Verslo ekonomikos ir tvarios plėtros magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 6211JX079

Recenzentas
(parašas) V. Pavardė
2026 05

Vadovas
(parašas) doc. dr. L. Volodzkienė
2026 05 11

Atliko
VETvmis24-1 gr. stud.
(parašas) J. Mikuckaja
2026 05 11

VILNIUS, 2026

TURINYS

SANTRUMPOS	9
ĮVADAS	10
1. EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS KRIZĖMS KONCEPCIJA	15
1.1. Ekonomikos atsparumo samprata globalių krizių kontekste.....	15
1.1.1. Ekonomikos atsparumas.....	15
1.1.2. Krizės, ekonomikos krizės ir globalios krizės samprata	19
1.2. Ekonomikos atsparumą lemiantys veiksniai	22
1.2.1. Struktūriniai veiksniai	22
1.2.2. Instituciniai veiksniai	24
1.2.3. Politiniai veiksniai.....	26
1.2.4. Žmogaus raidos indekso vaidmuo ekonomikos atsparumui	28
2. GLOBALŪS EKONOMINIAI SUKRĖTIMAI IR JŲ POVEIKIS ES ŠALIMS.....	31
2.1. 2008–2009 m. finansų krizė	31
2.2. COVID-19 pandemija (2020–2021 m.)	33
2.3. 2022 m. energetikos krizė	36
2.4. ES šalių ekonomikos prisitaikymo modeliai globalių krizių laikotarpiu	38
2.4.1. Reaktyvusis modelis.....	38
2.4.2. Adaptacinis modelis	39
2.4.3. Transformacinio atsparumo modelis	42
2.4.4. Kompleksinis modelis	44
3. ES ŠALIŲ EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS KRIZĖMS VERTINIMO METODOLOGIJA.....	48
3.1. Tyrimo strategija ir metodai	48
3.1.1. Duomenų rinkimo metodai.....	49
3.1.2. Duomenų analizės metodai	50
3.2. Tyrimo instrumentų pagrindimas	51
3.3. Tyrimo organizavimas ir etika.....	58
4. ES ŠALIŲ EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS KRIZĖMS VERTINIMO REZULTATŲ ANALIZĖ.....	61

4.1. Kiekybinio vertinimo rezultatų analizė	61
4.2. Kokybinio vertinimo rezultatų analizė	71
4.3. Kiekybinio ir kokybinio vertinimo rezultatų palyginimas	86
IŠVADOS	90
REKOMENDACIJOS.....	92
LITERATŪROS SĄRAŠAS	94
INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	103
SANTRAUKA	106
SUMMARY	107
PRIEDAI	107

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Regionų atsparumo formos	19
2 pav. Žmogaus raidos indekso komponentai	29
3 pav. Išmokos pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (RRF)	40
4 pav. Sritys, kuriose ES šalys gali panaudoti ekonomikos gaivinimo plano lėšas	41
5 pav. Ekonomikos tapimas atsparia	47
6 pav. Vidutinis metinis BVP augimo tempas analizuojamų ES šalių imtyje	52

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Ekonomikos atsparumo samprata.....	17
2 lentelė. Krizės, ekonomikos krizės ir globalios krizės sampratos pagrindimas	21
3 lentelė. Ekonomikos prisitaikymo modelių pagrindimas	46
4 lentelė. Tyrimo sąsajos su hipotezėmis	56
5 lentelė. Kokybinio tyrimo instrumento klausimai.....	57
6 lentelė. Tiriamųjų demografinė charakteristika.....	59
7 lentelė. 2009 m. finansinės krizės poveikis metinio BVP vienam gyventojui augimui ES šalyse	61
8 lentelė. ES šalių ekonomikos pokyčiai finansų krizės laikotarpiu, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi	62
9 lentelė. Bendras finansų krizės poveikis ES šalims	63
10 lentelė. Finansų krizės poveikio įvertinimas ir pokrizinio laikotarpio skirtumai šalyse, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi.....	63
11 lentelė. Bendras COVID-19 pandemijos poveikis ES šalių ekonomikos augimui	64
12 lentelė. ES šalių ekonomikos pokyčiai COVID-19 laikotarpiu, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi. 65	
13 lentelė. ES šalių ekonomikos dinamika po COVID-19 pandemijos, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi	66
14 lentelė. Metinis užimtumo pokytis ES šalyse finansų krizės laikotarpiu	66
15 lentelė. Užimtumo pokyčiai finansų krizės laikotarpiu ES šalyse, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi	67
16 lentelė. Užimtumo pokyčiai ES šalyse po finansų krizės, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi	68
17 lentelė. Užimtumo pokyčiai COVID-19 pandemijos laikotarpiu, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi	69
18 lentelė. Bazinis užimtumo pokytis ES šalyse COVID-19 krizės laikotarpiu, Vokietiją laikan palyginamąja šalimi.....	70
19 lentelė. Ekonomikos atsparumo samprata (n=7).....	72
20 lentelė. Pagrindiniai ekonomikos atsparumo komponentai (n=7).....	73
21 lentelė. ES šalių ekonomikos reakcijos į 2009 m. finansų krizę ir į COVID-19 pandemiją skirtumai (n=7)	75
22 lentelė. Struktūriniai veiksniai, lėmę skirtingą šalių atsparumą ekonomikos krizėms (n=7).....	76
23 lentelė. Nuoseklaus atsparumo egzistavimas (n=7)	78

24 lentelė. BVP augimo ir užimtumo pokyčių rodiklių informatyvumas (n=7)	79
25 lentelė. BVP augimo ir užimtumo pokyčių rodiklių ribotumai (n=7).....	80
26 lentelė. Situacijos, kai makroekonominiai rodikliai rodo atsigavimą, tačiau visuomenės gerovė išlieka prasta (n=7)	81
27 lentelė. Papildomi rodikliai ir dimensijos, būtinos vertinant ekonomikos atsparumą (n=7).....	83
28 lentelė. Gyventojų gerovės ir socialinio saugumo svarba vertinant ekonomikos atsparumą (n=7)	84
29 lentelė. Ekonomikos atsparumo vertinimas per į žmogų orientuotą perspektyvą.....	85
30 lentelė. Hipotezių patvirtinimas	88

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. Tyrimo instrumentas	108
2 priedas. Akademinio sąžiningumo deklaracija.....	109

SANTRUMPOS

BVP – bendrasis vidaus produktas.

ES – Europos Sąjunga.

ECB – Europos Centrinis Bankas.

MBS – (angl. *mortgage-backed securities*) hipoteka užtikrinti vertybiniai popieriai.

SURE – (angl. *Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency*) – programa, skirta darbo vietų ir darbuotojų apsaugai pandemijos metu.

TVF – tarptautinis valiutos fondas.

IVADAS

Temos aktualumas. Valstybių gebėjimas atlaikyti išorinius sukrėtimus ir greitai atsigauti po jų siejamas su ekonomikos atsparumo koncepcija. Atsparumo sąvoka vartojama psichologijoje, ekologijoje, inžinerijoje (Bucăța & Popescu, 2021; Šimelytė ir kt., 2025). Po 2008-2009 m. finansų krizės, prasidėjusios JAV ir išplitusios Europoje, atsparumo sąvoka plačiau imta taikyti ir ekonomikoje (Faggian et al., 2018). Ekonomikos atsparumas (angl. *economic resilience*) reiškia ekonominės sistemos gebėjimą atlaikyti neigiamus išorinius šokus (krizes, pandemijas, recesijas ar kt.), mažinti jų poveikį ir greitai atkurti augimą bei vystymąsi (Sutton & Arku, 2022). Ekonomikos atsparumas yra laikomas sudėtine socioekonominio atsparumo dalimi, kurioje ekonominės struktūros, socialiniai mechanizmai ir instituciniai veiksniai veikia kartu ir padeda ekonominei sistemai prisitaikyti prie iššūkių (Šimelytė ir kt., 2025), taip pat jis siejamas su organizaciniu atsparumu (Bucăța & Popescu, 2021). Iš makroekonomikos perspektyvos ekonomikos atsparumas apibrėžiamas kaip šalies ar regiono ekonomikos pajėgumas sumažinti neigiamą šoko poveikį, išlaikyti pagrindinius ekonominius rodiklius (pvz., BVP, užimtumą) ir užtikrinti greitą atsigavimą (Bucăța & Popescu, 2021). Taigi ekonomikos atsparumas nėra vienareikšmė sąvoka: ji apima ne tik prisitaikymą, bet ir atsistatymą, atsigavimą bei tolimesnį augimą. Šiame darbe ekonomikos atsparumas analizuojamas ekonominių sukrėtimų poveikio atsparumo kontekste ir yra suvokiamas kaip regionų ir šalių gebėjimas atsigauti arba prisitaikyti prie neigiamo ekonomikos krizių poveikio (Bucăța & Popescu, 2021). Šis aspektas pasirinktas dėl to, kad jis yra būtinas ilgalaikio ekonomikos augimo užtikrinimui.

Ekonomikos krizės – nuolat pasikartojantis reiškinys, tačiau kaskart turintis skirtingas priežastis bei pasekmes. Veikiant globalizacijai valstybių ekonomikos yra vis labiau tarpusavyje susijusios, todėl krizės tampa globaliomis, apimančiomis daugelį valstybių, o pasekmės – ilgiau jaučiamos ir skaudesnės. Globalios krizės paveikia valstybių ekonominį, finansinį ir socialinį stabilumą bei susilpnina jų atsparumą (Lagunavičiūtė ir Ševčenko, 2019). Per pastaruosius du dešimtmečius susidomėjimas ekonomikos atsparumu sparčiai išaugo, reaguojant į didėjantį neapibrėžtumą ir krizių dažnėjimą (Alessiet al., 2020). Domėtis ekonomikos atsparumu globalioms krizėms skatina nenusipėjamas staigių sukrėtimų, tokių kaip 2008–2009 m. finansų krizė, COVID-19 pandemija bei energetikos krizė, kurią paspartino Rusijos ir Ukrainos karas, poveikis (Trippl et al., 2024). Norint sėkmingai įveikti šiuos iššūkius, svarbu suprasti, kaip valstybės reaguoja į krizes ir nuolat analizuoti jų gebėjimą su jomis susidoroti (Alessiet al., 2020).

ES valstybės yra integruotos į bendrą rinką ir susaistytos ekonominiais bei politiniais saitais, todėl globalios krizės vienaip ar kitaip paveikia jas visas. Siekdamas stiprinti savo ekonominį atsparumą ES valstybės taiko koordinuotas politikos priemones: pavyzdžiui, finansų sektoriaus krizių valdymui buvo

priimtas komunikatas KOM/2010/0579; laikinoji sistema reaguojant į pasaulinę finansų krizę; laikinoji sistema reaguojant į koronaviruso protrūkį; laikinoji valstybės pagalbos priemonių, skirtų ekonomikai remti krizės sąlygomis reaguojant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą, sistema ir kt. (Europos Komisija, 2022). Tačiau skirtingos ES valstybės narės pasižymi skirtingu pasirengimu globalioms krizėms, nevienoda ekonomikos diversifikacija bei nevienodu reagavimo greičiu į išorinius sukrėtimus. Todėl kyla poreikis sistemškai analizuoti, kaip skirtingos ES ekonomikos prisitaiko prie globalių krizių.

Temos ištirtumas ir naujumas. Užsienio mokslinių tyrimų lauke ekonomikos atsparumas globalioms krizėms yra plačiai nagrinėjamas tyrimų objektas, apimantis skirtingus analizės lygmenis – makroekonominį, regioninį ir sektorinį, tačiau dažnai pasižymintis fragmentiškumu. Alessiet al. (2020) analizavo ES valstybių narių atsparumą finansų ir ekonomikos krizei socialinių rodiklių kontekste ir konstatavo, kad ES valstybės į krizes reaguoja skirtingai ir skirtingas jų atsparumas krizėms. Doukas et al. (2025) taip pat gilinasi į pasaulinės ekonomikos krizės pasekmes ir padarė išvadą, kad ES valstybės narės kaip atsaką į krizę naudojo Tarptautinio valiutos fondo remiamas koregavimo programas ir iniciatyvas, skirtas skatinti fiskalinį solidarumą. Akhyar & Rahmi (2024) nagrinėjo nacionalinio ekonominio atsparumo sąvoką makroekonominiu požiūriu ir nustatė, kad veiksminga fiskalinė ir pinigų politika kartu su aktyviomis struktūrinėmis reformomis yra būtinos priemonės, siekiant didinti ekonominį atsparumą. Yu & Kim (2021) tyrė Pietų Korėjos ekonomikos atsparumą po 2008 m. krizės ir nustatė, kad dauguma minėtos šalies regionų po krizės demonstravo atsparumą, reikšmingas ekonominis atsigavimas buvo nustatytas ir ne sostinės zonose. Trippel et al. (2024) analizavo regioninį ekonominį atsparumą formuojančias prielaidas bei procesus ir pateikė naują transformacinio atsparumo perspektyvą, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas poslinkiui link ekonomikos tvarumo. Brada et al. (2021) tyrė Vidurio ir Rytų Europos valstybių ekonominį atsparumą ir atsigavimą po finansų krizės COVID-19 pandemijos metu bei padarė išvadą, kad minėtose valstybėse ekonomikos atsigavimas po pandemijos bus lėtas ir truks ilgiau nei dvejus metus. Notteboom et al. (2021) tyrė pasaulinį konteinerių laivybos ir uostų veiklos atsparumą 2008–2009 m. finansų krizei ir COVID-19 pandemijai ir nustatė, kad globalių krizių poveikis šiai ekonomikos sričiai priklauso nuo uostų ir laivybos pramonės gebėjimų veikti sudėtingose situacijose.

Lietuvos mokslinių tyrimų lauke Linkutė (2021) analizavo įmonių atsparumą COVID–19 kontekste ir nustatė, kad daugumos tirtų įmonių ekonominis atsparumas dėl pandemijos buvo sumažėjęs, o labiausiai paveikti buvo prekybos ir statybų sektoriai. Čičiurkaitė ir Jezerskė (2023) nagrinėjo oro linijų bendrovių sprendimus, siekiant prisitaikyti prie neapibrėžtos aplinkos, įskaitant ekonomikos krizes ir konstatavo, kad veiksmingas sprendimų priėmimas neapibrėžtoje aplinkoje didina bendrovių atsparumą ir užtikrina veiklos tęstinumą. Župerkienė (2021) tyrė organizacijų atsparumą esant neapibrėžtumo sąlygoms ir padarė išvadą,

kad organizacijos ne visada sugeba spręsti staiga iškilusias globalias problemas, o kuriant organizacijų atsparumą trūksta holistinio požiūrio. Lietuvoje ekonomikos atsparumas globalioms krizėms, vertinant ES šalių ekonomikos prisitaikymo prie pasaulinių krizių kontekste, nėra išsamiai nagrinėtas, o tai pagrindžia šio tyrimo naujumą.

Tyrimo problema. Nors ekonomikos atsparumas yra plačiai nagrinėjamas užsienio moksliniuose tyrimuose, vis dar trūksta išsamios ir sistemingos ES šalių ekonomikos analizės, kuri atskleistų jų gebėjimą prisitaikyti prie pasaulinių krizių. Iki šiol nėra pakankamai aišku, kokie veiksniai labiausiai lemia ES šalių ekonomikos atsparumą; kokios politikos priemonės yra efektyviausios ekonominių sukrėtimų laikotarpiu ir kurie ekonomikos prisitaikymo modeliai yra patikimiausi skirtingų globalių krizių kontekste. Taip pat nepakankamai ištirta, kaip ES šalys galėtų kryptingai stiprinti savo ekonomikos prisitaikymo gebėjimus ateityje, didėjant globalių ekonominių sukrėtimų dažniui ir intensyvumui. Iš šios probleminės situacijos kyla mokslinė problema – **kokie veiksniai ir ekonominės bei politikos priemonės lemia ES šalių ekonomikos atsparumą bei jų gebėjimą prisitaikyti prie globalių ekonominių sukrėtimų?**

Tyrimo objektas – ES šalių ekonomikos atsparumas globalioms krizėms.

Darbo tikslas – teoriškai išanalizuoti ekonomikos atsparumo globalioms krizėms koncepciją ir empiriškai įvertinti ES šalių ekonomikos atsparumą bei prisitaikymo prie pasaulinių krizių ypatumus.

Darbo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti ekonomikos atsparumo globaliems ekonominiams sukrėtimams koncepciją ir jos pagrindines dimensijas.
2. Išanalizuoti ekonomikos atsparumą lemiančius struktūrinius, institucinius ir makroekonominės politikos veiksnius.
3. Parengti ES šalių ekonomikos atsparumo globaliems sukrėtimams vertinimo metodologiją.
4. Įvertinti ES šalių ekonomikos atsparumą ir prisitaikymą globalių ekonominių sukrėtimų laikotarpiu.
5. Remiantis empirinio tyrimo rezultatais, pateikti rekomendacijas ES šalių ekonomikos atsparumo stiprinimui ateityje.

Tyrimo hipotezės.

H1: šalys, kurios finansų krizės metu patyrė mažesnę ekonominę nuosmukį, po krizės pasižymėjo spartesniu ekonomikos atsigavimu. Ši hipotezė leidžia patikrinti, ar ekonominis atsparumas yra nuoseklus reiškinys, t. y. ar mažesnis šokas krizės metu yra susijęs su greitesniu augimu pokriziniu laikotarpiu.

H2: šalys, patyrusios didžiausią ekonominę nuosmukį COVID-19 pandemijos metu, taip pat pasižymėjo reikšmingu nuosmukiu 2008–2009 m. finansų krizės laikotarpiu. Ši hipotezė leidžia

įvertinti, ar egzistuoja struktūrinis šalių pažeidžiamumas, kuris pasireiškia nepriklausomai nuo krizės pobūdžio.

H3: Tradiciniai makroekonominiai rodikliai (BVP augimas, užimtumo lygis) nepakankamai atspindi ekonomikos atsparumą, todėl įtraukus kokybinius socialinius ir institucinius veiksnius galima gauti išsamesnį ir tikslesnį ekonomikos atsparumo vertinimą. Ši hipotezė leidžia įvertinti, ar tradiciniai makroekonominiai rodikliai, tokie kaip BVP augimas ir užimtumas, pakankamai atspindi ekonomikos atsparumą, todėl papildomai taikomas kokybinis tyrimas, leidžiantis įtraukti platesnį socialinį ir institucinį kontekstą.

Tyrimui organizuoti pasirinkta mišri tyrimo strategija, apjungianti kiekybinius ir kokybinius metodus. Kiekybinėje dalyje taikomi literatūros analizės, statistinių duomenų sisteminimo ir interpretavimo bei panelinių duomenų regresinės analizės metodai, naudojant mažiausių kvadratų metodą (angl. *Ordinary least squares*, OLS). Ši analizė leidžia įvertinti globalių ekonominių sukrėtimų poveikį ekonomikos augimui ir nustatyti pagrindinius ekonomikos atsparumą lemiančius veiksnius. Skaičiavimai atliekami atvirojo kodo programoje „Gretl“. Kokybinėje dalyje taikomas pusiau struktūruoto ekspertinio interviu metodas bei kokybinė turinio analizė (angl. *content analysis*), siekiant sistemingai išskirti kategorijas ir subkategorijas, interpretuoti kiekybinio tyrimo rezultatus, juos validuoti bei įvertinti ekonominės politikos priemonių vaidmenį stiprinant ekonomikos atsparumą.

Darbo teorinis reikšmingumas. Sukurtas teorinis pagrindas gali būti naudojamas tolesniems moksliniams tyrimams, analizuojantiems ekonomikos atsparumą skirtinguose regionuose, sektoriuose ar krizių kontekstuose. Darbe integruojamos skirtingos ekonomikos atsparumo prieigos leidžia sistemiškiau vertinti šį reiškinį, atsižvelgiant į jo daugialypį pobūdį ir skirtingus analizės lygmenis. Tokiu būdu darbas prisideda prie ekonomikos atsparumo teorijos plėtos, praplečia jos interpretavimo galimybes ir sudaro prielaidas jos taikymui platesniame tarptautiniame ir lyginamajame kontekste. Be to, darbe išryškinamas ekonomikos atsparumo ryšys su socioekonominiais ir instituciniais veiksniais, kas suteikia papildomą teorinį pagrindą tolimesniems tarpdisciplininiais tyrimams.

Darbo praktinis taikomumas. Šio magistro darbo praktinis taikomumas pasireiškia galimybe gautus tyrimo rezultatus pritaikyti ekonominės politikos formavimo, strateginio planavimo ir krizių valdymo srityse tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu. Darbe analizuojami ES šalių ekonomikos prisitaikymo prie globalių krizių mechanizmai leidžia identifikuoti veiksmingiausias ekonominės politikos priemones ir intervencijas, kurios gali būti naudojamos stiprinant ekonomikos atsparumą ateities sukrėtimams. Praktiniu požiūriu darbas aktualus ir ES struktūrinių fondų bei Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės (RRF) įgyvendinimo vertinimui ir tobulinimui, nes leidžia įvertinti, kaip

investicijos ir reformos prisideda prie reaktyviojo, adaptacinio ir transformacinio atsparumo stiprinimo. Be to, tyrimo rezultatai gali būti naudojami priimant duomenimis grįstus sprendimus ir formuojant tikslingesnes ekonominės politikos kryptis. Tyrimo išvados gali padėti efektyviau nukreipti finansinius išteklius į tas sritis, kurios labiausiai didina ekonomikos atsparumą.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: turinys, įvadas, 3 skyriai su poskyriais ir skyreliais, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (88 pozicijos), informacinių šaltinių sąrašas (29 šaltiniai), anotacija ir santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis), 2 priedai, 6 paveikslai, 30 lentelių. Darbo apimtis (be priedų) – 94 puslapiai.

1. EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS KRIZĖMS KONCEPCIJA

Šioje magistro darbo dalyje analizuojama ekonomikos atsparumo globalioms krizėms koncepcija. Nagrinėjama ekonomikos atsparumo samprata globalių krizių kontekste: aiškinamasi, kas yra ekonomikos atsparumas bei kokios gali būti krizės. Taip pat nustatomi ekonomiką lemiantys veiksniai bei aiškinamasi, koks yra žmogaus raidos indekso vaidmuo ekonomikos atsparumui.

1.1. Ekonomikos atsparumo samprata globalių krizių kontekste

1.1.1. Ekonomikos atsparumas

Atsparumas nagrinėjamas įvairiuose kontekstuose – socialinio ir finansinio atsparumo tarpusavio sąsajų, socialinio kapitalo, miesto, šalies, regionų ekonominio atsparumo, socialinių ryšių ir tinklaveikos, nelaimių ir nenumatytų atvejų, bendruomenės atsparumo, migracijos ar net kariniuose (Bucăța & Popescu, 2021; Šimelytė ir kt., 2025; Blaževičės, 2021). Faggian et al. (2018) teigimu, ekonomikos atsparumas atrodo paprasta sąvoka, tačiau iš tikrųjų jį apibrėžti yra sudėtinga.

Atsparumas dažniausiai apibrėžiamas kaip gebėjimas atsigauti po patirto streso (Faggian et al., 2018). Jis reiškia gebėjimą „absorbuoti“ sukrėtimų padarinius, prisitaikyti prie pokyčių ir atkurti, ar net naujai transformuoti sistemą, siekiant, kad ji ateityje būtų mažiau pažeidžiama (Sutton & Arku, 2022). Atsparumas taip pat neretai apibrėžiamas kaip grįžimas į pusiausvyros būseną (Xie et al., 2018). Tačiau analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, kad vieningos atsparumo sampratos nėra: ji priklauso nuo konteksto ir nagrinėjamos perspektyvos.

Ekonomikos atsparumo samprata literatūroje pateikiama iš įvairių perspektyvų. Pavyzdžiui, iš socioekonominės perspektyvos atsparumas (angl. *socioeconomic resilience*) apibrėžiamas kaip ekonominės sistemos gebėjimas absorbuoti, prisitaikyti ir transformuotis, išlaikant esmines funkcijas net ir susidūrus su sunkumais (Šimelytė ir kt., 2025). Blaževičės (2021) teigimu, socioekonominis atsparumas – tai žmonių, šeimų, bendruomenių ir visuomenės gebėjimas išverti, prisitaikyti bei atsigauti po ekonominių ir socialinių sukrėtimų (pvz., po ekonomikos krizės, darbo netekimo, diskriminacijos, socialinės atskirties), gebant išsaugoti ar net pagerinti savo funkcionavimą, išteklius ir gerovę. Socioekonominis atsparumas apima finansinį, žmogiškojo kapitalo, socialinį, institucinį bei fizinį atsparumą.

Iš organizacijos perspektyvos – tai organizacijos gebėjimas greitai atsigauti arba prisitaikyti prie nepalankių situacijų ar pokyčių (Bucăța & Popescu, 2021). Organizacinis atsparumas taip pat laikomas savybe, gebėjimu ar pajėgumu, padedančiu organizacijai atsigauti po sukrėtimų (Ruiz-Martin et al., 2018).

Iš makroekonomikos perspektyvos – ekonomikos atsparumas – apibrėžiamas kaip šalies ar regiono ekonomikos pajėgumas sumažinti neigiamą šoko poveikį, išlaikyti pagrindinius ekonominius rodiklius (pvz., BVP, užimtumą) ir greitai atsigauti iki lygio, buvusio prieš krizę (Bucăța & Popescu, 2021). Tai reiškia, kad atspari ekonomika ne tik reaguoja į staigius pokyčius, bet ir turi mechanizmus, kurie leidžia sumažinti nuostolius bei judėti į priekį. Literatūroje didžioji dalis empirinių tyrimų yra skiriama būtent regioninių ekonomikų atsparumui sukrėtimams tirti, ypač nagrinėjant, ar regionai buvo atsparūs krizėms ir analizuojant bendruosius atsparumo veiksnius (Brown & Greenbaum, 2017; Ray et al., 2017; Courvisanos et al., 2017). Kadangi šiame darbe analizuojamas ES šalių ekonomikos prisitaikymas prie pasaulinių krizių, atsparumas plačiau bus nagrinėjamas iš makroekonomikos perspektyvos, regioninės (ES regiono) ekonomikos kontekste.

Regioninės ekonomikos kontekste atsparumu buvo susidomėta XXI a. pradžioje. Plačiau šiame kontekste atsparumas imtas nagrinėti palyginti neseniai – po 2008-2009 m. finansų krizės (Faggian et al., 2018). Literatūroje buvo pateikiamos dvi skirtingos regioninio atsparumo interpretacijos. Atsparumas, vadinamas „inžineriniu atsparumu“, reiškė regiono gebėjimą grįžti į būseną, kuri buvo prieš šoką (Hill et al., 2008). Atsparumas, pavadintas „ekologiniu atsparumu“, reiškė sukrėtimo, kurį sistema gali atlaikyti, neperkeliant jo į naują būseną, dydį. Šis apibrėžimas buvo sukurtas turint omenyje daugialypę pusiausvyros sistemą, tačiau jį taip pat galima laikyti atstumo, kurį sukrėtimas pastumia regioną nuo jo ilgalaikio augimo kelio, mažinimu (Balland et al., 2015). Atsirado ir trečiasis atsparumo apibrėžimas, reiškiantis regiono gebėjimą prisitaikyti ir reorganizuotis, reaguojant į tam tikrą sukrėtimą. Šiame kontekste atsparumas nebūtinai reiškia grįžimą į ankstesnę būseną. Jis gali reikšti galimą perėjimą prie naujos (idealiu atveju – geresnės) būsenos (Modica ir Reggiani, 2014; Martin ir Sunley, 2015; Boschma, 2015). Martin & Sunley (2020) teigimu, egzistuoja keturi pagrindiniai konkuruojantys atsparumo tipai – inžinerinis, ekologinis, evoliucinis ir transformacinis. Inžinerinis atsparumas reiškia regioninės ekonomikos gebėjimą ir greitį, kuriuo ji grįžta į prieš sukrėtimą buvusį augimo kelią. Ekologinis atsparumas reiškia regioninės ekonomikos atlaikymo ribą, ekonomika patiria sistemos pokyčius ir pereina į naują, paprastai mažiau idealų augimo kelią. Evoliucinis atsparumas, dar žinomas kaip adaptyvusis atsparumas, reiškia ekonomikos gebėjimą išlaikyti savo pagrindinę funkciją, nepaisant ekonominio sukrėtimo, perorientuojant ir reorganizuojant savo struktūrą į esamą arba naują, labiau palankų augimo kelią. Šis atsparumo, kaip

struktūrinio prisitaikymo, aiškinimas, pasak Martin & Sunley (2020), leidžia teigti, kad atsparios ekonomikos, patyrusios sukrėtimą, „atsimuša į priekį“, o ne „atsigauna“. Transformacinis atsparumas reiškia sistemos gebėjimą pertvarkyti ir sukurti naują struktūrą ir funkcijų rinkinį, kai aplinkos, socialinės ar ekonominės sąlygos esamą sistemos pobūdį padaro netinkamą arba nepageidaujamą. Šis aiškinimas, kaip teigia minėti autoriai, leidžia daryti prielaidą, kad regioninių ekonomikų patiriamas sukrėtimas yra toks didelis, jog jam reikalinga visiška transformacija, dėl kurios reikia perskirstyti išteklius ir perorientuoti struktūras bei funkcijas, siekiant sukurti tvaresnę ir stabilesnę ekonominę sistemą (Martin & Sunley, 2020).

Mayor & Ramos (2020) teigimu, regioninės ekonomikos atsparumas bendrai apibrėžiamas kaip tam tikro regiono ekonomikos gebėjimas atsispirti ir (arba) greitai atsigauti po išorinių sukrėtimų, netgi pagerinant savo padėtį, palyginti su prieš sukrėtimus buvusia būsena. Bruneckienė ir kt. (2018); Martin & Sunley (2020) pažymi, kad atsparus regionas yra tas, kuris išlaiko gebėjimą greitai atsigauti po išorinių sukrėtimų, netgi pagerindamas savo padėtį, palyginti su prieš sukrėtimą buvusia būsena. Taigi atsparumas visų pirma yra gebėjimas greitai atsigauti po išorinių krizių, netgi pagerinant savo padėtį su buvusia prieš krizę. Li et al. (2022) teigia, kad atsparumas gali būti suprantamas kaip regioninės ekonominės sistemos gebėjimas atsispirti išoriniams sukrėtimams, sušvelninti jų poveikį ir prisitaikymo būdu atkurti ankstesnę vystymosi trajektoriją arba pereiti į naują, geresnį kelią. Matome, kad ši koncepcija pabrėžia, jog atsparumas yra ne tik grįžimas į ankstesnę būseną, bet apima ir prisitaikymo procesą bei galimus struktūrinius pokyčius.

Tai, kas išdėstyta, įrodo, kad vieningos sampratos, apibūdinančios ekonomikos atsparumą, nėra. Ji priklauso nuo to, iš kokios perspektyvos apibrėžimas pateikiamas. Apibendrinta ekonomikos atsparumo samprata pateikiama 1 lentelėje

1 lentelė. Ekonomikos atsparumo samprata

Autorius, metai	Apibrėžimas	Perspektyva
Šimelytė ir kt. (2025).	Sistemos gebėjimas absorbuoti, prisitaikyti ir transformuoti išlaikant esmines funkcijas net ir susidūrus su sunkumais.	Socioekonominė
Blaževičė (2021).	Individų, šeimų, bendruomenių ir visuomenės gebėjimas ištverti, prisitaikyti ir atsigauti po ekonominių ir socialinių sukrėtimų, gebant išsaugoti ar pagerinti savo funkcionavimą, išteklius ir gerovę.	
Bucăța ir Popescu, (2021).	Organizacijos gebėjimas greitai atsigauti arba prisitaikyti prie nepalankių situacijų ar pokyčių.	Organizacinė
Ruiz-Martin et al., (2018).	Organizacinis atsparumas laikomas savybe, gebėjimu ar pajėgumu, kuris padeda organizacijai atsigauti po sukrėtimų.	
Bucăța ir Popescu (2021).	Šalies ar regiono ekonomikos pajėgumas sumažinti neigiamą šoko poveikį, išlaikyti pagrindinius ekonominius rodiklius (pvz., BVP, užimtumą) ir greitai atsigauti iki prieškrizinio lygio	Makroekonominė
Hill et al. (2008).	Regionų gebėjimas atsigauti arba prisitaikyti prie neigiamo ekonomikos krizių poveikio (Bucăța & Popescu, 2021).	
Balland et al. (2015).	Regiono gebėjimas grįžti į būseną, kuri buvo prieš šoką	
	Sukrėtimo, kurį sistema gali atlaikyti, neperkelta į naują būseną, dydis.	

Modica ir Reggiani (2014); Martin ir Sunley (2015); Boschma (2015).	Regiono gebėjimas prisitaikyti ir reorganizuotis, reaguojant į tam tikrą sukrėtimą.	
Martin & Sunley (2020).	Regioninės ekonomikos gebėjimas ir greitis,, kuriuo ji grįžta į prieš sukrėtimą buvusį augimo kelią.	
	Regioninės ekonomikos gebėjimas atlaikyti sukrėtimą, kad išlaikytų savo augimo kelią. Tačiau kai sukrėtimas viršija regioninės ekonomikos atlaikymo ribą, ji patiria sistemos pokyčius ir pereina į naują, paprastai mažiau idealų augimo kelią.	
	Ekonomikos gebėjimas išlaikyti savo pagrindinę funkciją, nepaisant ekonominio sukrėtimo, perorientuojant ir reorganizuojant savo struktūrą į esamą arba naują, palankesnę augimo kelią.	
	Sistemos gebėjimas pertvarkyti ir sukurti naują struktūrą ir funkcijų rinkinį, kai aplinkos, socialinės ar ekonominės sąlygos esamą sistemos pobūdį padaro netinkamą arba nepageidaujamą.	
	Tai tam tikro regiono ekonomikos gebėjimas atsispirti ir (arba) greitai atsigausti po išorinių sukrėtimų, netgi pagerinant savo padėtį, palyginti su prieš sukrėtimus buvusią būseną.	
Bruneckienė ir kt. (2018); Martin & Sunley (2020)	Gebėjimas greitai atsigausti po išorinių sukrėtimų, netgi pagerindamas savo padėtį, palyginti su prieš sukrėtimą buvusią būseną.	
Li et al. (2022)	Regioninės ekonominės sistemos gebėjimas atsispirti išoriniams sukrėtimams, sušvelninti jų poveikį ir prisitaikymo būdu atkurti ankstesnę vystymosi trajektoriją arba pereiti prie naujo, geresnio kelio.	

Sudaryta darbo autorės

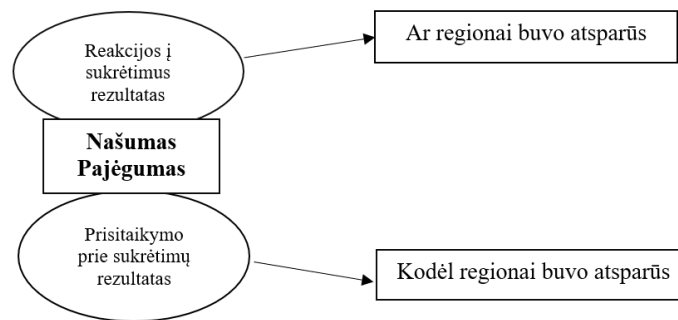
Sutton et al. (2023) teigimu, regioninio ekonominio atsparumo sąvoka tapo nauju madingu terminu, kuriam literatūroje skiriamas vis didesnis dėmesys. Ji susijusi su suvokimu, kad vis labiau integruotoje pasaulio ekonomikoje regioninė ekonomika tapo pažeidžiama dėl globalių ekonominių sukrėtimų ir regionus nuo šių sukrėtimų reikia apsaugoti. Šis suvokimas ypač sustiprėjo po 2008-2009 m. finansų krizės, kurios paplitimas buvo geografiškai nevienodas bei dėl COVID-19 pandemijos ir po jos kilusios 2020 m. ekonomikos krizės ekonominio poveikio (Sutton & Arku, 2022, Sutton et al., 2023). Tačiau nepaisant spartaus regioninio atsparumo koncepcijos vystymosi, vis dar vyrauja nuomonė, kad dar nėra pakankamai aiški (Bristow & Healy, 2020; Sutton et al., 2023). Hu & Hassink (2020, p. 56) teigia, kad dar nėra aišku, ką tiksliai reiškia regioninio ekonominio atsparumo sąvoka ir jai trūksta „nuoseklaus supratimo“.

Martin & Sunley (2020) išskyrė keturis regioninės ekonomikos atsparumo sukrėtimui aspektus: atsparumą, atsigavimą, persiorientavimą, atsinaujinimą.

Atsparumas reiškia regiono ekonomikos jautrumo laipsnį arba reakcijos į recesijos sukrėtimą gylį. Atsigavimas reiškia regiono ekonomikos atsigavimo po recesijos sukrėtimo greitį ir laipsnį. Persiorientavimas reiškia regiono ekonomikos prisitaikymo prie recesijos sukrėtimo mastą. Atsinaujinimas reiškia mastą, kuriuo regiono ekonomika atnaujinama savo augimo kelią ir pereina prie naujos augimo tendencijos (Martin & Sunley, 2020). Kitaip tariant, atsparumas apibūdina, kiek regionas yra jautrus

sukrėtimui; atsigavimas – kaip greitai regionas pajėgus atsigauti po sukėtimo; persiorientavimas – kaip regionas geba pritaikyti savo ekonomines struktūras, reaguodamas į pokyčius; atsinaujinimas – gebėjimas pereiti prie naujo ekonominio vystymosi po sukėtimo.

Sutton & Arku (2022) teigimu, regioninį atsparumą galima suskirstyti į dvi formas: našumą ir pajėgumą. Našumas reiškia regionų reakcijos į sukėtimus rezultatą (t. y. regionų atsparumo vertinimą), o pajėgumas – pagrindinį regionų prisitaikymo prie sukėtimų (t. y. trumpalaikių ir staigių trikdžių) procesą. Abi atsparumo formos yra esminės, nes pirmoji rodo, ar regionai buvo atsparūs, o antroji paaiškina, kodėl jie buvo atsparūs (1 pav.).

1 pav. Regionų atsparumo formos

Sudaryta darbo autorės pagal Sutton & Arku (2022)

Tai, kas išdėstyta, rodo ekonominio atsparumo sampratos atskleidimo svarbą. Ši samprata padeda suprasti, kodėl kai kurie regionai patiria ilgalaikį sukėtimų poveikį (pvz., recesijas), kodėl vieni regionai po krizės atsigauja lėtai (arba patiria stagnaciją), o kiti atsigauja greitai ir tampa stipresni, nei buvo anksčiau. Tan (2021) pabrėžia, kad atsparumas priklauso ne tik nuo sukėtimo pobūdžio, bet ir nuo regiono gebėjimo prisitaikyti, įskaitant žmogiškojo kapitalo, pramonės, inovacijų tinklą, institucijų ir socialinės sanglaudos prisitaikymą.

Apibendrinant teigtina, kad vieningos ekonomikos atsparumo sampratos nėra: ji priklauso nuo perspektyvos, kurioje analizuojama. Tačiau net ir toje pačioje perspektyvoje atsparumas skirtingai interpretuojamas, todėl jį apibrėžti sudėtinga. Šio darbo kontekste tikslinga ekonomikos atsparumą įvardinti kaip regionų ir šalių gebėjimą atsigauti arba prisitaikyti prie neigiamo globalių krizių poveikio.

1.1.2. Krizės, ekonomikos krizės ir globalios krizės samprata

Žodis „krizė“ kilęs iš graikų kalbos žodžio „Krisis“, reiškiančio skirtumą, sprendimą, atsiskyrimą. Vėliau šį terminą perėmė Aristotelis, kuris jį vartoja savo veikale „Poetika“, norėdamas parodyti tragedijos

kulminaciją, kai herojus turi priimti svarbų sprendimą dėl savo likimo (DeCaroli, 2020). Vėliau krizės sąvoka imta vartoti medicinos, psichologijos, tarptautinių santykių, ekonomikos srityse (Wieser, 2020).

Bendrajai prasme krizė apibūdinama kaip didelio poveikio įvykis, keliantis grėsmę sistemai. Tai situacija, fiziškai paveikianti sistemos visumą ir reikalaujanti priimti skubius sprendimus (Coccia, 2021). Visuomenės evoliucijoje krizės apibrėžiamos kaip situacija, kuriai būdingas ryškus nestabilumas, lydimas nepastovumo, augančio neapibrėžtumo ir prieštaravimų (ekonominių, politinių, ideologinių, karinių ir kt.) (Haralambie, 2011). Krizė dažnai apibūdinama kaip sudėtinga situacija ar įvykis, turintis potencialiai neigiamas pasekmes, kylantis netikėtai, didinantis neapibrėžtumą ir reikalaujantis skubių veiksmų (Boin et al., 2017). Krizę galima apibrėžti ir kaip sistemos laikotarpį, kurio metu pasireiškia daugybė sunkumų, apsunkinančių normalų funkcionavimą, o minėti sunkumai gali sukelti stiprų postūmį sistemai keistis (Cazan & Cucos, 2013). Krizės pradžia reiškia kokybinius ekonomikos pokyčius, skirtus naujam ekonominio aktyvumo pakilimui (Haralambie, 2011). Krizė perteikia neišvengiamo dezintegracijos ir žlugimo pavojaus idėją, bet taip pat ir lūžio tašką su naujos pradžios galimybėmis (Wieser, 2020). Taigi krizė yra nebūtinai neigiamas reiškinys, nes ji priverčia sistemą keistis bei ieškoti išeičių iš susidariusios padėties.

Ekonomikos krizė yra ekonominio ciklo fazė, kai susidaro santykinis prekių perteklius, palyginti su ribota gyventojų perkamąja galia, dėl kurios sumažėja gamyba, kyla bankrotų, nedarbo grėsmė. Krizės metu nuolat jaučiamas nerimas ir netikrumas dėl ateities, baimė ar net panika (Haralambie, 2011). Ekonomikos krizė yra staigus ekonominės veiklos nuosmukis, kuriam būdingas bendrojo vidaus produkto (BVP), užimtumo, gamybos ir vartojimo mažėjimas (Peric & Vitezic, 2016). Nacionalinis ekonominių tyrimų biuras krizę apibrėžia kaip reikšmingą ekonominės veiklos nuosmukį, pasireiškiantį mažesniu BVP, mažesnėmis individualiomis pajamomis, sumažėjusiu užimtumo lygiu, mažėjančia pramonės gamyba ir vartojimu (Haralambie, 2011). Ekonomikos krizė – tai situacija, kai šalies ekonomika staiga susitraukia, paprastai dėl finansų krizės (Cazan & Cucos, 2013). Ekonomikos krizė gali pasireikšti stagflicijos, recesijos arba ekonominės depresijos forma, o kartais gali sukelti ekonomikos sistemos žlugimą (Cazan & Cucos, 2013; Haralambie, 2011). Tai rodo, kad ekonomikos krizė įvairiuose šaltiniuose apibrėžiamas įvairiai, bet dažniausiai siejama su ekonominės veiklos nuosmukiu, gyventojų perkamosios galios sumažėjimu, BVP sumažėjimu.

Iki XIX amžiaus pradžios tipiškos buvo nepakankamos gamybos krizės, kurias sukėlė stichiniai reiškiniai (sausra, potvyniai) arba ypatingos socialinės-politinės aplinkybės (epidemijos, karai). Rinkos ekonomikai būdingos ciklinės perprodukcijos krizės, pasireiškiančios tuo, kad pasiūla viršija paklausą, pagamintos prekės neranda galinčių jas pirkti pirkėjų, todėl tiekėjai privalo sumažinti gamybą (Haralambie,

2011). Cazan & Cucos (2013) teigimu, dažnos tradicinės ekonomikos krizės priežastys yra skolinimasis; kainų kilimas nekilnojamojo turto rinkoje; nekontroliuojamas nemokių/mažiau mokių ekonominių subjektų skolinimasis. Kitos ekonomikos krizių priežastys, pasak minėtų autorių, yra prekių kilmės ir paskirstymo modelio išplėtimas; perdėtas pelno siekis, dėl kurio padidėja labai rizikingų aktyvių priemonių paklausa; biudžeto lėšų, hipotekos, skolinimo operacijų, įsipareigojimų nevykdymo apsikeitimo sandorių rizikos ignoravimas arba nesuvokimas; netinkamas korporacijų valdymas ir didelės vadovų premijos; reguliavimo veiksmų įtaka (Cazan & Cucos, 2013). Haralambie (2011) pažymi, kad ekonomikos krizę gali sukelti finansų krizė. Kai rinka patiria trikdžius arba dideles korekcijas, šios korekcijos atsispindi listinguojamų vertybinių popierių pelningume ir atitinkamai finansinio turto (akcijų arba obligacijų), kuris tiesiogiai priklauso nuo investuotojų lūkesčių, kainoje. Panika dar labiau padidina šių korekcijų mastą ir sukelia naują neapibrėžtumą ekonomikoje. Tačiau minėtas autorius akcentuoja, kad kiekviena ekonomikos krizė yra unikali ir atspindi istorinę įvykį, kurį sukėlė konkretūs veiksniai konkrečioje socialinėje, ekonominėje ir politinėje aplinkoje (Haralambie, 2011). Tai rodo, kad ekonomikos krizes sukelti gali daugelis tarpusavyje susijusių ekonominių, finansinių, politinių priežasčių.

Ekonomikos krizės gali būti vietinės, lokalsios reikšmės, kurios paveikia tik vieną įmonę, pramonės šaką, regioną ar šalį, arba, apimančios visą pasaulį, globalios. Haralambie (2011) teigimu, globalios krizės yra cikliška pasikartojantys reiškiniai. Coombs & Laufer (2018) požiūriu, globali krizė yra tokia, kuri apima ne tik jos kilmės šalį, bet ir išplinta kitose šalyse, dažnai regioniniu ar pasauliniu lygmeniu. Naseer et al. (2023) nuomone, globali krizė yra tokia, kuri paveikia daugelį pramonės šakų, įskaitant kapitalo rinką, darbo rinką, užsienio prekybą, vartotojų išlaidas ir gamybą tarptautiniu mastu, o gamybos proceso sutrikimas įvairiuose sektoriuose neigiamai paveikia daugelio šalių BVP. Globali ekonomikos krizė apibrėžiama ir kaip reikšmingas ekonominės veiklos nuosmukis, paveikiantis daugelį šalių ir regionų, pavyzdžiui, 2007 m. JAV prasidėjusi ir visame pasaulyje išplitusi krizė, kuri buvo didžiausia nuo 1929 m. Didžiosios depresijos (Terra, 2015). Apibendrinta krizės, ekonomikos krizės ir globalios krizės samprata pateikiama 2 lentelėje.

2 lentelė. Krizės, ekonomikos krizės ir globalios krizės sampratos pagrindimas

Reiškinys	Apibūdinimas	Reiškinį nagrinėję autoriai
Krizė	Didelio poveikio netikėtai kilęs įvykis, keliantis grėsmę sistemai, reikalaujantis skubių sprendimų priėmimų. Būdingas nestabilumas, neapibrėžtumas. Laikotarpis, kai pasireiškia įvairūs sunkumai. Neigiamas reiškinys, tačiau galintis sukelti teigiamus pokyčius. Gali pasireikšti įvairiose srityse.	Coccia (2021); Haralambie (2011); Boin et al. (2017); Cazan & Cucos (2013); Wieser (2020).
Ekonomikos krizė	Ekonominio ciklo fazė, kai susidaro santykinis prekių perteklius, ribota gyventojų perkamoji galia, mažėjanti gamyba, bankrotai, nedarbas. Jaučiamas nerimas dėl ateities, baimė ar net panika. Staigus ekonominės veiklos nuosmukis, kuriam būdingas BVP mažėjimas. Gali pasireikšti stagfliacijos, recesijos arba ekonominės	Haralambie (2011); Peric & Vitezic (2016); Cazan & Cucos (2013)

	depresijos forma, o kartais gali sukelti ekonomikos sistemos žlugimą. Dažniausiai apima vieną įmonę, šalį ar regioną.	
Globali krizė	Apima ne tik jos kilmės šalį, bet ir išplinta kitose šalyse, dažnai regioniniu ar pasauliniu lygmeniu. Paveikia daugelį pramonės šakų, neigiamai paveikia daugelio šalių BVP. Reikšmingas ekonominės veiklos nuosmukis.	Haralambie (2011); Coombs & Laufer (2018); Naseer et al. (2023); Terra (2015).

1929 m. ekonomikos krizė, dėl savo teritorinio masto, trukmės ir ekonominių bei politinių pasekmių, dar vadinama Didžiąja depresija, gali būti tipiškas globalios krizės pavyzdys. Ji prasidėjo JAV, po devynerius metus trukusio ekonominio vystymosi, kurį palaikė Amerikos centrinio banko (FED) apyvartoje esančios pinigų pasiūlos didinimas, kredito politikos sušvelninimas ir palūkanų normų mažinimas. Po šios FED vykdomos pinigų ir finansų politikos, gyventojai ėmėsi masinių veiksmų, dėl kurių akcijų rinka nuolat augo iki 1929 m. rugsėjo mėn., kai įvyko didžioji akcijų rinkos krizė Volstryte. FED ėmėsi griežtinti pinigų ir kredito apribojimus, o to rezultatas buvo bankrotai visuose sektoriuose: žemės ūkyje, pramonėje, bankininkystėje. Nacionalinė gamyba sumažėjo perpus, o nedarbas stipriai išaugo. JAV ėmėsi riboti importą protekcionistinėmis priemonėmis, o tai lėmė krizės išplitimą Europoje. Mainais Europos valstybės ėmėsi griežtų priemonių prieš JAV eksportą (Haralambie, 2011). Kitais tipiškais globalios krizės pavyzdžiais galima įvardinti 2008-2009 m. finansų krizę, prasidėjusią JAV (Madaan, 2023; Haralambie, 2011); COVID-19 pandemiją, kilusią Kinijoje ir išplitusią visame pasaulyje (Naseer et al., 2023; Ajmal et al., 2021) bei 2022 m. energetikos krizę (Ozili & Ozen, 2023; Gajdzik et al., 2024). Apie minėtas krizes ir jų poveikį ES šalių ekonomikai plačiau bus kalbama šio darbo 1.3 skyriuje.

Apibendrinant krizės, ekonomikos krizės ir globalios krizės sampratą teigtina, kad krizė bendrąja prasme – tai didelio poveikio – dažnai netikėtas, įvykis, keliantis grėsmę sistemos funkcionavimui, kuriam būdingas nestabilumas, neapibrėžtumas ir reikalaujantis neatidėliotino sprendimų priėmimo. Ekonomikoje krizė – tai staigus ekonominės veiklos nuosmukis, kuriam būdingas BVP, gyventojų perkamosios galios bei gamybos mažėjimas, bankrotai, nedarbas. Gali pasireikšti stagfliacijos, recesijos arba ekonominės depresijos forma, o kartais ir sukelti visos ekonomikos sistemos žlugimą. Dažniausiai apima vieną įmonę, šalį ar regioną. Globali krizė apima ne tik jos kilmės šalį, bet ir kitas šalis, dažnai pasireiškia pasauliniame lygmenyje ekonominės veiklos nuosmukiu, neigiamai paveikia daugelį pramonės šakų ir daugelio šalių BVP.

1.2. Ekonomikos atsparumą lemiantys veiksniai

1.2.1. Struktūriniai veiksniai

Pramonės struktūra ir ekonomikos diversifikacija. Tai yra vienas iš dažniausiai minimų struktūrinių veiksnių, kuris reiškia, kaip ekonomika padalinta tarp sektorių ir kiek ji diversifikuota. Tyrimai rodo, kad didesnė ekonomikos diversifikacija mažina ekonomikos priklausomybę nuo vieno sektoriaus ir sumenkina neigiamą šokų poveikį bei tokiu būdu didina ekonomikos atsparumą (Coulson et al., 2020). Tyrimuose taip pat yra konstatuojama, kad siaura tam tikrų pramonės sektorių specializacija gali silpninti atsparumą, ypač jei tie sektoriai yra pažeidžiami išorinių krizių (Tan et al., 2020). Tyrimais taip pat yra nustatyta, kad regionų ekonomikos atsparumas labai priklauso nuo pramonės struktūros įvairumo (Qiao & Ji, 2024). Tai reiškia, kad kuo pramonės struktūra yra įvairialypiškesnė, tuo labiau regionas yra atsparus šokams ar recesijoms. Pramonės struktūra ir ekonomikos diversifikacija lemia ekonomikos pažeidžiamumą/atsparumą išoriniams sukrėtimams, nes ekonomika, kurioje veikla paskirstyta tarp skirtingų sektorių, yra atsparesnė todėl, kad vieno sektoriaus nuosmukį gali kompensuoti kitų sričių augimas. Siaurai specializuotos ekonomikos yra labiau pažeidžiamos, nes krizė vienoje šakoje gali turėti sisteminį poveikį visai ekonomikai.

Institucinė ir verslo aplinka. Gerai veikiantys instituciniai reguliavimo mechanizmai, lankstūs darbo rinkos ir produktų rinkos mechanizmai bei konkurencingos sąlygos yra svarbūs, siekiant, kad ekonomika išvengtų didelių nuostolių per krizes. Lemiamą įtaką daro tiek darbo našumas, tiek verslo pradžios galimybės ir inovacijos (Sondermann, 2016). Tai reiškia, kad institucinė ir verslo aplinka formuoja tokias sąlygas, kuriomis veikia ekonomikos dalyviai. Stiprios, skaidrios ir veiksmingos institucijos užtikrina teisinį veikimą, mažina reguliacinę riziką ir skatina investicijas. Palanki verslo aplinka didina įmonių lankstumą, gebėjimą greitai prisitaikyti prie rinkos pokyčių ir išlaikyti veiklą esant nepalankioms sąlygoms, tokiu būdu stiprindama bendrą ekonomikos atsparumą.

Inovacijos ir žinių ekonomika. Moksliniuose tyrimuose pažymima, kad žiniomis grįsti sektoriai bei technologinė ir inovacinė veikla padidina ekonomikos lankstumą, leidžia greičiau prisitaikyti prie pokyčių ir sukurti naujas augimo galimybes po krizių (Pan et al., 2023). Sudėtingos ekonomikos struktūros, apima prekybą, mokslinius tyrimus bei inovacijas ir yra susijusios su didesniu atsparumu fiskalinėms bei technologinėms krizėms (Hristovski et al., 2024). Taigi ekonomikos atsparumas priklauso ir nuo gebėjimo taikyti inovacijas bei generuoti žinias, o inovacijos ir žinių ekonomika gali būti svarbus ilgalaikio atsparumo veiksnys. Investicijos į mokslinius tyrimus, technologijas ir žmogiškąjį kapitalą leidžia kurti naujus produktus, paslaugas ir veiklos modelius, kurie padeda ekonomikai persiorientuoti po krizių. Inovatyvios ekonomikos greičiau prisitaiko prie struktūrinių pokyčių ir išlaiko konkurencingumą globalioje rinkoje.

Socialiniai ir darbo rinkos veiksniai. Darbo vietų įvairovė, kvalifikuota darbo jėga ir socialinės apsaugos priemonės yra svarbūs stabilios ekonominės struktūros veiksniai, padedantys išlaikyti produkcijos

pajėgumus net ir krizių metu. Nors tai klasikine prasme nėra vien struktūriniai veiksniai, tačiau darbo rinkos bei užimtumo sąlygos yra glaudžiai susijusios su ekonomikos atsparumo gebėjimais. Taigi socialiniai ir darbo rinkos veiksniai tuo pačiu yra ir struktūrinis ekonomikos atsparumą lemiantis veiksniai (EDA Economic Resilience Report, 2022). Tai rodo, kad socialiniai ir darbo rinkos veiksniai skatina ekonomikos atsparumą per užimtumo stabilumą ir socialinę sanglaudą. Lanksti darbo rinka, galimybės persikvalifikuoti ir efektyvios socialinės apsaugos priemonės padeda amortizuoti krizių poveikį gyventojų pajamoms ir vartojimui. Socialinė sanglauda ir mažesnė nelygybė didina visuomenės gebėjimą prisitaikyti prie ekonominių sukrėtimų.

Visa tai leidžia sutikti su Sondermann (2016) išsakytomis prielaidomis, kad struktūriniai veiksniai, susiję su ekonomikos organizavimu, yra reikšmingi ir lemiantys realų ekonomikos atsparumą krizėms. Šie veiksniai sudaro struktūrinį ekonomikos atsparumo pagrindą, nes jie parodo, kaip ekonomika yra organizuota, kaip ji geba prisitaikyti prie pokyčių ir kaip efektyviai mobilizuoja turimus išteklius krizės sąlygomis.

Apibendrinant, ekonomikos atsparumui svarbios struktūrinės diversifikuotos pramonės, stiprios institucijos, palankios verslo aplinkos, inovacijų, žinių kaupimo bei socialiai tvarios darbo rinkos balansas. Šių veiksmų tarpusavio sąveika lemia ekonomikos gebėjimą atlaikyti krizes.

1.2.2. Instituciniai veiksniai

Institucinio valdymo kokybė. Tyrimai rodo, kad regionai, kuriuose institucijos yra stiprios ir valdymas yra kokybiškas, patiria mažesnę neigiamą poveikį po ekonominių šokų ir rečiau patiria sunkias recesijas, palyginti su regionais, kuriuose institucijos yra silpnos ir institucinis valdymas yra nekokybiškas (Filip & Setzer, 2025). Tai reiškia, kad geras institucinis valdymas yra susijęs su mažesne krizių rizika ir didesniu atsigavimu po jų. Europos Centrinio Banko ataskaitoje pažymima, kad jeigu regionai, kuriuose institucinis valdymas prastas, pagerintų savo institucijų kokybę iki ES medianos, metinio BVP vienam gyventojui augimas per ketverius metus galėtų padidėti vidutiniškai 0,5 procentinio punkto, o mažas pajamas gaunančiuose regionuose – net 0,8 procentinio punkto. Aukštos kokybės institucinis valdymas padeda geriau valdyti krizes ir imtis veiksmingesnių politinių veiksmų, o tai padeda sušvelninti neigiamą ekonomikos nuosmukio poveikį. Regionuose, kuriuose yra silpnesnės institucijos, rimtos krizės tikimybė yra tris kartus didesnė nei regionuose, kuriuose institucinio valdymo kokybė yra aukšta (Filip & Setzer, 2025). Taigi institucinio valdymo kokybė siejama su gebėjimu užtikrinti efektyvų valdymą. Institucinio valdymo kokybės ir didesnio ekonomikos atsparumo ryšys pasireiškia tuo, kad kokybiškas institucinis

valdymas skatina investicijas, inovacijas ir ekonominį augimą net ir nepalankiomis ekonominėmis sąlygomis. Kokybiškas institucinis valdymas lemia sprendimų priėmimo nuoseklumą, veiksmų koordinavimą bei užtikrina, kad ekonominė politika būtų grindžiama aiškiais tikslais ir ilgalaikėmis strategijomis. Tai didina ekonomikos gebėjimą laiku identifikuoti rizikas, efektyviai paskirstyti išteklius ir prisitaikyti prie išorinių sukrėtimų.

Viešojo administravimo efektyvumas ir skaidrumas. Efektyvus viešasis administravimas skatina pasitikėjimą institucijomis. Tai yra svarbus ekonomikos atsparumo elementas, padedantis užtikrinti verslo ir piliečių pasitikėjimą valdžia. Viešojo administravimo efektyvumas taip pat svarbus siekiant sumažinti ekonominės politikos įgyvendinimo kaštus ir užtikrinti, kad ištekliai būtų paskirstyti atsižvelgiant į realius poreikius (Filip & Setzer, 2025). Tai reiškia, kad efektyvus ir skaidrus viešasis administravimas užtikrina, jog viešosios politikos priemonės bus taikomos laiku ir efektyviai, o tai savo ruožtu padeda mažinti krizių poveikį. Skaidrumas yra vienas iš šiuolaikinio valdymo pagrindų, dažnai siejamas su demokratine atskaitomybe, tačiau kartu skatinantis ir rinkos efektyvumą (Erkkilä, 2020). Europos Centrinio Banko ataskaitoje pažymima, kad siekiant padidinti ekonomikos atsparumą, turėtų būti teikiama pirmenybė institucinėms reformoms, kuriomis siekiama stiprinti valdymo sistemas, didinti viešojo sektoriaus efektyvumą, mažinti korupciją, biurokratiją ir gerinti prieigą prie pagrindinių viešųjų paslaugų (Filip & Setzer, 2025). Galima teigti, kad viešojo administravimo efektyvumas ir skaidrumas stiprina ekonomikos atsparumą, stiprindamas pasitikėjimą ir veiksmingą politikos įgyvendinimą. Efektyvus viešasis administravimas padeda greitai ir tiksliai įgyvendinti krizių valdymo priemones, o skaidrumas mažina neapibrėžtumą bei didina visuomenės ir verslo pasitikėjimą valstybės institucijomis. Tai ypač svarbu kriziniu laikotarpiu, kai būtinas visuomenės bendradarbiavimas su valdžios institucijomis.

Teisinės valstybės principų taikymas ir kovos su korupcija mechanizmai. Stiprūs teisinės valstybės principai, veiksminga teismų sistema ir efektyvūs korupcijos kontrolės mechanizmai yra kertiniai elementai, lemiantys šalies gebėjimą atsilaikyti ekonominėms krizėms. Tyrimai rodo, kad teisės viršenybė ir mažesnis korupcijos lygis siejamas su aukštesniu ekonominiu augimu bei su didesniu ekonomikos gebėjimu atsigauti po sukrėtimų (Filip & Setzer, 2025). Tai reiškia, kad teisinės valstybės principų taikymas ir kovos su korupcija mechanizmai yra ilgalaikio ekonomikos atsparumo veiksnys. Teisės viršenybė užtikrina nuosavybės teisių apsaugą, sutarčių vykdymą ir lygias konkurencijos sąlygas. Veiksminga kova su korupcija gali sumažinti ekonominių išteklių švaistymą ir rinkos iškraipymus. Tokia aplinka skatina investicijas ir stiprina ekonomikos gebėjimą stabiliai funkcionuoti net ir tada kai sąlygos yra nepalankios.

Rinkos reguliavimo kokybė ir ekonominės laisvės palaikymas. Lankstumas skatina inovacijų diegimą, o rinkos reguliavimo institucijos, užtikrinančios konkurencingumą ir mažinančios perteklinę

reguliacinę naštą, suteikia verslui lankstumą ir galimybes prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų (Young et al., 2018). Tai yra svarbus ekonomikos atsparumo veiksnys, nes tokia aplinka skatina greitesnį prisitaikymą prie krizių ir naujų ekonominių galimybių atsiradimą. Rinkos reguliavimo kokybė ir ekonominės laisvės palaikymas didina ekonomikos lankstumą ir prisitaikymo galimybes. Subalansuotas reguliavimas apsaugo viešuosius interesus ir per daug neapsunkina verslo. Tai leidžia įmonėms greitai reaguoti į paklausos ir technologinius pokyčius. Ekonominė laisvė skatina konkurenciją, inovacijas ir produktyvumą, o yra svarbūs greito ekonomikos atsigavimo po krizių veiksniai.

Galima teigti, kad instituciniai ekonomikos atsparumą lemiantys veiksniai – tai šalies ar regiono visuomenės, teisės ir valdymo sistemų struktūra, taisyklės ir praktikos, kurios formuoja ekonominę aplinką ir daro įtaką gebėjimui atsilaikyti bei atsigauti po krizių ar sukrėtimų. Šie instituciniai veiksniai yra svarbūs ekonomikos atsparumui, nes jie parodo, kaip veiksmingai valstybė geba valdyti ekonominius procesus, reaguoti į krizes ir užtikrinti ilgalaikį stabilumą.

Apibendrinant, stiprios, skaidrios ir veiksmingos institucijos sudaro sąlygas ekonomikos atsparumui, nes jos mažina neapibrėžtumą, didina pasitikėjimą, skatina investicijas ir užtikrina lankstų, bet stabilų ekonomikos funkcionavimą. Šių institucinių veiksnių visuma lemia ne tik ekonomikos gebėjimą atlaikyti sukrėtimus, bet ir jos augimo perspektyvas.

1.2.3. Politiniai veiksniai

Politikos stabilumas ir nuoseklumas. Politikos stabilumas ir nuoseklių valdžios sprendimų priėmimas yra vienas iš ekonomikos atsparumo veiksnių, nes nustato ekonomikai aiškias taisykles ir tvarką net ir krizių metu. Politikos stabilumo trūkumas gali padidinti ekonominį nenusipėjimą, sumažinti investicijas ir sulėtinti atsigavimą po krizių (Rachmad, 2024). Tyrimai rodo, kad šalys ir regionai su aukštesniu politinio stabilumo indeksu dažniau išlaiko verslo pasitikėjimą ir užtikrina nuoseklią ekonominę politiką, kuri mažina neigiamą poveikio trukmę po šokų (Celestin, 2016). Taigi politinį stabilumą ir nuoseklumą ekonomikos atsparumo kontekste galima apibūdinti kaip valstybės gebėjimą išlaikyti tvarką ir nuoseklių sprendimų priėmimą krizinėse situacijose. Politinis stabilumas skatina ekonomikos augimą, nes mažina socialinius bei politinius neramumus ir skatina investicijas, o tai savo ruožtu skatina ekonomikos atsparumą (Shabbir et al., 2016). Politinis stabilumas susijęs su mažesne korupcija, veiksmingu teisiniu reguliavimu ir aiškiomis taisyklėmis (Handoyo & Fitriyah, 2018). Tai savo ruožtu gali padėti užtikrinti gerą ekonomikos funkcionavimą net ir esant sudėtingoms sąlygoms. Taigi politikos stabilumas ir nuoseklumas sudaro pagrindą ekonomikos atsparumui, nes užtikrina ilgalaikių ir nuoseklių sprendimų priėmimo aplinką.

Kai politiniai sprendimai yra ilgalaikiai ir nuoseklūs, verslas ir investuotojai gali planuoti veiklą, o ekonomika tampa mažiau pažeidžiama staigiems pokyčiams. Dažni politinių sprendimų keitimai sukelia priešingą efektą: didina neapibrėžtumą ir silpnina gebėjimą reaguoti į krizes.

Politinis pasitikėjimas gali pagerinti atsparumą krizėms (Lenton et al. 2022). Muringani et al. (2024) teigimu, politinis pasitikėjimas yra pagrindinis regioninės ekonominės plėtros ES variklis. Politinis pasitikėjimas yra susijęs su pasitikėjimu konkrečiais veikėjais ar institucijomis. Dažniausiai tai yra pagrindinės atstovaujamosios institucijos, tokios kaip parlamentas, vyriausybė, partijos, politikai apskritai. Kartais tai gali būti ir neatstovaujamosios institucijos, tokios kaip teisinė sistema ir valstybės tarnyba. Politinis pasitikėjimas taip pat gali reikšti ir platesnę prasmę, pavyzdžiui, pasitenkinimą demokratija (Devine, 2024). Europoje atliktas Muringani et al. (2024) tyrimas atskleidė, kad politinis pasitikėjimas daro teigiamą poveikį ekonomikos vystymuisi, o kartu su socialiniu pasitikėjimu ir aukštos kokybės valdymo struktūromis padeda ekonomikai geriau atlaikyti pokyčius ir krizinius laikotarpius. Politinis pasitikėjimas yra tiesiogiai susijęs su regionų ar šalių ekonominiu vystymusi, nes aukštesnis piliečių pasitikėjimas valdžia ir jos sprendimais skatina investicijas, vartotojų pasitikėjimą ir bendrą ekonominį aktyvumą, o tai stiprina atsparumą išoriniams šokams. Politinio pasitikėjimo vaidmuo ekonomikos atsparumui yra reikšmingas, nes per politinį pasitikėjimą formuojama regioninė plėtra (Muringani et al., 2024). Taigi politinis pasitikėjimas stiprina ekonomikos atsparumą per visuomenės ir rinkų elgseną. Aukštas pasitikėjimas valdžia skatina gyventojų bendradarbiavimą krizės metu, didina pasirengimą laikytis fiskalinių, socialinių ar sveikatos politikos susitarimų ir palaiko vidaus paklausą. Pasitikėjimo stoka veikia priešingai ir silpnina ekonomikos prisitaikymo mechanizmus bei lėtina atsigavimą.

Valdžios pajėgumas – tai gebėjimas efektyviai formuoti, įgyvendinti ir kontroliuoti politikos priemonės, pvz., fiskalinę politiką, socialinės apsaugos sistemas ar reguliavimo mechanizmus (Herre & Arriagada, 2023). Valdžios pajėgumą galima tiesiogiai sieti su ekonomikos atsparumu: aukštas valdžios pajėgumas didina ekonominį stabilumą, nes suteikia verslui ir visuomenei nuspėjamą reguliacinę aplinką bei mažina rizikas. Muringani et al. (2024) tyrimas patvirtino, kad regionai, turintys aukštesnius valdžios pajėgumo įverčius, dažniau pasižymi stipresniu atsparumu ekonominėms krizėms. Taigi valdžios pajėgumas turi tiesioginį ryšį su ekonomikos vystymusi, todėl galima teigti, kad valdžios pajėgumas yra svarbus ekonomikos atsparumo veiksnys. Stipri, profesionali ir koordinuota valdžia leidžia greitai reaguoti į sukrėtimus, užtikrinti socialinės apsaugos veikimą ir palaikyti ekonominį stabilumą. Silpnas valdžios pajėgumas duoda priešingą rezultatą: apsunkina krizės valdymą ir didina ilgalaikės neigiamas pasekmes ekonomikai.

Politinė įtampa, konfliktai mažina investuotojų ir vartotojų pasitikėjimą, didina riziką finansų rinkose (Long et al., 2025). Tai gali sulėtinti ekonominį atsigavimą po sukrėtimų ir mažinti ekonomikos atsparumą. Sánchez et al. (2017) pabrėžia, kad politinis stabilumas padidina ekonominį atsparumą: šalys, kuriose nėra politinės įtampos ir politinių konfliktų, patiria mažesnį ekonomikos krizių poveikį. Ahmed & Trabelsi (2022) tyrimas atskleidė, kad socialinės laisvės ir politinių teisių užtikrinimas pagerina ekonomikos pajėgumą. Tai rodo, kad demokratija yra atsparumo veiksnys, padedantis palaikyti ekonomikos augimą neigiamų išorinių sukrėtimų atveju. Minėto tyrimo rezultatai parodė, kad aukštesnis demokratijos balas yra susijęs su ekonomikos augimo laikotarpio trukmės padidėjimu. Kai kurie demokratijos aspektai, pavyzdžiui, politinis dalyvavimas, taip pat gali lemti ekonomikos atsparumą. Long et al. (2025) tyrimas rodo, kad politinė įtampa ir su ja susijusios rinkos sąlygos gali susilpninti ekonomikos stabilumą. Taigi politiniai pokyčiai, nestabilumas ir dažni politiniai konfliktai gali silpninti ekonomikos augimą ir mažinti jos atsparumą, o politinių konfliktų ir įtampos nebuvimas bei demokratija ekonomikos atsparumą gali sustiprinti. Tai reiškia, kad stabilios, demokratiškos politinės sistemos pasižymi didesniu gebėjimu atlaikyti sukrėtimus. Tuo tarpu politinė įtampa ir konfliktai veikia priešingai, mažindami ekonomikos atsparumą. Politiniai konfliktai didina neapibrėžtumą, mažina investicijas, skatina kapitalo nutekėjimą ir gali destabilizuoti darbo rinką bei finansų sistemas. Ilgalaikė politinė įtampa silpnina institucijas ir mažina visuomenės bei verslo pasitikėjimą.

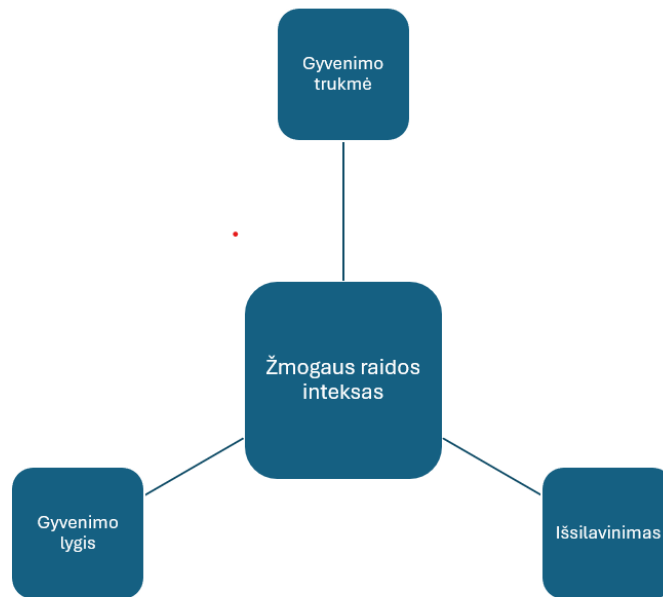
Apibendrinant, politiniai veiksniai veikia kaip sistema, kuri tiesiogiai formuoja valstybės gebėjimą atlaikyti ekonominius sukrėtimus, prisitaikyti prie pokyčių ir atsigauti po krizių. Ekonomikos atsparumas didėja, kai politinė sistema yra stabili, nuosekli, patikima ir pajėgi. Politinė įtampa ir konfliktai silpnina ekonomikos atsparumą. Politinių veiksnių sąveika lemia ne tik ekonomikos gebėjimą atlaikyti krizę, bet ir jos greitį bei kryptį atsigauant.

1.2.4. Žmogaus raidos indekso vaidmuo ekonomikos atsparumui

Ekonominė plėtra paprastai reiškia geresnės bendros ekonominės gerovės arba šalies gyventojų gyvenimo kokybės procesą. Tačiau tai gali apimti ir pagrindinių tikslų įgyvendinimą toje pačioje ekonomikoje, įskaitant bendros prekių ir paslaugų gamybos didinimą (populiariai vadinamą ekonomikos augimu), skurdo mažinimą, fizinės ir socialinės infrastruktūros plėtrą, tvarumo principo laikymąsi ir kt. Žmogaus raida siejama su geresne šalies gyventojų gerove, gebėjimais ir galimybėmis. Žmogaus raidos

sąvoka apima visus su sveikata, švietimu ir pajamomis susijusius aspektus ir taip pateikia išsamų šalies bendro išsivystymo matą (Frankema, 2023).

Žmogaus raida matuojama pagal Žmogaus raidos indeksą – sudėtinį matą, skirtą įvertinti ir palyginti pasaulio šalių išsivystymo lygį (Frankema, 2023). Žmogaus raidos indeksas – tai sudėtinis rodiklis, kuriuo vertinamas šalių išsivystymo lygis ne tik pagal ekonominius, bet ir pagal socialinius kriterijus (Siregar, 2024). Žmogaus raidos indeksas apskaičiuojamas remiantis trimis pagrindinėmis dimensijomis (2 pav.).

2 pav. Žmogaus raidos indekso komponentai

Sudaryta darbo autorės, remiantis Frankema (2023); Siregar (2024); Uddin (2023)

Gyvenimo trukmė vertinama pagal tikėtiną gyvenimo trukmę gimimo metu (sveikatos rodiklis). Išsilavinimas apima vidutinę mokymosi trukmę (suaugusiųjų), tikėtiną mokymosi trukmę (vaikų). Gyvenimo lygis vertinamas pagal bendrąsias nacionalines pajamas vienam gyventojui, apskaičiuotas pagal perkamosios galios paritetą (Siregar, 2024; Uddin, 2023). Taigi žmogaus raidos indeksas leidžia palyginti šalis ne tik pagal ekonominį augimą, bet ir pagal gyventojų gerovę bei socialinę pažangą. Indeksas svyruoja nuo 0 iki 1, o šalys skirstomos į keturias grupes: labai aukšto, aukšto, vidutinio, žemo žmogaus raidos lygio (Pourpakdelfekr et al., 2026). 2025 m. ataskaitoje skelbiama, kad aukščiausi žmogaus raidos indekso rodikliai nustatyti Islandijoje (0,972); Norvegijoje (0,970); Šveicarijoje (0,967); Danijoje (0,962); Vokietijoje (0,959). Lietuva yra 39 vietoje (0,895). Palyginti su Baltijos šalimis, Lietuvos rodikliai yra žemesni nei Estijos (0,905 – 36 vieta), bei aukštesni nei Latvijos (0,889 – 41 vieta).

Galima teigti, kad žmogaus raidos indeksas gali parodyti, jog vien ekonomikos augimas (pvz., BVP didėjimas) nebūtinai reiškia geresnę žmonių gyvenimo kokybę. Skirtingai nei vien ekonominiai rodikliai, žmogaus raidos indeksas atsižvelgia į gyventojų gerovės ir žmogiškųjų išteklių kokybės aspektus, kurie yra svarbūs ekonomikos atsparumo vertinimui. Socialinių ir ekonominių rodiklių derinys, kurį sudaro žmogaus raidos indeksas, yra svarbus ne tik šalies vystymosi, bet ir ekonomikos atsparumo kontekste, nes aukštesnis žmogaus raidos lygis reiškia stipresnius socialinius ir institucinės infrastruktūros pagrindus, kurie lemia greitesnį prisitaikymą prie krizinių situacijų ir stabilų atsigavimą. Palekienės (2016) teigimu, socialinė plėtra, apimanti sveikatą, išsilavinimą ir gyvenimo kokybę, stiprina bendrą visuomenės gebėjimą veikti net susidūrus su išorės šokais. Tai leidžia teigti, kad šalys su aukštesniu žmogaus raidos indeksu dažniau pasižymi geresniu gebėjimu susidoroti su ekonominiais bei socialiniais iššūkiais, kylančiais globalių krizių metu. Žmogaus raidos indeksą galima sieti su geresniais ekonominiais rodikliais, nes ilgesnė gyvenimo trukmė, aukštesnis išsilavinimo lygis ir didesnės pajamos skatina aukštesnį darbuotojų produktyvumą bei inovacijų diegimą, o tai laikytina svarbiu ilgalaikio atsparumo ekonomikai veiksniu.

Apibendrinant poskyrį, žmogaus raidos indeksas atspindi ne tik ekonominį pajėgumą, bet ir socialinių išteklių kokybę. Tai padeda šalims greičiau prisitaikyti prie krizinių sąlygų, sumažinti neigiamą krizių poveikį ir skatinti ilgalaikį atsigavimą bei vystymąsi. Apibendrinant pirmąją šio darbo dalį teigtina, kad ekonomikos atsparumo samprata priklauso nuo perspektyvos, kurioje yra analizuojama. Krizė dažnai yra netikėtas reiškinys, sukeliantis nestabilumą, neapibrėžtumą bei grėsmę sistemos veikimui. Ekonomikos kontekste krizė pasireiškia ekonominės veiklos nuosmikiu, mažėjančiu BVP, augančiu nedarbu ir finansiniais sunkumais. Globali krizė pasižymi dar platesniu mastu – jos poveikis peržengia vienos valstybės ar regiono ribas ir neigiamai veikia pasaulio ekonomiką, įvairias pramonės šakas bei daugelio šalių ekonominius rodiklius. Ekonomikos atsparumą lemia struktūriniai, instituciniai bei politiniai veiksniai. Svarbus yra ir žmogaus raidos indekso vaidmuo, nes jis padeda šalims greičiau prisitaikyti prie krizinių sąlygų, sumažinti neigiamą krizių poveikį ir skatinti ilgalaikį atsigavimą bei vystymąsi. Todėl yra svarbu tirti globalius ekonominius sukrėtimus ir jų poveikį šalių ekonomikoms.

2. GLOBALŪS EKONOMINIAI SUKRĖTIMAI IR JŲ POVEIKIS ES ŠALIMS

Šioje magistro darbo dalyje tiriami globalūs ekonominiai sukrėtimai ir jų poveikis ES šalims. Analizuojamos trys didžiausios pastarųjų dešimtmečių krizės: 2008-2008 m. finansų krizė; COVID-19 pandemija bei 2022 m. energetikos krizė. Taip pat nagrinėjama, kokius ekonomikos prisitaikymo modelius naudojo ES šalys.

2.1. 2008–2009 m. finansų krizė

2008–2009 m. finansų krizė laikoma vienu globaliausių ekonomikos sukrėtimų nuo XIX a. pabaigos. Krizė prasidėjo problemomis JAV finansų sektoriuje, tačiau sparčiai išplito į pasaulio rinkas, sukeldama didelį ekonominį nuosmukį daugelyje šalių (Madaan, 2023). Tai pavyzdys, kaip krizė, prasidėjusi vienos šalies viename sektoriuje, paveikė kitų šalių įvairius sektorius.

Pagrindinė krizės priežastis — nekilnojamojo turto burbulas JAV, kuris formavosi dėl ilgalaikių žemų palūkanų normų, laisvo kreditavimo ir rizikingų paskolų (*subprime*) augimo (Madaan, 2023). Ekonomikos augimas JAV buvo stiprus ir stabilus, o infliacijos, nedarbo ir palūkanų normos buvo gana mažos. Susidarius tokioms sąlygoms, būstų kainos stipriai augo. Klientai tikėjosi, kad būstų kainos ir toliau kils, ėmė neapdairiai skolintis, ypač JAV. Panašūs lūkesčiai dėl būstų kainų taip pat paskatino nekilnojamojo turto vystytojus ir namų ūkius Europos šalyse (Islandijoje, Airijoje, Ispanijoje ir kai kuriose Rytų Europos šalyse) skolintis pernelyg daug. Daugelis hipotekos paskolų, ypač JAV, buvo rizikingos (kurių įsipareigojimų nevykdymo rizika yra didesnė, daugiausia dėl to, kad besiskolinančiųjų pajamos ir turtas yra santykinai maži ir (arba) jie praeityje praleido paskolų įmokas) (Reserve Bank of Australia, 2025). Taigi bankai teikė rizikingas paskolas, o kai palūkanų normos pakilo, būsto kainos ėmė kristi, skolininkai negalėjo vykdyti įsipareigojimų.

Daugelis būsto paskolas teikiančių skolintojų atidžiai nevertino skolininkų gebėjimo grąžinti paskolas, nes nesitikėjo patirti nuostolių. Vietoj to jie pardavė didelius paskolų kiekius investuotojams, dažniausiai paskolų paketų, vadinamų „hipoteka užtikrintais vertybiniais popieriais“ (angl. *mortgage-backed securities*, MBS), pavidalu, kuriuos sudarė skirtingos kokybės individualios hipotekos paskolos. Investuotojai, įsigiję MBS produktus, klaidingai manė, kad perka labai mažos rizikos turtą: net jei kai kurios paketo hipotekos paskolos nebuvo grąžintos, buvo manoma, kad dauguma paskolų bus ir toliau grąžinamos.

Bankai ir kiti investuotojai JAV ir kitose šalyse skolinosi vis didesnes sumas, kad išplėstų savo skolinimą ir įsigytų MBS produktus (Thornton, 2021; Adelson, 2020). Kadangi skolinimasis turtui įsigyti padidina potencialų pelną, bet taip pat padidina ir galimus nuostolius, todėl, pradėjus kristi būsto kainoms, bankai ir investuotojai patyrė didelių nuostolių, nes buvo labai daug pasiskolinę.

Rizikingų paskolų ir MBS produktų reguliavimas buvo pernelyg laisvas. Nepakankamai buvo reguliuojamos institucijos, kurios kūrė ir pardavė investuotojams sudėtingas ir neskaidrias MBS. Daugeliui individualių paskolų gavėjų buvo suteiktos pernelyg didelės paskolos, kurių jie negalėjo grąžinti. Pasitaikė sukčiavimo atvejų pervertinant paskolos gavėjo pajamas ir pernelyg dideles garantijas investuotojams dėl parduodamų MBS produktų saugumo. Be to, bankai nepripažino, kiek blogų paskolų buvo suteikta ir kokiais būdais plito hipotekos nuostoliai (Reserve Bank of Australia, 2025). Griežtos priežiūros nebuvimas skatino rizikingesnę veiklą ir pernelyg didelį pasitikėjimą kompleksiniais finansiniais produktais.

Taigi neapdairus rizikingų paskolų teikimas, per didelis bankų ir investuotojų skolinimasis bei reguliavimo politikos klaidos laikytinos pagrindinėmis 2008-2009 m. finansų krizės priežastimis. Krizė JAV netrukus peraugo į globalią krizę, paveikusią tiek išsivysčiusias, tiek besivystančias ekonomikas.

2008–2009 m. globali finansų krizė sukėlė sisteminį poveikį ES ir euro zonos ekonomikai, kuris išryškėjo jau 2008 m. antroje pusėje. ES ekonomika įžengė į recesiją, kuri tęsėsi ir 2009 m. BVP smuko, o kai kuriuos rodiklius, pavyzdžiui, privataus vartojimo ar investicijų apimtis, paveikė finansavimo sąlygų sugriežtinimas ir sumažėjusi paklausa. Euro zonos BVP 2009 m. sumažėjo maždaug 4 proc. – tai rodo recesijos mastą ir jos poveikį ekonomikai regione (European Commission, 2010). Be to, pasaulinės prekybos apimtys smuko sinchroniškai su finansų krizės plitimu, o tai dar labiau susilpnino ES į eksportą orientuotą ekonomiką. Tai lėmė, kad ir ES prekybos partnerių ekonominiai sunkumai paveikė euro zonos augimo perspektyvas bei eksporto sektorių rodiklius (Europos centrinis bankas, 2009).

Finansų krizė stipriai paveikė ir darbo rinką ES šalyse. Dėl ekonomikos susitraukimo įmonės mažino veiklą ir darbuotojų skaičių, o tai sąlygojo didelį nedarbo lygio augimą visoje ES. 2009 m. nedarbo lygis euro zonoje išaugo iki maždaug 9,2 proc. Stipriai sumažėjo darbo vietų, ypač statybų, gamybos ir paslaugų sektoriuose (Institute for Employment Studies, 2010). Taigi nedarbo augimas tapo viena reikšmingiausių šios krizės pasekmių. Buvo prognozuojama, o vėliau prognozės pasitvirtino, kad atlyginimų augimo tempai gerokai sulėtės dėl prastėjančių sąlygų darbo rinkose, ypač privačiame sektoriuje (Europos centrinis bankas, 2009).

Reaguodamos į finansų krizę, ES valstybės narės pradėjo taikyti plataus masto fiskalines intervencijas: gelbėti bankus, remti kredito rinkas, įgyvendinti skatinimo paketus. Tai padėjo išvengti dar gilesnės recesijos, tačiau sukėlė reikšmingą fiskalinės padėties pablogėjimą, nes valstybės skolos ir biudžeto

deficitai išaugo iki precedento neturinčių dydžių. Tai lėmė euro zonos valstybės skolos krizę (2009–2018 m.), kuri ypač paveikė Graikiją, Airiją, Portugaliją, Ispaniją ir Italiją. Vidutinė ES valstybių skola išaugo nuo maždaug 60 proc. BVP (2000–2008 m.) iki 87 proc. 2014 m., o Graikijos, Airijos, Portugalijos ir Kipro skolos lygis viršijo 100 proc. BVP. Siekiant išvengti žlugimo, ES, ECB ir TVF teikė finansinę pagalbą, tačiau sąlygos buvo itin griežtos. Šalys, kurioms buvo teikiama pagalba, turėjo laikytis griežtų taupymo priemonių (mažinti išlaidas, didinti mokesčius, atlikti pensijų reformas) (European Union, 2019; Jones, 2024). Tai rodo, kad krizės poveikis buvo kompleksinis: siekiant gelbėti ekonomiką nuo vienos krizės, kyla kita krizė.

Krizė ES šalims turėjo ir socialinį poveikį, nes ne tik padidėjo nedarbo lygis, bet ir išaugo socialinė nelygybė. Cuadrado-Roura et al. (2016) tyrimas atskleidė, kad ES padidėjo regioniniai skirtumai. Krizė labiausiai paveikė pietų ir rytų Europos šalis, nes šiose šalyse darbo rinkos ir socialinės apsaugos sistemos buvo mažiau pritaikytos sukrėtimams. Urbanizuotose teritorijose krizės pasekmės dėl BVP ir užimtumo mažėjimo buvo didesnės, nei kituose regionuose.

2009 m. pabaigoje ES šalių ekonomikos pradėjo lėtai atsigauti. Tačiau joms krizė turėjo ilgalaikį struktūrinį poveikį. Daugelio šalių darbo rinkos atsistatė lėtai, o užimtumo lygis dar ilgą laiką nepasiekė to lygio, kuris buvo prieš krizę. Investicijų ir produktų taip pat buvo vartojama mažiau, nei iki krizės. Be to, krizė paskatino socialinės nelygybės padidėjimą (Schaffartzik & Duro, 2025).

Apibendrinant galima teigti, kad šios krizės pagrindinės priežastys buvo neapdairus rizikingų paskolų teikimas, per didelis bankų ir investuotojų skolinimasis ir reguliavimo politikos klaidos. Nors ši krizė kilo JAV, jos poveikis ES ekonomikai buvo reikšmingas. ES valstybės patyrė gilų ekonomikos nuosmukį, kuris pasireiškė BVP kritimu, investicijų bei tarptautinės prekybos apimčių sumažėjimu. Finansų sektoriaus nestabilumas ir kreditavimo sugriežtinimas neigiamai paveikė ekonomiką, ypač pramonės, statybų ir paslaugų sektorius, o ekonomikos nuosmukis pasireiškė visoje ES. Dėl šios krizės taip pat pablogėjo darbo rinkos padėtis, nes išaugo nedarbo lygis bei padidėjo socialinė nelygybė. Reaguodamos į krizę, ES šalys taikė įvairias plataus masto fiskalines intervencijas, kurios padėjo stabilizuoti ekonomiką, tačiau kartu lėmė išaugusias valstybių skolas bei biudžetų deficitą, ypač pietų Europos šalyse. Ilgalaikėje perspektyvoje ši krizė atskleidė struktūrinį ES ekonomikos pažeidžiamumą.

2.2. COVID-19 pandemija (2020–2021 m.)

COVID-19 pandemija kilo kaip sveikatos krizė. Tačiau vėliau ji virto globalia ekonomikos krize, stipriai pakenkusia pasaulio ekonomikai. Didėjanti baimė ir pasaulinis ekonomikos sąstingis privertė stipriai

smukti finansų rinkas. Pasauliniu mastu akcijų rinkos smuko rekordiškai žemai ir per savaitę nukrito tiek pat, kiek ir 2008 m. pasaulinės finansų krizės metu. Naftos kainos JAV pirmą kartą per visą istoriją tapo neigiamos po to, kai naftos gamintojams pritrūko vietos, kur sandėliuoti susidariusį naftos perteklių, ir po to, kai žlugo Saudo Arabijos ir Rusijos derybos dėl bandymo apriboti gamybą, sukeldamos istorinę naftos rinkos griūtį. JAV žalios naftos kaina per kelias valandas nukrito nuo 18 JAV dolerių už barelį iki -38 JAV dolerių, nes didėjančios žalios naftos atsargos grasino perpildyti saugyklas ir privertė naftos gamintojus sumokėti pirkėjams, kad šie paimtų naftą (Song & Zhou, 2020).

Eksportuojančių šalių, tokių kaip JAV, Kanada, Vokietija, Italija, Japonija, Meksika ir Pietų Korėja, augimą daugiausia lemia vidaus ištekliai, todėl COVID-19 krizė jas paveikė labiausiai. Taip pat stipriai nukentėjo į paslaugas orientuota ekonomika. Kelionių apribojimai sukėlė didelių nuostolių ekonomikoms, orientuotoms į turizmą. Tai ypač paveikė Graikiją, Portugaliją, Ispaniją. COVID-19 krizė paveikė ir G7 šalis, kurios sudaro apie 60 proc. pasaulinės pasiūlos ir paklausos, 65 proc. pasaulinės gamybos ir 41 proc. pasaulinio eksporto (Ajmal et al., 2021). Tai rodo, kad COVID-19 pandemija sukėlė pavojų viso pasaulio ekonomikai. Ypač didelius nuostolius patyrė turizmo, transporto, svetingumo, viešojo maitinimo, renginių organizavimo sektoriai.

Naseer et al. (2023) teigimu, dėl taikytų karantino priemonių išaugo bedarbių skaičius. Taip pat ekonomika stipriai nukentėjo nuo recesijos. Pandemijos metu daugelis parduotuvių užsidarė, o klientai liko namuose. Todėl suaktyvėjo internetinė prekyba, tačiau tai nesustabdė nuosmukio. Dėl pandemijos pasireiškė gamybos veiklos nuosmukis, kurį dar labiau paspartino prekybos karas tarp JAV ir Kinijos. Minėti autoriai teigia, kad COVID-19 pandemija sukėlė nuosmukį tvarumo, švietimo, kelionių, turizmo, žemės ūkio pramonės, maisto pramonės, sporto pramonės ir pramogų sektoriuose (Naseer et al., 2023). Tai rodo, kad dėl COVID-19 pandemijos smuko įvairių sričių ekonomika.

COVID-19 pandemijos sukelti ekonominiai nuostoliai buvo daugiausia susiję su prekių ir paslaugų paklausos sumažėjimu. Tai reiškia, kad nebebuvo klientų, kurie galėjo pirkti prekes ir paslaugas (Aktar et al., 2021). COVID-19 pandemija taip pat stipriai paveikė pasaulio ekonomiką dėl darbuotojų susirgimų, sumažėjusios gamybos, įmonių uždarymo. Vartotojai pakeitė savo vartojimo įpročius ir dėl sumažėjusių pajamų atsisakė nebūtinų išlaidų. Buvo prognozuojama, kad pasaulio ekonomika patirs dar didesnę recesiją, nei patyrė 2008-2009 m. finansų krizės metu. Taip pat buvo prognozuojama, kad nuostoliai per dvejus metus sieks daugiau nei 12 trilijonų dolerių (Ajmal et al., 2021).

ECB ataskaitose dažniausiai minima, kad COVID-19 pandemija ES ekonomikai sukėlė BVP smukimą ir ekonomikos susitraukimą, pokyčius darbo rinkoje, fiskalinės padėties pablogėjimą, verslo ir pramonės struktūrines permainas.

BVP smukimas ir ekonomikos susitraukimas. COVID-19 pandemija 2020 m. ES šalyse sukėlė staigią ir gilią ekonominę krizę, kuri lėmė reikšmingą BVP sumažėjimą. Vien tik per pirmąjį 2020 m. ketvirtį euro zonos BVP, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, sumažėjo 3,8 proc. ir toliau reikšmingai smuko. Ekonominiai rodikliai ir apklausų rezultatai rodė staigų euro zonos ekonomikos susitraukimą. Taikomos ribojimo priemonės stipriai paveikė tiek gamybos, tiek paslaugų sektorius, sumažindamos euro zonos ekonomikos gamybos pajėgumus ir vidaus paklausą (European Central Bank., 2020).

Pokyčiai darbo rinkoje ir socialinės pasekmės. Dėl įmonių uždarymo, paklausos kritimo ir verslo veiklos apribojimų stipriai išaugo nedarbo lygis, ypač paslaugų sektoriuose. Šie sektoriai sudarė didelę ES darbo rinkos dalį. Nustatyta, kad darbuotojų netektys ir sutrumpintas darbo laikas padidino nedarbą bei sustiprino socialinę nelygybę. Šis poveikis ypač pasireiškė šalyse, kuriose didelę ekonomikos dalį sudarė turizmas ir mažmeninė prekyba (Abrahám & Vošta, 2022). Europos Centrinio Banko apklausų rezultatai patvirtino sparčiai blogėjančias darbo rinkos sąlygas (European Central Bank, 2020).

Fiskalinės padėties pablogėjimas. Siekdamas sušvelninti pandemijos poveikį, ES vyriausybės ėmėsi precedento neturinčių fiskalinių priemonių. Šios priemonės apėmė dideles subsidijas įmonėms, darbo vietų išsaugojimo programas, pinigų pervedimus namų ūkiams ir kt. Tačiau tokios intervencijos stipriai padidino valstybių fiskalinę naštą, daugelyje ES šalių padidėjo bendras biudžeto deficitas ir valstybės skola. ECB duomenys rodo, kad dėl šių priemonių deficitų ir išlaidų augimo fiskalinė padėtis euro zonoje nuo 2020 m. ženkliai pablogėjo (European Central Bank, 2020).

Verslo ir pramonės struktūrinės permainos. Pandemija taip pat paspartino struktūrinius pokyčius ES ekonomikoje. Dėl pasikeitusio vartotojų elgesio ir nuotolinio darbo plėtros augo skaitmeninių paslaugų ir elektroninės prekybos svarba, o tradicinėse pramonės šakose vyko transformacija. ECB pažymi, kad pandemijos metu stipriai kito gamybos ir investavimo modeliai, skaitmeninimo tempai ir darbo organizavimo formos. Buvo prognozuota, kad tai turės ilgalaikes pasekmes euro zonos ekonomikos konkurencingumui (European Central Bank, 2024).

Apibendrinant pažymėtina, kad pandemija turėjo itin reikšmingą ir precedento neturintį poveikį ES ekonomikai. Dėl taikytų visuomenės sveikatos apsaugos priemonių, judėjimo ribojimų ir ekonominės veiklos sustabdymo daugelis ES ekonomikos sektorių patyrė gilų ekonomikos nuosmukį, pasireiškusi staigiu BVP kritimu ir vartojimo sumažėjimu. Pandemija ypač stipriai paveikė paslaugų, turizmo, transporto sektorius bei pablogino darbo rinkos padėtį. Tačiau pandemija paspartino struktūrinius pokyčius, susijusius su skaitmenizacija ir nuotolinio darbo plėtra. Tai reiškia, kad COVID-19 krizė ne tik atskleidė ES ekonomikos pažeidžiamumą, bet ir padėjo sustiprinti jos atsparumą.

2.3. 2022 m. energetikos krizė

COVID-19 pandemijos metu sumažėjo pasaulinė energijos paklausa ir elektros energijos gamyba iš neiškastinio kuro šaltinių. Panaikinus COVID-19 apribojimus, didėjanti paklausa lėmė gamtinių dujų trūkumą Europoje. Rusijai pradėjus telkti karines pajėgas prie Ukrainos sienos, dar labiau sutriko elektros energijos tiekimas iš Rusijos į tas Europos šalis, kurios buvo priklausomos nuo jos energijos importo. Dėl to visoje Europoje gamtinių dujų kainos stipriai išaugo. Dujų kainos 2021 m. lapkritį sumažėjo, kai Rusijos „Gazprom“ buvo leista tiekti dujas į Europos rinką. Tačiau 2021 m. gruodį gamtinių dujų kaina vėl padidėjo. Šį padidėjimą lėmė keletas priežasčių: 1) Vokietijos atsisakymas patvirtinti „Nord Stream 2“ gamtinių dujų dujotiekį; 2) branduolinių elektrinių ir anglimi kūrenamų elektrinių uždarymas Vokietijoje; 3) Rusijos kariniai veiksmai netoli Ukrainos sienos. Energijos kainas 2022 m. pradžioje dar labiau padidino sankcijos, įvestos Rusijai po invazijos į Ukrainą 2022 m. vasarį (Ozili & Ozen, 2023). Nagrinėtoje literatūroje nurodomos dvi pagrindinės 2022 m. energetikos krizės priežastys: geopolitinis nestabilumas bei paklausos ir pasiūlos disbalansas po COVID-19 pandemijos.

Geopolitinis nestabilumas. Rusijos karinė invazija į Ukrainą 2022 m. vasarį buvo viena pagrindinių krizės priežasčių. Europa buvo ypač priklausoma nuo rusiškų dujų: jos daugelyje šalių sudarė didelę dalį vidaus suvartojimo. Todėl tiekimo apribojimai stipriai sumažino dujų srautus ir padidino energijos kainas. Atsirado dujų trūkumas, kuris lėmė didelius gamtinių dujų ir elektros energijos kainų šuolius rinkose. Šis atvejis buvo panašus į 1973 m. naftos embargą, kuris taip pat kilo dėl politinių priežasčių (Sanghro, 2025). Prasidėjus Rusijos karinei invazijai į Ukrainą, žalios naftos kaina pakilo nuo 92,77 JAV dolerių už barelį (2022 m. vasario 24 d., kai prasidėjo invazija), iki 106,96 JAV dolerių už barelį 2022 m. kovo 3 d. Tai reiškia, kad per daugiau nei savaitę žalios naftos kaina padidėjo 15,3 proc. Gamtinių dujų kaina taip pat smarkiai išaugo. Olandijos virtualioje prekybos gamtinėmis dujomis platformoje (angl. *Title Transfer Facility*, TTF), kuri yra gamtinių dujų kainų Europoje etalonas, dujų kaina 2022 m. kovo 7 d. pasiekė visų laikų aukščiausią lygį – 239 Eur. už megavatvalandę. Tai buvo 529 proc. padidėjimas nuo 2021 m. pradžios. JAV, kurios importavo tik nedidelį kiekį gamtinių dujų iš Rusijos, kainos taip pat išaugo: benzino kaina JAV per kelis mėnesius po invazijos išaugo 42proc. ir 2022 m. birželį pasiekė rekordinį lygį – 5,02 JAV dolerių už galoną (Gajdzik et al., 2024). Tai rodo, kad geopolitinis nestabilumas Europoje sukėlė nepastovumą pasaulinėje rinkoje.

Paklausos ir pasiūlos disbalansas po COVID-19 pandemijos. 2020 m. gegužę buvo sušvelninti pirmieji griežti karantino apribojimai. Dėl to gamyba iš karto išaugo ir ekonomika iš esmės vėl atsigavo. Iš dalies atsigavo ir paklausa, kuri buvo palaikoma fiskalinėmis priemonėmis. Tačiau vartojimo galimybės dar

buvo ribotos (European Central Bank, 2023). Energijos paklausa taip pat netikėtai išaugo, viršydama turimą pasiūlą. Neatitikimas tarp pasiūlos ir paklausos sukėlė energijos kainų augimą (Sanghro, 2025). Papildomas kliūtis pasaulinėse tiekimo grandinėse sudarė sutrikęs krovinių kontenerių judėjimas ir tokiu būdu paskatino kainų augimą (European Central Bank, 2023).

Galima teigti, kad 2022 m. energetikos krizė sukėlė kompleksinį poveikį ES ekonomikai. Kadangi Didėjo gamtinių dujų ir elektros energijos kainos, stipriai išaugo vartotojų kainų indeksas (HICP). Energijos kainų infliacijos rodikliai tuo metu buvo didesni už kitus infliacijos rodiklius. Aukštos energijos kainos tiesiogiai paveikė ir bendrą ES šalių infliaciją, nes jos sudaro reikšmingą vartotojų kainų indekso komponentą. Energijos kainų augimas padidino transporto, gamybos, žaliavų ir maisto produktų kainas, tokiu būdu bendras kainų lygis ženkliai pakilo. Vidutinės gyventojų išlaidos maistui per 18 mėnesių nuo 2021 m. pradžios išaugo daugiau nei per 2016–2020 metus kartu sudėjus. Kitaip tariant, vien maisto produktų infliacija sumažino pragyvenimo lygį tiek pat, kiek visų vartojimo produktų infliacija per penkerius metus iki pandemijos. Infliaciją taip pat stipriai didino ir kylančios paslaugų kainos (Barrett, 2022; Ozili, & Ozen, 2023). Energetikos krizės poveikis Europoje buvo juntamas ir dėl padidėjusių pragyvenimo išlaidų ir būstų kainų daugelyje ES šalių. Ypač tai pasireiškė Belgijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Ispanijoje (Ozili, & Ozen, 2023).

Didelės energetikos kainos sumažino ES ekonomikos augimą ir padidino gamybos sąnaudas. ECB ataskaitoje (2023) pažymima, kad euro zonos BVP augimas 2022 m. buvo teigiamas. Tačiau jis buvo mažesnis palyginti su ankstesniais metais. Pagrindinės to priežastys buvo sumažėjusi vidaus paklausa, energijos kainų augimas ir neapibrėžtumas ekonomikos aplinkoje. Tiesioginį poveikį ekonomikai turėjo ir didelis gamybos sąnaudų augimas, mažinęs investicijas ir privataus vartojimo apimtį (ECB 2022 metų ataskaita, 2023).

Tačiau nepaisant neigiamo poveikio, 2022 m. energetikos krizė paskatino ilgalaikį ekonomikos ir energetikos struktūrinį persiorientavimą atsinaujinančios energetikos link. Po sankcijų įvedimo Rusijos energijos eksportui, Europa turėjo greitai diversifikuoti savo energijos tiekimą (Sanghro, 2025). Todėl daugelis Europos šalių ieškojo alternatyvių energijos šaltinių energijos poreikiui patenkinti, nors tai ir kainavo brangiai (Ozili & Ozen, 2023). Nuo 2022 m. gegužės iki rugpjūčio ES iš saulės energijos buvo pagamintas rekordinis 12 proc. elektros energijos kiekis. Iš vėjo energijos buvo pagaminta 13 proc. Planuojama, kad iki 2030 m. atsinaujinančiųjų išteklių dalis elektros energijos srityje turėtų išaugti iki 69 proc. (European Commission., 2023). Tai reiškia, kad energetikos krizė paskatino ilgalaikės energetinės nepriklausomybės didinimą.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės šios krizės priežastys – geopolitinis nestabilumas bei paklausos ir pasiūlos disbalansas po COVID-19 pandemijos. Staigus energijos, ypač gamtinių dujų, kainų šuolis stipriai padidino infliaciją visoje ES, sumažino namų ūkių perkamąją galią ir padidino gamybos sąnaudas verslui. Energetikos krizė stipriau paveikė tas ES šalis, kurios buvo labiau priklausomos nuo importuojamų iškastinių energijos išteklių. Kartu ši krizė tapo impulsu ilgalaikiams pokyčiams energetikos srityje: paspartino perėjimą prie atsinaujinančių energijos šaltinių ir energetikos diversifikacijos, tuo pačiu sustiprino ES ekonomikos atsparumą būsimoms krizėms ir sumažino priklausomybę nuo geopolitinių rizikų.

2.4. ES šalių ekonomikos prisitaikymo modeliai globalių krizių laikotarpiu

2.4.1. Reaktyvusis modelis

Reaktyvusis ekonomikos prisitaikymo modelis apima trumpalaikes priemones, taikomas krizei įvykus. Šio modelio tikslas – sušvelninti neigiamą krizės poveikį ir stabilizuoti ekonomiką. Šios priemonės nėra iš anksto numatomos, o dėl jų taikymo sprendžiama tada, kai krizė jau įvyko. Reaktyviajam ekonomikos modeliui priskiriamos tokios priemonės, kaip dideli fiskaliniai išlaidų paketai, mokesčių sumažinimas ar subsidijos ypač krizės paveiktoms įmonėms. Pavyzdžiui, ES reagavo į 2008–2009 m. finansų krizę taikydama plataus masto fiskalinius intervencinius veiksmus, kurių tikslas – išsaugoti kredito srautus ir apsaugoti darbo rinkas nuo masinio žlugimo. Šios priemonės buvo svarbios krizės suvaldymui, tačiau jos užtikrino tik laikiną stabilizaciją, o ne ilgalaikį atsparumą (Alessi et al., 2020). Rahmadana et al. (2025) teigimu, ištikus krizei, fiskalinės paskatos arba parama, skirta darbo vietų išsaugojimui, gali padėti išlikti tiems verslams, kuriuos krizė paveikė labiausiai.

Siekiant ekonomikos atsparumo COVID-19 pandemijos laikotarpiu ES įgyvendino SURE programą (angl. *Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency*), skirtą darbo vietų ir darbuotojų apsaugai pandemijos metu. Šios programos įgyvendinimo metu ES valstybės gavo paskolas palankiomis sąlygomis. Paskolos leido apmokėti dalį darbo užmokesčio ir kompensuoti sumažėjusią veiklą bei sumažinti nedarbo augimą. Lietuvai pagal SURE programą buvo suteikta 1,1 mlrd. Eur. parama, kuri padėjo stabilizuoti darbo rinką. Finansinė parama pagal SURE programą suteikta 19 ES valstybių, bendra išmokėta suma buvo 98,4 mlrd. Eur.

Programa „REACT-EU“ buvo skirta greitai reaguoti į regionų ekonomikos ir socialinių poreikius krizės metu. Minėta programa apėmė papildomas lėšas sveikatos sistemoms, mažoms įmonėms, darbo vietų

išsaugojimui ir kritinių ekonomikos sektorių palaikymui. Ši priemonė buvo viena iš ankstyvųjų ES atsako priemonių pandemijos metu. Ši trumpalaikė programa buvo pradinis ilgalaikio ekonomikos gaivinimo plano etapas, kurio įgyvendinimo trukmė 2021–2022 m. (European Commission, 2020).

Lietuvoje pandemijos laikotarpiu buvo taikomos reaktyviojo modelio priemonės savarankiškai dirbantiems asmenims: fiksuoto dydžio išmoka (260 Eur.), „Sodros“ įmokų mokėjimo atidėjimas, laikinas atleidimas nuo PSD mokėjimo, ligos išmokos nesergančio vaiko priežiūrai, nedarbo išmokos (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2021). Pandemijos krizės metu Lietuvoje buvo taikytos trumpalaikės fiskalinės priemonės, įskaitant mokesčių atidėjimus, lengvatas smulkiajam verslui, subsidijas energetinių išlaidų dalims ir tiesioginę finansinę paramą labiausiai pažeidžiamiems namų ūkiams. OECD ataskaitoje pažymima, kad šios priemonės leido Lietuvai išlaikyti ekonominį stabilumą ir sumažinti krizės poveikį darbo rinkai bei gyventojų pajamoms (OECD, 2022). Long et al. (2025) pažymi, kad reaguojant į energetikos krizę, siekiant sušvelninti jos poveikį gyventojams ir įmonėms, priemonių buvo imtasi visoje Europoje. Tai buvo priemonės, apimančios subsidijų teikimą energijos vartotojams, energijos mokesčių mažinimą, žaliosios energijos skatinimą.

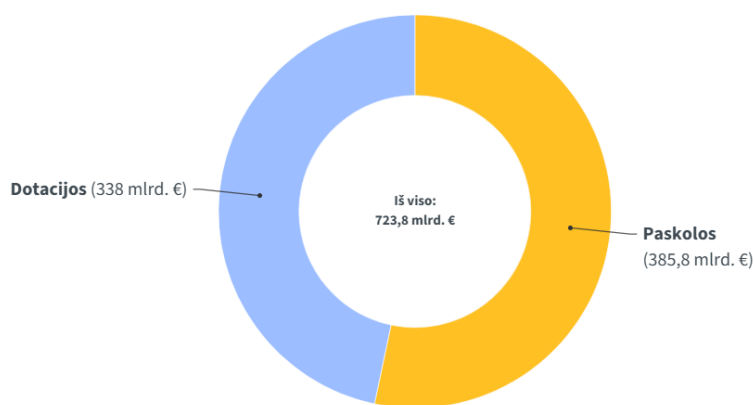
Apibendrinant galima teigti, kad tai yra modelis, apimantis trumpalaikės ekonomikos atsparumo krizėms priemones, skirtas greitam ekonomikos stabilizavimui. Šis modelis pasižymi operatyviomis priemonėmis, skirtomis stabilizuoti ekonomiką, apsaugoti darbo vietas, palaikyti verslo likvidumą ir sumažinti socialines krizių pasekmes. ES lygmeniu reaktyvusis modelis pasireiškė plataus masto fiskalinėmis ir piniginėmis intervencijomis. Lietuvoje šis modelis buvo įgyvendintas per mokesčių atidėjimus, lengvatas ir tiesioginę paramą verslui ir kompensacijas ir kt. Nors reaktyvusis modelis leidžia greitai suvaldyti krizinius padarinius ir išvengti dar gilesnės ekonominės recesijos, jo taikymas turi ribotą poveikį, nes daugiausia orientuotas į pasekmių, o ne priežasčių šalinimą. ES ir Lietuvos patirtis rodo, kad reaktyvios priemonės pradiniam krizių etape yra būtinos.

2.4.2. Adaptacinis modelis

Adaptacinis modelis reiškia strategiją, kurią sudaro tiek reagavimas į krizę, tiek struktūrinės transformacijos, leidžiančios ekonomikai lanksčiau prisitaikyti prie naujos aplinkos. Šios adaptacinės strategijos apima darbo rinkos reformų įgyvendinimą, inovacijų skatinimą, sektorių diversifikaciją ir investicijas į žmogiškąjį kapitalą. Tokiu būdu siekiama apsisaugoti nuo galimų krizių ateityje. Tyrimai rodo, kas ES stengiamasi įgyvendinti tokias adaptacines strategijas, kurios ne tik leistų tinkamai reaguoti į krizes, bet ir sudarytų galimybes integruoti ilgalaikės prisitaikymo priemones (Anders et al., 2025).

Adaptacinis modelis ypač plačiau buvo taikomas COVID-19 pandemijos metu. Šio modelio pavyzdys – „Next Generation EU“ planas, kurį įgyvendinant buvo suteikta didelė finansinė parama ES valstybėms narėms. Buvo skatinamos investicijos į skaitmeninimą, žaliąją transformaciją ir darbo rinkos lankstumą. Šis ES planas laikomas viena reikšmingiausių adaptacinių priemonių, padėjusių ne tik stabilizuoti ekonomiką, bet ir paskatinsius ilgalaikes reformas. Kartu su ekonomikos gaivinimo paketu ES vadovai 2020 m. liepos 21 d. susitarė dėl 1 074,3 mlrd. EUR vertės ilgalaikio 2021–2027 m. ES biudžeto, kuriame be kita ko buvo numatytos investicijos į skaitmeninę ir žaliąją pertvarką bei atsparumo didinimą (Europos Vadovų Taryba, 2025).

Beveik 90 proc. viso „Next Generation EU“ paketo sudarė ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė (RRF). Tai buvo didelio masto finansinės paramos programa, skirta padėti valstybėms narėms spręsti ekonominio ir socialinio poveikio problemas, kurias sukėlė COVID-19 pandemija. Ši priemonė buvo patvirtinta 2021 m. vasario 11 d. priėmus Tarybos reglamentą. Ja ne tik remiamas ekonomikos gaivinimas, bet ir užtikrinama, kad valstybių narių ekonomika galėtų pereiti prie žaliosios pertvarkos ir skaitmeninės transformacijos. Dabartinėmis kainomis „Next Generation EU“ paketas siekia apie 807 mlrd. Eur. RRF, kurios bendra suma yra 723,8 mlrd. EUR, išmokama tokiu būdu: 385,8 mlrd. EUR paskolų ir 338 mlrd. Eur. dotacijų (3 pav.).

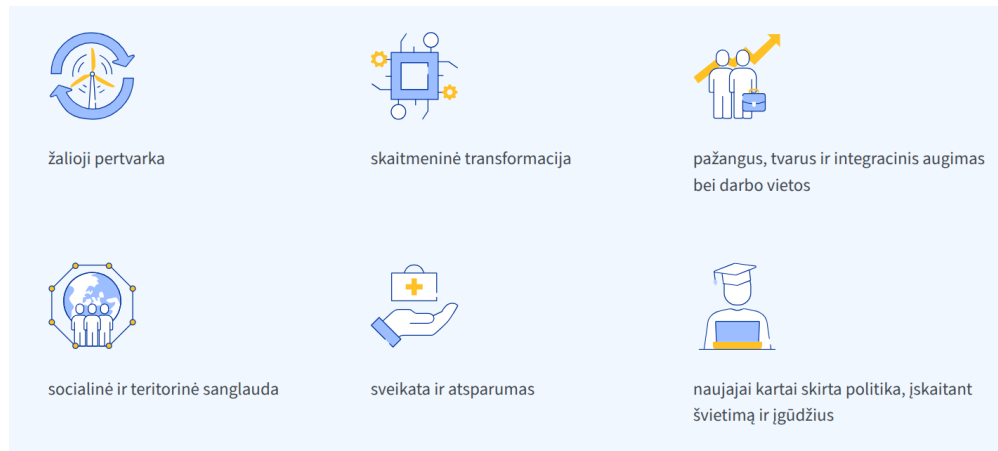

3 pav. Išmokos pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (RRF)

Šaltinis: Europos Vadovų Taryba, 2025

Iki šiol iš RRF jau yra išmokėta apie 393 mlrd. Eur. 2024 m. balandžio 12 d. buvo patvirtintos išvados dėl Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės laikotarpio vidurio vertinimo. Savo išvadose Taryba pripažino teigiamą RRF indėlį į žaliąją ir skaitmeninę pertvarką bei kitus ES prioritetus (Europos Vadovų Taryba, 2025).

2021 ir 2022 m. valstybės narės pateikė nacionalinius ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus (RRP), kuriuose išdėstė savo reformų ir investicijų darbotvarkes iki 2026 m. Jų buvo paprašyta parengti nuoseklius projektų paketus šešiose politikos srityse: žaliosios pertvarkos, skaitmeninės transformacijos, pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo bei darbo vietų, socialinės ir teritorinės sanglaudos, sveikatos ir atsparumo, švietimo ir įgūdžių ugdymo (4 pav.).

4 pav. Sritys, kuriose ES šalys gali panaudoti ekonomikos gaivinimo plano lėšas

Šaltinis: Europos Vadovų Taryba, 2025

Visa tai rodo, kad „NextGenerationEU“ planas skatina Europos ekonomiką ir didina jos atsparumą. Tai didžiausias kada nors ES įgyvendintas ekonomikos skatinimo paketas, nustatantis naujo augimo modelio, pagrįsto švaria, novatoriška ir įtraukia ekonomika bei skaitmeninėmis technologijomis, planą. Investuojant į sveikatos priežiūrą, prisidedama prie teisingesnės, rūpestingesnės visuomenės, pasirengusios ateities iššūkiams, kūrimo. Švietimo ir įgūdžių rėmimas padeda parengti darbo jėgą naujoms galimybėms technologijomis grindžiamoje ekonomikoje. Suteikiant pagalbą verslui skatinamos inovacijos, kuriamos darbo vietos ir skatinamas būsimas ekonomikos augimas. Rahmadana et al. (2025) pažymi, kad be trumpalaikių, skubių ekonomikos atsparumo priemonių, adaptacinės strategijos yra gyvybiškai svarbios ekonominio atsparumo didinimui. Tai apima holistines socialinės apsaugos reformas, įgūdžių ugdymo iniciatyvas, finansinę paramą mažoms įmonėms ir darbo jėgos pajėgumų stiprinimo programas, skirtas skatinti tvarų augimą ir pasirengti būsimiems sukrėtimams.

Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planai buvo patvirtinti pagal tam tikrus kriterijus: atitiktį konkrečioms šalims skirtoms rekomendacijoms; valstybės narės augimo potencialą, darbo vietų kūrimą ir ekonominio bei socialinio atsparumo gerinimą; indėlį į žaliąją ir skaitmeninę pertvarką (nacionaliniuose planuose bent 37 proc. biudžeto turėtų būti skirta klimatui ir biologinei įvairovei, o dar

bent 20 proc. – skaitmeninėms priemonėms). Mokėjimo prašymų patvirtinimas priklauso nuo to, ar tinkamai įgyvendinti atitinkami tarpiniai tikslai ir uždaviniai (Europos Vadovų Taryba, 2025).

Po 2022 m. energetikos krizės buvo sukurtas „REPowerEU“ planas, skirtas įveikti Rusijos invazijos į Ukrainą sukeltus pasaulinės energijos rinkos sutrikimus. Ši ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė buvo plano dalis, kuriuo siekiama pertvarkyti ES energetikos sistemą ir panaikinti jos priklausomybę nuo Rusijos iškastinio kuro, įgyvendinimo. Planas „REPowerEU“ buvo skirtas energijos taupymui, švarios energijos gamybai, energijos tiekimo įvairinimui, investicijų ir reformų išmaniam derinimui. „REPowerEU“ planas grindžiamas visišku „Fit for 55“ paketo įgyvendinimu. Paketo tikslas – iki 2030 m. pasiekti bent 55 proc. grynojo šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo ir iki 2050 m. – klimato neutralumą, laikantis Europos žaliojo kurso (Europos Vadovų Taryba, 2025).

Apibendrinant galima teigti, kad adaptacinis modelis neapsiriboja vien priemonėmis, skirtomis reagavimu į krizės pasekmes. Šiuo modeliu siekiama ilgalaikio prisitaikymo prie struktūrinių pokyčių ir išorinių sukrėtimų. Tokios iniciatyvos kaip „NextGenerationEU“, „REPowerEU“ ir „Fit for 55“ rodo sisteminių ES požiūrį į ekonomikos transformaciją, derinant ekonomikos gaivinimą su skaitmenine ir žaliaja pertvarka. Šios priemonės leidžia valstybėms narėms ne tik atkurti ekonomiką po krizių, bet ir pertvarkyti jos struktūrą taip, kad ji būtų mažiau pažeidžiama ateities sukrėtimams, ypač energetikos ir klimato srityse. „NextGenerationEU“ planas suteikė finansinį pagrindą reformoms ir investicijoms, skatinančioms ekonomiką, inovacijas ir socialinę sanglaudą. „REPowerEU“ planas padėjo mažinti priklausomybę nuo iškastinių išteklių ir stiprinti energijos tiekimo saugumą. „Fit for 55“ priemonė nustatė aiškią reguliacinę kryptį siekiant klimato neutralumo. Abi kartu šios priemonės įtvirtino adaptacinį modelį, kaip tarpinę grandį tarp trumpalaikio reagavimo ir ilgalaikio atsparumo stiprinimo, leidžiančio ES ekonomikai prisitaikyti prie besikeičiančių geopolitinių, ekonominių ir aplinkosauginių sąlygų.

2.4.3. Transformacinio atsparumo modelis

Siekiant įgyti atsparumą krizėms, reikia turėti tam tikrus pajėgumus, padedančius atsispirti arba lanksčiai prisitaikyti prie pokyčių, kurie įvyksta dėl krizės. Tokiu būdu palaipsniui keičiama visa sistema (Manca et al., 2017). Transformacinio atsparumo modelis yra toks, kuriame keliamas klausimas ne tik apie sugebėjimą atsigaivinti po sukrėtimų, bet ir apie sugebėjimą transformuoti ekonomikos struktūras taip, kad jos galėtų veiksmingai funkcionuoti pokriziniu laikotarpiu. Šis modelis apima gebėjimą pertvarkyti ekonominius sektorius, skatinti inovacijas, tvarų augimą, bei sukurti atsprias sukrėtimams socialines ir institucines struktūras (EEA Report, 2023). Transformacinio atsparumo modelyje pabrėžiamas prevencinis

ir struktūrinis pasirengimas krizinėms situacijoms. Tai leidžia šalims ne tik išgyventi krizę, bet ir atsigauti nepatiriant didesnių nuostolių. Šis modelis apima gebėjimą absorbuoti, prisitaikyti ir transformuotis, remiantis iš anksto sukurtomis institucijomis, fiskaliniu kapitalu, socialinės apsaugos sistemomis ir inovatyvia infrastruktūra. Tyrimai rodo, kad ES šalys skiriasi savo atsparumo pajėgumais – pavyzdžiui, Vokietija išsiskiria dideliu gebėjimu atlaikyti ir atsigauti po pasaulinės finansų krizės, tuo tarpu kitos šalys, tokios kaip Graikija, susiduria su ilgalaikėmis recesijos pasekmėmis (Alessi et al., 2020).

Transformacinis atsparumo modelis siejamas su ilgalaikiu ES perėjimu prie aplinkosauginio, socialinio ir ekonominio tvarumo. Tai yra svarbu, nes greta ekonomikos krizių vyksta klimato kaita, biologinės įvairovės nykimas ir aplinkos tarša bei visuomenės susiskaldymas dėl vertybių (EEA Report, 2023). Būtent transformacinis atsparumas padeda į ekonomikos atsparumo modelius integruoti aplinkosauginį ir socialinį tvarumą. Atsparumą ES siekiama stiprinti per transformacinio atsparumo koncepciją, kurioje akcentuojamas gebėjimas ne tik reaguoti ir atlaikyti sukrėtimus, bet ir pasinaudoti krizėmis, kaip galimybe transformuoti ekonomines struktūras (EEA Report, 2023).

Manca et al. (2017) teigimu, galutinis atsparumo tikslas yra funkcionali visuomenė ir individuali gerovė. Remiantis transformacinio atsparumo modelio idėja, atsparioje visuomenėje siekiama palaikyti individualią ir visuomenės gerovę. Transformacinio atsparumo modelio centre yra „variklis“, kurį sudaro socialinės, ekonominės, politinės ir aplinkos sistemos. Sisteminiams pokyčiams įgyvendinti reikalingas valdymas, kuris numatytų reikiamus atsakus į sukrėtimus ir krizes, nepamirštant ilgalaikių transformacinių tikslų. Todėl priemonės, kurių imamasi reaguojant į krizę, turi būti įvertintos pagal tai, ar jos spartina transformaciją, ar ją stabdo. Atsižvelgiant į tai, atsparumas vertinamas kaip lemiamą valdymo savybė, reikalinga tiek krizių valdymui, tiek tvarumo transformacijoms. Todėl šiame kontekste reikšmingi valdymo gebėjimai išlaikyti centrinės sistemos funkcijas sukrėtimų atveju ir užtikrinti ilgalaikes funkcijas vykdant tvarumo transformacijas (EEA Report, 2023). Kitaip tariant, transformacinio modelio kontekste sistemos pertvarkos yra atsparios tada, kai jos gali sėkmingai susidoroti su krize ir paspartinti transformaciją.

ES vis aktyviau integruojamos transformacinio atsparumo idėjos. Naujausioje „Resilience 2.0“ koncepcijoje atskleidžiamas platesnis požiūris į ES pajėgumą ne tik išgyventi sukrėtimus, bet ir aktyviai transformuotis ir klestėti permainų kontekste (European Commission, 2005). „Resilience 2.0“ koncepcija – tai veiksmų planas, kuriais siekiama iki 2040 m. sukurti atsparią ES. Minėtoje koncepcijoje pažymima, kad ES turi toliau formuluoti politikos priemonių derinį, pagrįstą nuosekliu ir visapusišku požiūriu, siekiant stiprinti ekonomikos, visuomenės aplinkosaugos ir politikos atsparumą. Tam reikia vykdyti reformas, užtikrinančias daugiapakopę institucinę struktūrą ir mechanizmus, leidžiančius efektyviai veikti ir užtikrinti ryžtingų sprendimų priėmimą reikalui esant. Koncepcijos įgyvendinimui numatytos 8 sritys: nuoseklios

visuotinės ES vizijos kūrimas; vidaus ir išorės saugumo didinimas; technologijų ir mokslinių tyrimų plėtra; ilgalaikio ekonominio atsparumo didinimas; tvarios ir įtraukios gerovės kūrimas; švietimo pertvarka; demokratijos, kaip bendros gerovės, stiprinimas; kartų tarpusavio teisingumo stiprinimas (European Commission, 2025a).

Į transformacinio atsparumo modelio įgyvendinimą nukreipti ir jau nagrinėti „NextGenerationEU“ paketai, ypač Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė (RRF), nes joje numatytos ir į ilgą laikotarpį orientuotos reformos – skaitmenizacija, žaliaji transformacija, inovacijos ir konkurencingumo stiprinimas (Europos Komisija, 2025). Šios reformos yra esminės, siekiant, kad ekonomika galėtų transformuotis į atsparesnę ir tvaresnę. Lietuva taip pat sparčiai įgyvendina RRF priemones, kuriomis siekia ne tik atsigauti po krizių, bet ir stiprinti ilgalaikį energetikos efektyvumą, skaitmeninius gebėjimus, visuomenės atsparumą. Iš „NextGenerationEU“ programos Lietuvai buvo skirta 3,85 mlrd. Eur. investicijoms į žalesnę ekonomiką, skaitmenizaciją ir visuomenės atsparumo stiprinimą (Europos Komisija, 2022a). Taigi transformacinio atsparumo modelis ES apima platesnį strateginį kontekstą, nei reaktyvusis ar adaptacinis modelis. Transformacinio atsparumo modelyje ekonominės, socialinės ir aplinkosaugos sistemų stiprinimas stiprina bendrą ES atsparumą. Tokio modelio taikymas ne tik sprendžia jau įvykusių krizių priežastis bei padarinius, bet ir pertvarko ekonomiką taip, kad ji būtų atspari globalioms krizėms ateityje.

Apibendrinant transformacinio modelio taikymą ES globalių krizių laikotarpiu teigtina, kad šis modelis grindžiamas ne vien gebėjimu atlaikyti sukrėtimus ar grįžti į ankstesnę būklę, bet siekiu iš esmės keisti ekonomines, socialines ir institucines sistemas, kad jos taptų tvaresnės ir atsparesnės ateities krizėms. ES šį modelį taiko derindama trumpalaikes stabilizavimo priemones su ilgalaikėmis struktūrinėmis reformomis. Transformacinio atsparumo esmė ES kontekste atsispindi investicijose į skaitmeninę ir žaliąją transformaciją, inovacijas, socialinės apsaugos stiprinimą ir ekonomikos diversifikavimą. Tokios priemonės kaip Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė (RRF) rodo siekį ne tik atkurti prieškrizinį augimą, bet ir formuoti naują, konkurencingesnį vystymosi modelį. Tai rodo, kad transformacinis atsparumo modelis ES globalių krizių laikotarpiu orientuotas į ilgalaikę sisteminę kaitą: jis jungia atsparumą krizėms su struktūrine transformacija, stiprina valstybių narių gebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančios globalios aplinkos ir kuria pagrindą ES stabilumui ateityje.

2.4.4. Kompleksinis modelis

Ekonomikos prisitaikymo modelių analizė leidžia teigti, kad ES praktikoje vienas išgrynintas atsparumo modelis nėra taikomas. Įvykus krizei, taikomos pirminės trumpalaikio poveikio priemonės:

išmokos, subsidijos, parama įmonėms ir pan.. Šios priemonės įtraukiamos į ilgalaikio poveikio priemonių paketus, o ilgalaikio poveikio priemonių paketai įtraukiami į transformacinio atsparumo modelio paketus. Tokiu būdu sudaromi priemonių paketai, kurie yra reaktyvių, adaptacinių ir atsparumo priemonių derinys, turintis savyje skirtingų modelių elementų. Tai reiškia, kad globalių krizių laikotarpiu ES taikomas kompleksinis atsparumo modelis. Šis modelis leidžia ne tik valdyti krizės padarinius, bet ir kurti tvaresnę, lankstesnę ir konkurencingesnę ekonomiką. Song & Zhou (2020) teigimu, trys pagrindiniai veiksniai, galintys lemti tvirtą atsigavimą po krizių, yra struktūrinės reformos, naujos technologijos ir transformacija. Tai taip pat rodo, globalių ekonomikos krizių laikotarpiu taikomas kompleksinis atsparumo modelis.

Reaktyviojo atsparumo priemonės yra būtinos krizės pradžioje, nes jos leidžia išvengti gilaus ekonominio nuosmukio ir socialinių padarinių. Tačiau šios priemonės nėra pakankamos ilgalaikiam vystymuisi užtikrinti. OECD rekomenduoja, kad po pirminių stabilizacijos priemonių turėtų sekti struktūrinių reformų ir ilgalaikio vystymosi strategijos planavimas. Tai reikalinga tam, kad regionai ir valstybės narės galėtų geriau atlaikyti būsimas krizes (OECD, 2021).

Adaptacinio atsparumo priemonės orientuotos į gebėjimas prisitaikyti prie pasikeitusių sąlygų, išlaikant pagrindines funkcijas ir palaipsniui didinant lankstumą. ES kontekste tai reiškia ne tik krizės pasekmių mažinimą, bet ir sisteminių pokyčių diegimą, pavyzdžiui, darbo rinkos reformų, socialinės apsaugos sistemų stiprinimo ar inovacijų skatinimo srityse. Adaptacinio atsparumo esmė yra mokymasis iš krizės. Sistemingai analizuojamas krizių poveikis ir gautos įžvalgos įtraukiamos į politinių priemonių tobulinimą. Pavyzdžiui, įgyvendinant RRF programą yra įgyvendinamos reformos, skirtos ne tik atkurti ekonomiką bei prisitaikyti prie pakitusių sąlygų, bet ir sumažinti socialinius bei ekonominius trūkumus, tokius kaip skaitmeninės ir energetinės infrastruktūros atsilikimas. Šimelytė ir kt. (2025) pažymi, kad adaptacinis atsparumas remiasi platesniu socioekonominio atsparumo supratimu, apimančiu gebėjimą absorbuoti poveikį, adaptuotis ir transformuoti, išlaikant esmines funkcijas net ir susidūrus su netikėtais šokais. Tai rodo, kad adaptacinis modelis apima ir kitų modelių elementus.

Transformacinio atsparumo tikslas yra sisteminė, ilgalaikė transformacija. Ši transformacija padeda ne tik atgaivinti ekonomiką, bet ir perkurti taip, kad ji būtų tvirtesnė, efektyvesnė ir mažiau pažeidžiama ateities krizių. ES kontekste transformacinis atsparumas yra įtvirtintas strateginiuose dokumentuose ir politikos instrumentuose, skatinančiuose struktūrines reformas, inovacijas ir ilgalaikes investicijas (EEA Report, 2023). Tai pabrėžiama Europos Komisijos strateginio prognozavimo ataskaitose, kuriose akcentuojama „Resilience 2.0“ koncepcija – nuo pasyvios krizės absorbcijos link aktyvaus prisitaikymo ir augimo net esant netikrumui. Ekonomikos prisitaikymo modelių palyginimas matomas 3 lentelėje:

3 lentelė. Ekonomikos prisitaikymo modelių pagrindimas

Modelis	Charakteristika	Priemonės	Pavyzdžiai ES praktikoje	Šaltiniai
Reaktyvusis	Trumpalaikis reagavimas po krizės pradžios; orientuotas į stabilizavimą	Fiskaliniai stimulai, subsidijos, mokesčių atidėjimai, likvidumo palaikymas.	2008–2019 m. finansų krizės gelbėjimo paketai, COVID-19 pagalbos schemos, programa „REACT-EU“	European Commission (2020); Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2021); OEDC (2022).
Adaptacinis	Vidutinės trukmės struktūriniai pokyčiai; lankstumo ir transformacijos didinimas	Fiskaliniai stimulai, investicijos į skaitmeninimą, žaliąją transformaciją ir darbo rinkos lankstumą.	„NextGenerationEU“, „REPowerEU“ ir „Fit for 55“ programos.	Anders et al. (2025); Europos Vadovų Taryba (2025).
Transformacinio atsparumo	Prevencinis ir ilgalaikis pasirengimas krizėms; institucinis stabilumas	Nuoseklios visuotinės ES vizijos kūrimas; vidaus ir išorės saugumo didinimas; technologijų ir mokslinių tyrimų plėtra; ilgalaikio ekonominio atsparumo didinimas; tvarios ir įtraukios gerovės kūrimas; švietimo pertvarka; demokratijos, kaip bendros gerovės, stiprinimas; kartų tarpusavio teisingumo stiprinimas.	„Resilience 2.0“ koncepcija	Manca et al. (2017); EEA Report (2023); Alessi et al., (2020).
Kompleksinis	Reaktyvių, adaptacinių ir atsparumo priemonių derinys.	Fiskalinės, monetarinės, struktūrinės ir socialinės politikos kompleksas.	ES ekonominė politika po finansinės, COVID-19 ir energetinės krizės	OEDC (2021); Šimelytė ir kt. (2025); EEA Report (2023).

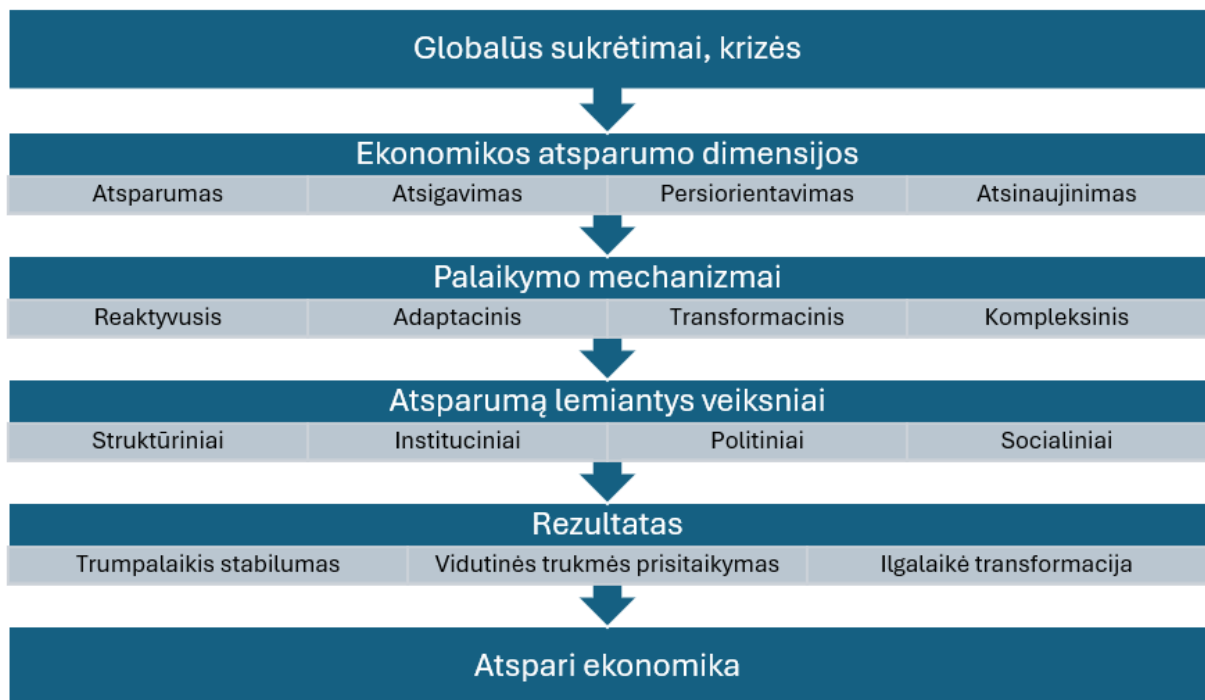
Sudaryta darbo autorės

ES šalių ekonomikos prisitaikymo modeliai atspindi skirtingus strateginius požiūrius į krizės valdymą. Reaktyvusis modelis greitai sušvelnina krizės poveikį, bet dažnai neturi ilgalaikio poveikio struktūroms. Adaptacinis modelis derina atsigavimą su struktūrinėmis reformomis. Transformacinis modelis orientuojasi į ilgalaikę prevenciją. ES taikomos priemonės rodo, kad kompleksinis modelis, apimantis visų trijų modelių elementus, yra tinkamiausias siekiant prisitaikyti prie globalių krizių.

Apibendrinant ES kompleksinį atsparumo modelį teigtina, kad tai yra holistinis požiūris, apjungiantis trumpalaikio reagavimo, vidutinės trukmės adaptacijos ir ilgalaikės sistemos transformacijos priemones. ES kompleksinis atsparumo modelis ne tik stiprina ekonominį ir socialinį stabilumą, bet ir formuoja naują vystymosi paradigmą, kurioje krizės ne tik sukelia sukrėtimus, bet ir skatina pertvarkas, būtinas tvariai ekonominei transformacijai ir didesniai atsparumui krizėms ateityje.

Apibendrinant antrąją šio darbo dalį pažymėtina, kad visos trys nagrinėtos krizės sukėlė ekonominius sukrėtimus, tačiau jos skyrėsi savo kilme ir poveikio pobūdžiu. 2008–2009 m. krizė buvo finansinė, COVID-19 – sveikatos ir socialinė, o 2022 m. krizė – energetinė ir geopolitinė. Reaguodamos į krizes, ES šalys taikė skirtingas priemones bei skirtingus prisitaikymo modelius.

Visą teorinę šio darbo dalį galima apibūdinti schema (5 pav.), nuosekliai paaiškinančia, kaip ekonomika tampa atspari.

5 pav. Ekonomikos tapimas atsparia

Sudaryta darbo autorės

Schema apibendrina ekonomikos atsparumo formavimosi logiką globalių sukrėtimų kontekste. Ji parodo, kad ekonomikos atsparumas prasideda nuo išorinių šokų (krizių), kurie suaktyvina skirtingas atsparumo dimensijas: gebėjimą atlaikyti pirminį smūgį, atsigauti po jo, persiorientuoti prie naujų sąlygų ir ilginiui atsinaujinti. Šios dimensijos įgyvendinamos per skirtingus prisitaikymo mechanizmus – nuo trumpalaikio reaktyvaus atsako iki gilesnių adaptacinių ir transformacinių pokyčių. Tuo pačiu atsparumo lygį lemia įvairūs veiksniai: ekonomikos struktūra, institucijų kokybė, vykdoma politika bei socialiniai aspektai, įskaitant žmogiškąjį kapitalą. Šių procesų sąveika lemia skirtingo laikotarpio rezultatus – nuo trumpalaikio stabilumo užtikrinimo, per vidutinės trukmės prisitaikymą, iki ilgalaikės ekonomikos transformacijos. Galutinis šios dinamikos rezultatas yra atspari ekonomika.

3. ES ŠALIŲ EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS KRIZĖMS VERTINIMO METODOLOGIJA

3.1. Tyrimo strategija ir metodai

Tyrimui organizuoti pasirinkta mišri tyrimo strategija (angl. *mixed methods research*), apjungianti kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus. Derinant kiekybinius ir kokybinius metodus galima išsamiau ištirti sudėtingus reiškinius ir geriau juos suprasti (Matović & Ovesni, 2023). Derinant skaitmeninius duomenis ir išsamią kontekstinę informaciją, išnaudojamos abiejų metodų stipriosios pusės bei sudaromas turiningesnis ir įvairiapusiškesnis vaizdas, nei naudojant šiuos abu metodus atskirai. Ši integracija leidžia nagrinėti tyrimo klausimą iš kelių perspektyvų bei padidinti išvadų gylį ir apimtį. Tyrimuose, kuriuose taikomi mišrūs metodai, kiekybiniai duomenys paprastai apima skaitmeninius matavimus ir statistinę analizę, leidžiančią teikti plačias, apibendrinamas įžvalgas. Kita vertus, kokybiniai duomenys renkami naudojant tokius metodus, kaip interviu, stebėjimai ir turinio analizė, pateikiant išsamią, kontekstu pagrįstą informaciją apie dalyvių patirtį ir požiūrį. Derinant šių tipų duomenis, galima atskleisti modelius ir ryšius, kurie gali likti nepastebėti, taikant vieną metodą. Taip pat kokybinių ir kiekybinių duomenų integravimas padeda veiksmingiau spręsti sudėtingas tyrimo problemas. Pavyzdžiui, kiekybiniai duomenys gali nustatyti tendencijas ir koreliacijas, o kokybiniai duomenys gali ištirti tų tendencijų priežastis ir reikšmes. Šis kombinuotas metodas leidžia tyrėjams suprasti ne tik „kas“ vyksta, bet ir „kodėl“ tai vyksta (Pregoner, 2024).

Literatūroje nurodomi trys mišrių metodų strategijų tipai: nuoseklūs, lygiagretūs ir transformaciniai (Creswell, 2009; cit. pagal Jemna, 2016). Nuoseklūs – tai metodai, kuriais tyrėjas siekia išplėsti vieno metodo išvadas kitu metodu. Pavyzdžiui, tyrimas pradedamas kiekybiniu metodu, kuriuo teorija ar koncepcija yra tikrinama, o po to taikomas kokybinis metodas, apimantis išsamų kelių atvejų ar asmenų tyrimą. Lygiagretūs mišrūs metodai – procedūros, kuriomis tyrėjas sujungia kiekybinius ir kokybinius duomenis, siekiant pateikti išsamią tyrimo problemos analizę. Taikant šį metodą, tyrėjas tuo pačiu metu renka abiejų formų duomenis ir tada integruoja informaciją į bendrus rezultatus. Transformaciniai mišrūs metodai – kai tyrėjas naudoja teorinį tikslą kaip globalią perspektyvą modelyje, kuriame yra tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai duomenys. Šis tikslas suteikia pagrindą temai, duomenų rinkimo metodams ir numatomiems tyrimo rezultatams (Creswell, 2009, cit. pagal Jemna, 2016).

Tyrimė taikomas nuoseklus aiškinamasis mišrus tyrimas, kuris atliekamas dviem skirtingais etapais: prasideda kiekybinių duomenų rinkimu ir analize, o tęsiama kokybinių duomenų rinkimu remiantis kiekybinio tyrimo išvadomis (Creswell ir Plano Clark, 2018). Taigi šio tyrimo esmė – jis padeda paaiškinti ir papildo kiekybinius rezultatus. Taikant aiškinamąjį nuoseklų tyrimo tipą, einama nuo pozityvistinės prieigos link konstruktyvistinės. Pirmiausia yra tiriama kiekybine kryptimi ir gaunami konkretūs kiekybiniai rezultatai, o vėliau tiriama kokybine kryptimi. Gautais kokybinio tyrimo rezultatais yra papildomi kiekybinio tyrimo rezultatai. Gautus rezultatus tyrėjai apibendrina ir interpretuoja. Integruoti kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatus galima dviem būdais: a) apjungiant kiekybinius duomenis su kokybinių duomenų rinkimu; b) integruotas išvadas sudarant dviejų rezultatų rinkinio apjungimu pasibaigus kokybinio tyrimo etapui (Creswell & Plano Clark, 2018).

Mišrūs tyrimo metodai taikomi įvairiose ekonomikos srityse: rinkodaros, vadybos, žmogiškųjų išteklių valdymo, finansų ir apskaitos ir kt. Mišrių metodų taikymas, kai skaitmeniniai duomenys integruojami į išsamias kontekstines įžvalgas, suteikia išsamesnį supratimą apie sudėtingus ekonomikos reiškinius. Pavyzdžiui, kiekybiniai duomenys gali atskleisti ekonomikos tendencijas ir išmatuoti intervencijų poveikį, o kokybiniai duomenys gali ištirti šių tendencijų priežastis ir suteikti gilesnių įžvalgų apie dalyvių patirtį ir perspektyvas (Jemna, 2016). Ši tyrimo strategija buvo pasirinkta todėl, kad ekonomikos atsparumas yra skirtingai suvokiamas ir skirtingai interpretuojamas. Tai nėra vien tik prisitaikymas – atsparumas taip pat yra ir atsistatymas, atsigavimas, tolimesnis augimas ir kt. Taigi ekonomikos atsparumas yra reiškinys, apimantis ir kokybinius, ir kiekybinius aspektus. Todėl mišri tyrimo strategija šiame tyrime suteikia metodologinį pranašumą, nes leidžia giliau suprasti sudėtingus ekonominius procesus, padidinti rezultatų patikimumą, integruoti statistinius duomenis į institucinį ir socialinį kontekstą, pateikti išsamesnes ir labiau pagrįstas išvadas. Tai leidžia teigti, kad mišri tyrimo strategija ypač tinkama tiriant daugialypius reiškinius, tokius kaip ekonomikos atsparumas globalioms krizėms, kur būtinas tiek kiekybinis matavimas, tiek kontekstinis paaiškinimas.

3.1.1. Duomenų rinkimo metodai

Kiekybinėje tyrimo dalyje taikoma literatūros analizė, statistinių duomenų sisteminimas ir interpretavimas bei panelinių duomenų regresinė analizė, naudojant mažiausių kvadratų metodą (angl. *ordinary least squares, OLS*). Tai yra pagrindinis statistinis metodas, naudojamas tiesinėje regresinėje analizėje siekiant įvertinti modelio parametrus (koeficientus), randant liniją (arba hiperplokštumą), kuri geriausiai atitinka duomenų taškų rinkinį. Šis metodas veikia minimizuodamas kvadratinį skirtumą

(vadinamų liekanomis) sumą tarp stebimų verčių duomenų rinkinyje ir verčių, numatytų tiesinio modelio (Jang & Lee, 2022). OLS metodas buvo pasirinktas todėl, kad tyrime siekta įvertinti ryšius tarp ekonomikos atsparumo rodiklių ir juos lemiančių veiksnių, naudojant statistinius makroekonominis duomenis. Šis metodas yra plačiai taikomas ekonominiuose tyrimuose, kai norima nustatyti, ar tarp kintamųjų egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys ir kokio stiprumo jis yra. Taip pat OLS metodas leidžia pakankamai aiškiai interpretuoti gautus rezultatus, o modelių tinkamumas buvo papildomai vertinamas diagnostiniais testais. Šiuo metodu atlikta analizė leidžia įvertinti globalių ekonominių sukrėtimų poveikį ekonomikos augimui ir nustatyti pagrindinius ekonomikos atsparumą lemiančius veiksnus.

Kokybinėje tyrimo dalyje taikomas pusiau struktūruoto ekspertinio interviu metodas, siekiant giliau interpretuoti kiekybinio tyrimo rezultatus ir įvertinti ekonominės politikos priemonių vaidmenį stiprinant ekonomikos atsparumą. Ekspertinis interviu – tai individualus interviu, atliekamas naudojant iš anksto paruoštą klausimyną. Jis laikomas specifine kokybinių tyrimų rūšimi, nes tyrimo metu metodologiškai pagrindžiamos eksperto ir ekspertinių žinių sąvokos. Ekspertai – tai profesionalai, žinovai, turintys specifinių, tyrimui reikalingų žinių dėl savo patirties bei padėties tam tikroje profesinėje srityje, gerai išmanantys savo veiklos sritį ir galintys ją reprezentuoti. Specifinės žinios – tai žinios, kurios būdingos tam tikros specifikos sričiai. Tyrėjui ekspertiniame interviu svarbūs ne ekspertų, kaip asmenų, asmeninės savybės ar jų biografijos, o tam tikros srities žinios, kurių jie turi kaip tam tikros srities profesionalai, tam tikrų funkcijų atlikėjai (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

3.1.2. Duomenų analizės metodai

Analizuojant surinktus kiekybinius duomenis skaičiavimai atliekami atvirojo kodo programa „Gretl“. Šis metodas leidžia empiriškai įvertinti, kurie veiksniai statistiškai reikšmingai lemia ES šalių ekonomikos atsparumą globalioms krizėms. Taikyta panelinių duomenų regresinė analizė, vertinant fiksuotų ir atsitiktinių efektų modelius. Modelio pasirinkimui naudotas Hausmano testas. Siekiant užtikrinti rezultatų patikimumą, atlikti heteroskedastiškumo ir autokoreliacijos testai, o esant poreikiui taikyti standartiniai nuokrypiai. Atsparumas analizuojamas naudojant du pagrindinius rodiklius: bendrojo vidaus produkto augimo tempą ir užimtumo pokytį. Toks dviejų rodiklių pasirinkimas leido įvertinti ne tik bendrą ekonomikos dinamiką, bet ir darbo rinkos reakciją į krizes. Papildomi skaičiavimai ir rezultatų rekonstrukcija buvo atliekami Excel aplinkoje, siekiant gauti interpretuojamas procentines reikšmes atskiroms šalims.

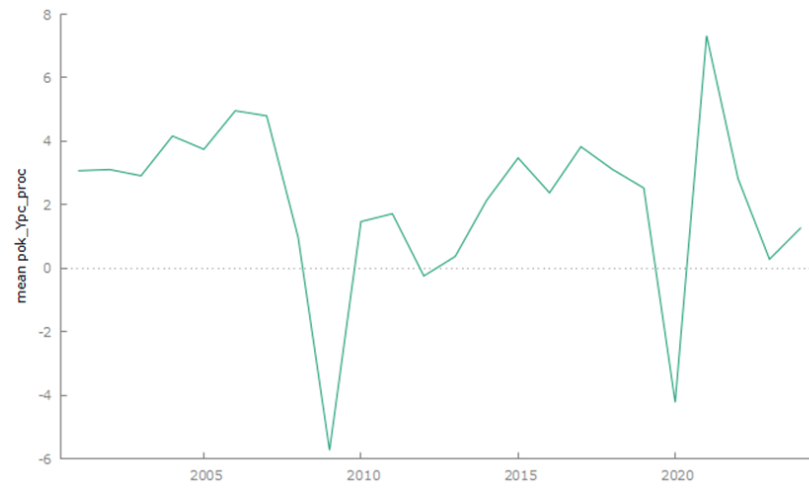
Tyrime remiamasi duomenimis, parsisiųstais iš Eurostat (2025, 2026). Analizuojami paneliniai duomenys, apimantys 27 Europos Sąjungos valstybes. Analizė apima šias šalis: Austriją, Belgiją, Bulgariją, Kroatiją, Kiprą, Čekiją, Daniją, Estiją, Suomiją, Prancūziją, Vokietiją, Graikiją, Vengriją, Airiją, Italiją, Latviją, Lietuvą, Liuksemburgą, Maltą, Nyderlandus, Lenkiją, Portugaliją, Rumuniją, Slovakiją, Slovėniją, Ispaniją ir Švediją. Tokia imtis leidžia palyginti skirtingo ekonominio išsivystymo lygio šalis ir įvertinti, kaip jų ekonomikos reagavo į krizes.

Analizuojant surinktus kokybinio tyrimo duomenis naudota kokybinė turinio analizė. Turinio analizė – tai sistemingas, struktūruotas tekstinių, vizualinių ar kitų komunikacinių šaltinių tyrimo metodas, skirtas identifikuoti, klasifikuoti ir interpretuoti juose esančius prasminius elementus. Turinio analizė leidžia išskirti pasikartojančias temas, identifikuoti reikšmines kategorijas, nustatyti sąvokų dažnumą, analizuoti naratyvus ir diskursus. Tyrimas grindžiamas aiškiai apibrėžta kategorijų sistema ir kodavimo taisyklėmis. Kokybinėje turinio analizėje analizuojama reikšmė, kontekstas, naratyvas, išskiriamos temos ir jų interpretacija, dėmesys skiriamas prasmei, o ne kiekiui. Turinio analizė atliekama etapais: aiškiai apibrėžiama, ką siekiama nustatyti; pasirenkami tekstai ar dokumentai; sukuriamos kategorijos ir subkategorijos (dedukciniu būdu - remiantis teorija; indukciniu būdu - išryškėja analizuojant duomenis); teksto fragmentai priskiriami atitinkamoms kategorijoms ir subkategorijoms; analizuojamas kategorijų ir subkategorijų dažnumas, sąsajos, reikšmės (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Analizuojant ekspertinio interviu turinį, iš ekspertų atsakymų buvo išskirti prasminiai vienetai. Iš šių vienetų buvo suformuotos kategorijos ir subkategorijos, padedančios įvertinti ES šalių ekonomikos atsparumą ir prisitaikymą globalių ekonominių sukrėtimų laikotarpiu. Turinio analizė buvo atliekama trimis etapais: 1) pasirengimo (gilinamasi į ekspertų interviu tekstą, stengiamasi suprasti kontekstą, tekstas skaitomas kelis kartus); organizavimo (suformuluotos kategorijos ir subkategorijos, apibūdinančios turinį); pristatymo (kategorijoms ir subkategorijoms pagrindžiamos interviu ištraukomis, pristatomi esminiai tyrimo rezultatai).

3.2. Tyrimo instrumentų pagrindimas

Kiekybinio tyrimo instrumentas. Siekiant identifikuoti krizinius laikotarpius, buvo naudojamas grafikas, vaizduojantis vidutinį metinį BVP augimo tempą visoje analizuojamų ES šalių imtyje (6 pav.). Vertikalioje ašyje pateiktas kintamasis (mean pok_Ypc_proc), kuris reiškia apskaičiuotą vidutinį procentinį BVP vienam gyventojui pokytį, o horizontalioje ašyje – metai. Brūkšninė linija ties nuliu žymi ribą tarp ekonomikos augimo (teigiamos reikšmės) ir ekonomikos nuosmukio (neigiamos reikšmės). Šio grafiko pagrindinis tikslas buvo empiriškai nustatyti, kuriais metais visos ES mastu įvyko reikšmingi ekonominiai

lūžiai, siekiant, kad regresiniuose modeliuose krizės laikotarpiai būtų apibrėžti ne subjektyviai, o remiantis faktiniais duomenų pokyčiais.

6 pav. Vidutinis metinis BVP augimo tempas analizuojamų ES šalių imtyje

Šaltinis: Eurostat (2025)

Grafike aiškiai matomi du ryškūs struktūriniai lūžiai. Pirmasis lūžis įvyko 2009 metais, kai vidutinis BVP augimas staigiai nukrito iki maždaug 5–6 proc. Tai sutampa su pasaulinės finansų krizės laikotarpiu ir patvirtina, kad būtent 2009 metai buvo didžiausio ekonominio šoko momentas ES šalyse. Dėl šios priežasties tyrime 2009 metai buvo pasirinkti kaip finansų krizės indikatorius (T_{FC}). Antrasis ryškus lūžis matomas 2020 metais, kai grafikas rodo staigų ekonomikos nuosmukį, susijusį su COVID-19 pandemija. Tai pagrindžia 2020 metų pasirinkimą, kaip pandemijos krizės laikotarpį (T_{Covid}) regresiniuose modeliuose. Taip pat grafike matomi atsigavimo etapai po abiejų krizių. Po 2009 metų stebimas dalinis ekonomikos atsigavimas 2010–2011 metais, kai augimas vėl tapo teigiamas, tačiau išliko žemesnis, nei buvo prieš krizę. Šis laikotarpis buvo panaudotas kuriant pokrizinio laikotarpio kintamąjį (T_{poFC}). Analogiškai grafike matomas spartus atsigavimas 2021–2022 metais, kuris buvo panaudotas pokovidinio laikotarpio kintamojo ($T_{poCovid}$) apibrėžimui. Šis grafikas buvo naudojamas kaip empirinis pagrindas pseudo kintamųjų konstrukcijai.

Pseudo kintamųjų konstrukcija. Siekiant empiriškai įvertinti krizių poveikį ekonomikos ir darbo rinkos rodikliams, tyrime buvo sukonstruoti keli pseudo kintamieji, kurie leidžia atskirti skirtingus ekonominius laikotarpius ir identifikuoti struktūrinius lūžius. Pseudo kintamieji įgyja reikšmę 1 tais metais, kurie priklauso konkrečiam laikotarpiui, ir 0 kitais metais. Tokiu būdu regresiniuose modeliuose galima

tiesiogiai įvertinti, kiek krizės ar pokriziniai laikotarpiai pakeitė BVP augimo tempą ir užimtumo pokytį, palyginti su baziniu laikotarpiu.

Prieš finansų krizę kintamasis **TpreFC** buvo apibrėžtas taip:

- $T_{preFC} = 1$, jei metai < 2009 ,
- $T_{preFC} = 0$, kitu atveju.

Šis kintamasis žymi prieškrizinį laikotarpį, kai ES ekonomika augo stabiliai. Jis naudojamas kaip atskaitos taškas, leidžiantis palyginti krizės ir pokrizinio laikotarpio pokyčius su ekonomikos būkle iki finansų krizės.

Finansų krizės laikotarpiui identifikuoti buvo sukurtas kintamasis **T_FC**:

- $T_{FC} = 1$, jei metai = 2009,
- $T_{FC} = 0$, kitu atveju.

2009 metai pasirinkti todėl, kad būtent šiais metais daugumoje ES šalių buvo fiksuotas didžiausias BVP kritimas. Šis kintamasis leidžia regresijoje atskirti momentinį krizės šoką nuo įprastų ekonominių svyravimų. T_{FC} koeficientas parodo, kiek vidutiniškai pasikeitė BVP augimo tempas arba užimtumo pokytis krizės metais, palyginti su prieškriziniu laikotarpiu.

Siekiant įvertinti ekonomikos ir darbo rinkos atsigavimo procesą **pokriziniu laikotarpiu (po finansų krizės)** buvo sukurtas kintamasis **TpoFC**:

- $T_{poFC} = 1$, jei metai = 2010 arba 2011,
- $T_{poFC} = 0$, kitu atveju.

Šis laikotarpis apibrėžia pirmuosius metus po finansų krizės, kai daugumoje ES šalių prasidėjo ekonomikos stabilizacija. T_{poFC} leidžia atskirti trumpalaikį krizės poveikį nuo vidutinio laikotarpio atsigavimo.

Pandemijos analizėje buvo išskirtas priešpandeminis laikotarpis ir buvo sukurtas kintamasis **Tpre_COVID**:

- $T_{pre_COVID} = 1$ laikotarpiu prieš 2020 metus,
- $T_{pre_COVID} = 0$, kitu atveju.

Šis kintamasis naudojamas tam, kad būtų galima įvertinti, ar ekonomikos ir darbo rinkos dinamika iki pandemijos skyrėsi tarp šalių ir ar šie skirtumai galėjo turėti įtakos vėlesniam COVID poveikiui.

Pandemijos poveikiui identifikuoti buvo sukurtas kintamasis **T_Covid**:

- $T_{Covid} = 1$, jei metai = 2020,
- $T_{Covid} = 0$, kitu atveju.

2020 metai pasirinkti todėl, kad tuo laikotarpiu dėl COVID-19 pandemijos buvo taikomi griežti ekonominiai ribojimai, sutrikdytos tiekimo grandinės ir sumažėjo ekonominis aktyvumas. T_Covid koeficientas parodo tiesioginį pandemijos poveikį BVP ir užimtumo pokyčiams.

Siekiant įvertinti ekonomikos ir darbo rinkos atsigavimą po pandemijos, buvo sukurtas kintamasis **TpoCovid**:

- $TpoCovid = 1$, jei metai = 2021 arba 2022,
- $TpoCovid = 0$, kitu atveju.

Šis kintamasis leidžia nustatyti, ar po pandemijos ekonomikos augimas ir užimtumas statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo krizės laikotarpio ir ar buvo grįžtama prie priešpandeminio lygio.

Be bendrų laikotarpio indikatorių, tyrime buvo sukurti ir sąveikos pseudo kintamieji tarp laikotarpių ir konkrečių šalių, pavyzdžiui:

- $T_FC_Lietuva = T_FC \times Lietuva$,
- $T_Covid_Ispanija = T_Covid \times Ispanija$.

Šie kintamieji leidžia įvertinti, ar konkrečių šalių reakcija į krizę statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo bazinės šalies (Vokietijos). Tokiu būdu modelis ne tik matuoja bendrą krizės poveikį, bet ir leidžia nustatyti šalių heterogeniškumą. Pagrindinis krizės koeficientas parodo vidutinį poveikį visoms šalims, sąveikos koeficientai parodo papildomą teigiamą arba neigiamą efektą konkrečiai šaliai.

Tyrime naudojami kintamieji buvo parinkti siekiant įvertinti ekonomikos ir darbo rinkos reakciją į finansų krizę ir COVID-19 pandemiją. Analizėje naudojami tiek pirminiai rodikliai, tiek iš jų sukonstruoti dinaminiai rodikliai, leidžiantys įvertinti metinius pokyčius.

Priklausomi kintamieji. Pagrindiniai tyrimo priklausomi kintamieji yra bendrojo vidaus produkto augimo tempas ir užimtumo pokytis. Šie rodikliai leidžia įvertinti skirtingus ekonomikos atsparumo aspektus. **BVP augimo tempas (pok_Ypc_proc)** buvo apskaičiuotas remiantis BVP viename gyventojui rodikliu (Ypc). Jis apibrėžiamas kaip metinis procentinis pokytis (1 formulė):

$$pok_{Ypc_{proc}} = 100 \cdot \left(\frac{Ypc_t}{Ypc_{t-1}} - 1 \right)$$

Šis rodiklis parodo, kiek procentų ekonomika augo arba smuko per metus. Jo naudojimas leidžia tiesiogiai interpretuoti krizės poveikį ekonominei veiklai ir palyginti skirtingų šalių augimo tempus.

Užimtumo pokytis (d_ER) buvo apskaičiuotas kaip pirmasis skirtumas nuo užimtumo lygio rodiklio (ER) (2 formulė):

$$d_{ER} = ER_t - ER_{t-1}$$

Šis kintamasis parodo metinį užimtumo pokytį ir leidžia įvertinti darbo rinkos reakciją į ekonominius sukrėtimus. Skirtumo naudojimas pasirinktas tam, kad būtų analizuojama dinamika, o ne absoliutus užimtumo lygis, kuris labai skiriasi tarp šalių.

Naudojami modeliai.

1 modelis. Finansinės krizės poveikis BVP augimui. Šis modelis skirtas įvertinti finansinės krizės poveikį realaus BVP vienam gyventojui augimui. Priklausomas kintamasis yra metinis BVP procentinis pokytis (pok_Ypc_proc).

Modelio lygtis (3 formulė):

$$pok_{Ypc_{it}} = \alpha + \beta_1 T_{FC_t} + \sum_{j=1}^N \gamma_j (T_{FC_t} \times Country_j) + \varepsilon_{it}$$

kur:

- pok_Ypc_{it} – BVP vienam gyventojui metinis procentinis pokytis šalyje i metais t ;
- α – konstanta, rodanti vidutinį ekonomikos augimą prieš krizę;
- T_{FC_t} – pseudo kintamasis, įgyjantis reikšmę 1 finansinės krizės metais (2009 m.), ir 0 kitais metais;
- $T_{FC_t} \times Country_j$ – sąveikos kintamasis, leidžiantis įvertinti papildomą krizės poveikį konkrečiai šaliai;
- ε_{it} – atsitiktinė paklaida.

Ši specifikacija leidžia atskirti bendrą ES vidutinį krizės poveikį nuo šaliai būdingų nuokrypių ir identifikuoti, kurios šalys patyrė statistiškai reikšmingai didesnius ar mažesnius ekonominius nuosmukius.

2 modelis. Finansinės krizės poveikis užimtumui. Šiame modelyje analizuojamas finansinės krizės poveikis darbo rinkai. Priklausomas kintamasis yra užimtumo lygio pirmasis skirtumas (d_ER), kuris parodo metinį užimtumo pokytį procentiniais punktais.

Modelio lygtis (4 formulė):

$$d_{ER_{it}} = \alpha + \beta_1 T_{FC_t} + \sum_{j=1}^N \gamma_j (T_{FC_t} \times Country_j) + \varepsilon_{it}$$

kur:

- d_ER_{it} – užimtumo lygio pokytis šalyje i metais t ;
- kiti kintamieji interpretuojami analogiškai pirmajam modeliui.

Pirmųjų skirtumų taikymas leidžia sumažinti laiko eilučių nestacionarumo problemą ir išryškinti trumpalaikius darbo rinkos šokus, kurie ypač svarbūs krizių laikotarpiais.

3 modelis. COVID-19 krizės poveikis BVP augimui. Šis modelis skirtas COVID-19 pandemijos ekonominiam poveikiui įvertinti. Struktūra analogiška finansinės krizės modeliui, tačiau naudojamas COVID laikotarpio pseudo kintamasis.

Modelio lygtis (5 formulė):

$$pok_{Ypc_{it}} = \alpha + \beta_1 T_{COVID_t} + \sum_{j=1}^N \gamma_j (T_{COVID_t} \times Country_j) + \varepsilon_{it}$$

Šis modelis leidžia palyginti pandemijos ir finansinės krizės poveikio mastą bei įvertinti, ar skirtingos šalys pasižymėjo didesniu ekonominiu atsparumu pandemijos laikotarpiu.

4 modelis. COVID-19 krizės poveikis užimtumui. Šiame modelyje vertinamas pandemijos poveikis užimtumo dinamikai (6 formulė):

$$d_{ER_{it}} = \alpha + \beta_1 T_{COVID_t} + \sum_{j=1}^N \gamma_j (T_{COVID_t} \times Country_j) + \varepsilon_{it}$$

Ši specifikacija leidžia nustatyti, kurios šalys patyrė didžiausius darbo rinkos sukrėtimus pandemijos laikotarpiu bei kaip skyrėsi atsigavimo tempai. Siekiant detaliau patikrinti pagrindines tyrimo hipotezes, jos išskaidomos į subhipotezes, kurios empiriškai vertinamos naudojant regresinius modelius ir kokybinį tyrimą (4 lentelė).

4 lentelė. Tyrimo sąsajos su hipotezėmis

Hipotezė	Tikrinama prielaida	Modelis
H1a	2008–2009 m. finansų krizė turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių BVP augimui	1 modelis
H1b	2008–2009 m. finansų krizė turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių užimtumui	2 modelis
H2a	COVID-19 pandemija turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių BVP augimui	3 modelis
H2b	COVID-19 pandemija turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių užimtumui	4 modelis
H2c	Krizių poveikis ES šalių ekonomikoms skyrėsi priklausomai nuo šalies	1–4 modeliai (sąveikos kintamieji)
H3	Ekonomikos atsparumo vertinimas, remiantis vien BVP ir užimtumo rodikliais, yra nepakankamas	Kokybinis tyrimas

Modelių taikymo logika. Visi keturi modeliai sudaryti pagal vieningą struktūrą, siekiant užtikrinti rezultatų palyginamumą tarp skirtingų krizių ir skirtingų ekonominių rodiklių. Toks metodinis sprendimas leidžia:

- palyginti finansinės krizės ir COVID-19 poveikį,
- įvertinti skirtumus tarp BVP ir užimtumo reakcijų,
- identifikuoti ekonomiškai atsparesnes ir labiausiai pažeidžiamas šalis.

Kokybinio tyrimo instrumentas – pusiau struktūruoto ekspertinio interviu klausimynas, kurį sudaro 10 klausimų. Klausimai buvo sudaryti remiantis šio darbo teorinėje dalyje išanalizuota medžiaga (5 lentelė). Sudarant klausimus siekta išsiaiškinti, ar skaičiavimais gauti rezultatai atitinka ekspertų požiūrį į ekonomikos atsparumą krizėms.

5 lentelė. Kokybinio tyrimo instrumento klausimai

Eil. Nr.	Klausimas	Autorius, metai
1.	Kaip jūs apibrėžtumėte ekonomikos atsparumą globalių krizių kontekste? (Kokie pagrindiniai komponentai jį sudaro?)	Šimelytė ir kt. (2025), Blaževičė (2021), Bucăța & Popescu, (2021), Ruiz-Martin et al., (2018). Modica ir Reggiani (2014); Martin ir Sunley (2015); Boschma (2015).
2.	Kaip, jūsų nuomone, skyrėsi ES šalių ekonomikos reakcija į 2009 m. finansų krizę ir COVID-19 pandemiją? (Ar vienos krizės metu atsparumas buvo didesnis nei kitos?)	European Commission (2020); Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2021); OEDC (2022), Long et al. (2025).
3.	Kokie struktūriniai veiksniai labiausiai lėmė skirtingą šalių atsparumą šioms krizėms? (pvz., ekonomikos struktūra, eksporto priklausomybė, viešųjų finansų būklė, socialinė apsauga)	Coulson et al. (2020); Tan et al. (2020); Qiao & Ji, (2024).
4.	Ar, Jūsų nuomone, egzistuoja „nuoseklus atsparumas“, t. y. ar šalys, kurios mažiau nukentėjo vienos krizės metu, paprastai geriau pasirodo ir kitų krizių metu? Kodėl?	Abrahám & Vošta (2022); European Central Bank (2020).
5.	Kiek, jūsų nuomone, BVP augimas ir užimtumo pokyčiai tinkamai atspindi ekonomikos atsparumą krizėms? (Kada šie rodikliai yra informatyvūs, o kada – nepakankami?)	European Commission (2010).
6.	Kokius pagrindinius šių rodiklių ribotumus įžvelgiate vertinant realų krizių poveikį visuomenei? (pvz., ar jie atspindi nelygybę, gyvenimo kokybę, socialinį saugumą?)	EDA Economic Resilience Report (2022); Cuadrado-Roura et al. (2016); Schaffartzik & Duro (2025).
7.	Ar gali būti situacijų, kai makroekonominiai rodikliai rodo atsigavimą, tačiau visuomenės gerovė išlieka prasta? Gal galite pateikti pavyzdžių?	Bucăța & Popescu (2021).
8.	Kokius papildomus rodiklius ar dimensijas, jūsų nuomone, būtina įtraukti vertinant ekonomikos atsparumą?	Martin & Sunley (2020).
9.	Kiek svarbu, jūsų nuomone, vertinant ekonomikos atsparumą atsižvelgti į gyventojų gerovę ir socialinį saugumą?	Frankema (2023); Siregar (2024).
10.	Ar sutiktumėte, kad ekonomikos atsparumas turėtų būti vertinamas per žmogų orientuotą perspektyvą?	Siregar (2024); Uddin (2023).

Tyrimo klausimai orientuoti į kompleksinį ekonomikos atsparumo vertinimą globalių krizių kontekste. Siekiama išsiaiškinti, kaip pats ekonomikos atsparumas yra suvokiamas ir kokie pagrindiniai komponentai jį sudaro. Toliau analizuojami ES šalių reakcijos skirtumai į dvi reikšmingas krizes – 2009 m. finansų krizę ir COVID-19 pandemiją, ypatingą dėmesį skiriant atsparumo lygiui ir jo pokyčiams skirtingais laikotarpiais. Siekiama nustatyti, kokie struktūriniai veiksniai (pvz., ekonomikos struktūra, eksporto priklausomybė, viešųjų finansų būklė, socialinės apsaugos sistemos) lemia nevienodą šalių gebėjimą

atlaikyti krizes, bei ar egzistuoja nuoseklus atsparumas – tendencija toms pačioms šalims išlikti atsparesnėms skirtingų krizių metu. Svarbi tyrimo dalis skirta kritiškai įvertinti tradicinių makroekonominių rodiklių, tokių kaip BVP augimas ir užimtumas, tinkamumą atspindėti tikrąjį ekonomikos atsparumą. Analizuojami šių rodiklių ribotumai, ypač jų gebėjimas (ar negebėjimas) atspindėti socialinius aspektus, tokius kaip nelygybė, gyvenimo kokybė ar socialinis saugumas. Taip pat pateikiami klausimai apie galimas situacijas, kai ekonominiai rodikliai rodo atsigavimą, tačiau visuomenės gerovė išlieka nepakankama. Taip pat siekiama identifikuoti papildomus rodiklius ir dimensijas, kurie turėtų būti įtraukti į ekonomikos atsparumo vertinimą, bei įvertinti žmogaus gerovės ir socialinio saugumo svarbą šiame kontekste. Apibendrinant, tyrimas orientuojasi į platesnį, žmogų orientuotą ekonomikos atsparumo supratimą, apimančį ne tik ekonominius, bet ir socialinius bei institucinius veiksnius.

3.3. Tyrimo organizavimas ir etika

Tyrimo organizavimas. Buvo sudaryta kiekybinių duomenų bazė Microsoft Excel įrankiu, vėliau perkelta į „Gretl“ programą. Tyrimo metodinė logika buvo paremta keliais etapais. Pirmiausia buvo įvertintas bendras krizės poveikis visoms šalims, neatsižvelgiant į jų tarpusavio skirtumus. Tam buvo taikomas paprastas regresijos modelis, kuriame priklausomas kintamasis (BVP arba užimtumas) buvo aiškinamas atitinkamu krizės indikatoriumi. Antrajame etape modelis buvo išplėstas įtraukiant sąveikos kintamuosius tarp krizės indikatoriaus ir šalių pseudo kintamųjų. Tai leido nustatyti, ar atskirų šalių reakcija į krizę statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo bazinės šalies. Kaip bazinė šalis buvo pasirinkta Vokietija, nes ji yra viena didžiausių ES ekonomikų ir dažnai naudojama kaip atskaitos taškas lyginamuosiuose tyrimuose. Trečiajame etape buvo įvertintas laikotarpis po krizės, siekiant nustatyti ekonomikos ir darbo rinkos atsigavimo dinamiką. Šiuo tikslu į modelius buvo įtraukti papildomi laikotarpio indikatoriai, leidžiantys atskirti krizės šoką nuo vėlesnių ekonomikos pokyčių.

Visi modeliai buvo vertinami taikant paprastą mažiausių kvadratų metodą (OLS) panelinių duomenų aplinkoje. Šis metodas leido įvertinti vidutinius ryšius tarp kintamųjų visoje šalių imtyje ir palyginti skirtingų laikotarpių poveikį ekonominiams rodikliams. Papildomai Gretl gauti regresijos koeficientai buvo perkelti į Excel aplinką, kur buvo apskaičiuotos prognozuotos BVP ir užimtumo pokyčių reikšmės konkrečioms šalims. Tam buvo sudedama konstanta, bazinės šalies krizės efektas ir konkrečios šalies sąveikos koeficientas. Tokiu būdu buvo gauti ekonomiškai interpretuojami rezultatai procentais, leidžiantys tiesiogiai palyginti šalių nuosmukio ir atsigavimo mastą.

Tyrimo logika grindžiama prielaida, kad ekonominis atsparumas pasireiškia dviem pagrindiniais aspektais: pirma, gebėjimu sumažinti ekonominio nuosmukio mastą krizės metu, ir antra, gebėjimu greitai atsigauti po krizės laikotarpio. Atsižvelgiant į tai, tyrime analizuojami tiek krizės laikotarpio efektai, tiek pokrizinis ekonomikos atsigavimas.

Kokybinis tyrimas buvo atliktas iš anksto susitarus su tyrimo dalyviais, jiems priimtinu laiku ir jiems priimtinoje vietoje. Kokybinio tyrimo duomenys buvo įrašyti į telefone esantį diktofoną, vėliau atlikta duomenų transkripcija.

Tiriamieji kokybiniame tyrime – ekspertai, turintys specifinių ekonomikos žinių. Buvo taikyta tikslinė kriterinė atranka. Tiriamieji buvo atrinkti remiantis šiais kriterijais: yra ekonomistai, užima vadovaujančias pareigas ir ekonomikos sektoriuje dirba daugiau nei 10 m. Taip užtikrinta, kad tyrime dalyvaus tik tie ekspertai, kurie turi specifinių žinių, reikalingų tyrimui. Kadangi kokybiniuose tyrimuose tyrėjas pats sprendžia, kokią tiriamųjų imtį pasirinkti (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016), nuspręsta apklausti ne mažiau kaip 5 ekspertus. Naudojant sniego gniūžtės metodą, kai pasirinkti 5 ekspertai rekomendavo kitus ekspertus, buvo apklausti 7 ekspertai (n=7). Tiriamųjų demografinė charakteristika pateikiama 6 lentelėje.

6 lentelė. Tiriamųjų demografinė charakteristika

Ekspertas	Patirtis ekonomikos sektoriuje	Vadovaujamo darbo ekonomikos sektoriuje patirtis
E1	10 m.	6 m.
E2	12 m.	7 m.
E3	23 m.	18 m.
E4	14 m.	10 m.
E5	28 m.	20 m.
E6	17 m.	9 m.
E7	16 m.	3 m.

Tyrimo etika. Kiekybinis tyrimas buvo atliekamas laikantis nuostatos, kad tyrime naudojami tik viešai prieinami duomenys ir jie bus naudojami laikantis teisingumo principo. Ruošiantis kokybiniam tyrimui ir tyrimo metu buvo laikomasi mokslinės etikos principų, kurie literatūroje (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017) laikomi pagrindiniais – laisvanoriškumo, anonimiškumo, konfidencialumo, teisingumo, nepakenkimo tiriamam asmeniui. Laisvanoriškumo principas buvo užtikrintas gavus žodiniu ekspertų sutikimus dalyvauti tyrime. Anonimiškumo principas buvo garantuotas visuose tyrimo etapuose nereikalaujant nurodyti asmens duomenų, leidžiančių nustatyti ekspertų tapatybę. Konfidencialumo principas buvo užtikrintas garantuojant, kad jokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su tyrimu, nebus suteikta prieiga prie nenuasmenintų tyrimo duomenų. Šis principas ekspertiniame interviu buvo itin svarbus, todėl transkribuoti duomenys iš karto buvo užkoduoti, o duomenys, esantys mobilaus telefono diktofone,

buvo nedelsiant ištrinti. Teisingumo principas buvo įgyvendintas garantuojant, kad gauti tyrimo rezultatai nebus iškraipomi, o tyrime dalyvavę ekspertai bus informuoti apie tai, kokias rizikas jie gali patirti dalyvaudami tyrime. Nepakenkimo tiriamam asmeniui principas buvo užtikrintas nepateikiant jokių jų orumą žeminančių, nesantaiką ar nesutarimus kursančių klausimų.

4. ES ŠALIŲ EKONOMIKOS ATSPARUMO GLOBALIOMS KRIZĖMS VERTINIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

4.1. Kiekybinio vertinimo rezultatų analizė

Šiame tyrime siekiama įvertinti, kaip 2009 metų finansinė krizė paveikė metinį BVP vienam gyventojui augimą Europos Sąjungos šalyse. Modelis apskaičiuotas naudojant „Pooled OLS“ metodą, apimančią 243 stebėjimus, 27 šalis ir 9 metų laikotarpį. Priklausomas kintamasis yra pok_Ypc_proc , kuris reiškia metinį BVP vienam gyventojui procentinį pokytį. Į modelį įtraukti du kintamieji: konstanta ir pseudo kintamasis T_FC , kuris įgyja reikšmę 1 finansinės krizės metais (2009 m.) ir 0 kitais metais. Tai leido palyginti vidutinį ekonomikos augimą prieš krizę ir krizės metu (7 lentelė). Gauta konstanta lygi 3,464 ir yra statistiškai reikšminga ($p < 0,001$). Tai reiškia, kad iki krizės ES šalių ekonomika vidutiniškai augo apie 3,46 proc. per metus. Ši reikšmė atspindi bazinį ekonomikos augimo lygį stabiliais laikotarpiais. Pseudo kintamojo T_FC koeficientas yra $-9,197$ ir taip pat statistiškai reikšmingas ($p < 0,001$). Šis rezultatas rodo, kad finansinės krizės metais BVP augimas vidutiniškai sumažėjo apie 9,2 procentinio punkto, palyginti su prieškriziniu laikotarpiu. Tai reiškia, kad faktinis vidutinis augimas krizės metu buvo: $3,464 - 9,197 \approx -5,73$ proc. Toks tyrimo rezultatas rodo, kad 2009 m. ES ekonomika vidutiniškai patyrė apie **5,7 proc.** nuosmukį.

7 lentelė. 2009 m. finansinės krizės poveikis metinio BVP vienam gyventojui augimui ES šalyse

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	P-reikšmė	Reikšmingumas
const	3.46413	0.224839	15.41	9.58e-038	***
T_FC	-9.19688	0.674516	-13.63	9.26e-032	***

Buvo siekiama įvertinti ES šalių ekonomikos pokyčius 2009 m. finansų krizės laikotarpiu. Pooled OLS modeliu ($N=243$; 27 šalys; $T=9$), kuriame priklausomas kintamasis – BVP vienam gyventojui metinis pokytis (pok_Ypc_proc), konstanta buvo interpretuojama kaip prieškrizinis vidurkis (8 lentelė). Prieš finansų krizę bazinis augimas siekė 3.46 p. p. ($p < 0.001$). Vokietija pasirinkta bazine šalimi, todėl krizės laikotarpio koeficientas T_FC parodo Vokietijos nuokrypį nuo prieškrizinio vidurkio, o šalių sąveikos su krizės laikotarpiu koeficientai – kiek atitinkamos šalies nuokrypis skiriasi nuo Vokietijos.

8 lentelė. ES šalių ekonomikos pokyčiai finansų krizės laikotarpiu, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	3.46413	0.221056	15.67	2.01e-037	***
T_FC	-8.69070	3.25636	-2.669	0.0082	***
T_FC Belgija	2.53880	4.59457	0.5526	0.5811	
T_FC Bulgarija	2.41363	4.59457	0.5253	0.5999	
T_FC Čekija	-0.119856	4.59457	-0.02609	0.9792	
T_FC Danija	-0.254217	4.59457	-0.05533	0.9559	
T_FC Estija	-9.22232	4.59457	-2.007	0.0460	**
T_FC Airija	-0.786841	4.59457	-0.1713	0.8642	
T_FC Graikija	0.884834	4.59457	0.1926	0.8475	
T_FC Ispanija	0.684645	4.59457	0.1490	0.8817	
T_FC Prancūzija	1.90849	4.59457	0.4154	0.6783	
T_FC Kroatija	-1.46698	4.59457	-0.3193	0.7498	
T_FC Italija	-0.650266	4.59457	-0.1415	0.8876	
T_FC Kipras	0.612410	4.59457	0.1333	0.8941	
T_FC Latvija	-9.34707	4.59457	-2.034	0.0431	**
T_FC Lietuva	-8.69748	4.59457	-1.893	0.0597	*
T_FC Liuksemburgas	0.239203	4.59457	0.05206	0.9585	
T_FC Vengrija	-1.36026	4.59457	-0.2961	0.7675	
T_FC Malta	3.08300	4.59457	0.6710	0.5029	
T_FC Nyderlandai	1.07078	4.59457	0.2331	0.8159	
T_FC Austrija	1.41331	4.59457	0.3076	0.7587	
T_FC Lenkija	7.73441	4.59457	1.683	0.0938	*
T_FC Portugalija	1.98770	4.59457	0.4326	0.6657	
T_FC Rumunija	0.535495	4.59457	0.1165	0.9073	
T_FC Slovenija	-3.24565	4.59457	-0.7064	0.4807	
T_FC Slovakija	-0.475496	4.59457	-0.1035	0.9177	
T_FC Suomija	-3.29654	4.59457	-0.7175	0.4739	
T_FC Švedija	0.149257	4.59457	0.03249	0.9741	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Siekiant įvertinti bendrą finansų krizės poveikį, pirmiausia taikytas Pooled OLS modelis su laikotarpio fiktyviais kintamaisiais, kur priklausomas kintamasis yra BVP vienam gyventojui metinis pokytis (pok_Ypc_proc) (9 lentelė). Konstanta interpretuojama kaip prieškrizinio laikotarpio vidutinis augimo tempas, kuris siekė 3.46 p. p. ($p < 0.001$). Finansų krizės laikotarpio koeficientas yra neigiamas ir statistiškai reikšmingas ($T_FC = -9.20$; $p < 0.001$), kas rodo, kad krizės metais vidutinis augimo tempas sumažėjo **9.20** p. p., o krizės laikotarpio vidurkis sudarė -5.73 p. p. ($const + T_FC$). Pokriziniu laikotarpiu taip pat stebimas neigiamas, tačiau mažesnio dydžio ir statistiškai reikšmingas nuokrypis ($TpoFC = -1.87$; $p < 0.001$), todėl pokrizinis vidurkis sudarė **1.59** p. p. ($const + TpoFC$). **Rezultatas rodo reikšmingą ekonominės dinamikos pablogėjimą krizės metu ir dalinį atsigavimą po krizės, tačiau prieškrizinis augimo lygis vidutiniškai neatsistato iki bazinio laikotarpio reikšmių.**

9 lentelė. Bendras finansų krizės poveikis ES šalims

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	3.46413	0.221962	15.61	2.04e-040	***
T_FC	-9.19688	0.665886	-13.81	8.76e-034	***
TpoFC	-1.87383	0.496322	-3.775	0.0002	***

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Taikant Pooled OLS, buvo įvertintas finansų krizės poveikis ir pokrizinio laikotarpio skirtumai šalyse, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi (10 lentelė). Konstanta rodo prieškrizinį vidurkį (3.46 p. p., $p < 0.001$). Krizės laikotarpio koeficientas ($T_FC = -9.20$, $p < 0.001$) patvirtina statistiškai reikšmingą bendrą augimo sumažėjimą krizės metais. Pokriziniu laikotarpiu Vokietijoje fiksuojamas teigiamas nuokrypis nuo prieškrizinio vidurkio ($TpoFC = 0.623$), o kitų šalių koeficientai interpretuojami kaip pokrizinio laikotarpio skirtumas nuo Vokietijos. Statistiškai reikšmingai silpnesnė pokrizinė dinamika, lyginant su Vokietija, nustatyta Graikijoje (-11.86 p. p., $p < 0.01$), o Kipro skirtumas yra neigiamas ir ribinio reikšmingumo (-5.32 p. p., $p < 0.10$). Kitų šalių pokriziniai skirtumai nuo Vokietijos statistiškai reikšmingai nesiskiria. Pokriziniu laikotarpiu teigiamą skirtumą nuo Vokietijos demonstravo Estija, Lietuva, Lenkija ir Slovakija, tačiau šie skirtumai statistiškai nereikšmingi, todėl negalima teigti, kad jų atsigavimas patikimai pranoko Vokietijos atsigavimą.

10 lentelė. Finansų krizės poveikio įvertinimas ir pokrizinio laikotarpio skirtumai šalyse, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	3.46413	0.218860	15.83	2.72e-040	***
T_FC	-9.19688	0.656581	-14.01	8.01e-034	***
TpoFC	0.622911	2.28497	0.2726	0.7854	
TpoFC Belgija	-2.89229	3.21658	-0.8992	0.3694	
TpoFC Bulgarija	-0.664542	3.21658	-0.2066	0.8365	
TpoFC Čekija	-1.89186	3.21658	-0.5882	0.5569	
TpoFC Danija	-3.08087	3.21658	-0.9578	0.3390	
TpoFC Estija	1.18176	3.21658	0.3674	0.7136	
TpoFC Airija	-2.87459	3.21658	-0.8937	0.3723	
TpoFC Graikija	-11.8614	3.21658	-3.688	0.0003	***
TpoFC Ispanija	-4.75970	3.21658	-1.480	0.1401	
TpoFC Prancūzija	-2.34163	3.21658	-0.7280	0.4673	
TpoFC Kroatija	-4.51771	3.21658	-1.405	0.1613	
TpoFC Italija	-3.35836	3.21658	-1.044	0.2974	
TpoFC Kipras	-5.32116	3.21658	-1.654	0.0992	*
TpoFC Latvija	-2.41296	3.21658	-0.7502	0.4538	
TpoFC Lietuva	1.59041	3.21658	0.4944	0.6214	
TpoFC Liuksemburgas	-3.79448	3.21658	-1.180	0.2392	
TpoFC Vengrija	-2.36102	3.21658	-0.7340	0.4636	

TpoFC Malta	-0.969199	3.21658	-0.3013	0.7634	
TpoFC Nyderlandai	-3.03661	3.21658	-0.9440	0.3460	
TpoFC Austrija	-2.00512	3.21658	-0.6234	0.5336	
TpoFC Lenkija	0.256727	3.21658	0.07981	0.9364	
TpoFC Portugalija	-4.09898	3.21658	-1.274	0.2037	
TpoFC Rumunija	-3.22112	3.21658	-1.001	0.3175	
TpoFC Slovenija	-3.48177	3.21658	-1.082	0.2800	
TpoFC Slovakija	0.761230	3.21658	0.2367	0.8131	
TpoFC Suomija	-1.78353	3.21658	-0.5545	0.5797	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Siekiant įvertinti bendrą COVID-19 pandemijos poveikį ekonomikos augimui, taikytas Pooled OLS modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra BVP vienam gyventojui metinis pokytis (pok_Ypc_proc) (11 lentelė). Konstanta interpretuojama kaip prieš COVID laikotarpio vidutinis augimo tempas ir sudaro 2.54 p. p. ($p < 0.001$). COVID laikotarpio koeficientas yra neigiamas ir statistiškai reikšmingas ($T_Covid = -6.77$; $p < 0.001$), todėl COVID metais vidutinis augimo tempas sumažėjo 6.77 p. p., o COVID laikotarpio vidurkis sudarė -4.22 p. p. ($const + T_Covid$). **Rezultatas rodo, kad pandemijos laikotarpiu ekonomikos augimas imties mastu reikšmingai pablogėjo, palyginti su priešpandeminiu laikotarpiu.**

11 lentelė. Bendras COVID-19 pandemijos poveikis ES šalių ekonomikos augimui

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	2.54449	0.202311	12.58	1.59e-027	***
T Covid	-6.76874	0.572221	-11.83	3.60e-025	***

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Buvo siekiama nustatyti ES šalių ekonomikos pokyčius COVID-19 laikotarpiu, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi. Vokietija išlieka bazine šalimi, todėl T_Covid koeficientas rodo Vokietijos nuokrypį COVID laikotarpiu nuo priešpandeminio vidurkio, o $T_Covid_šalis$ koeficientai interpretuojami kaip atitinkamos šalies skirtumas nuo Vokietijos COVID-19 laikotarpiu (12 lentelė). Prieš COVID-19 bazinis augimas siekė 2.54 p. p. ($p < 0.001$). Vokietijoje COVID-19 laikotarpiu augimas sumažėjo 6.59 p. p. ($p < 0.05$), todėl COVID-19 laikotarpio vidurkis Vokietijoje sudarė -4.04 p. p. Lyginant su Vokietija, statistiškai reikšmingai geresnis rezultatas nustatytas Airijoje (+9.76 p. p.; $p < 0.05$), o Ispanijoje fiksuotas neigiamas ir ribinio reikšmingumo skirtumas (-7.40 p. p.; $p \approx 0.053$). Daugumos kitų šalių skirtumai nuo Vokietijos statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

12 lentelė. ES šalių ekonomikos pokyčiai COVID-19 laikotarpiu, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	2.54449	0.195065	13.04	4.09e-028	***
T Covid	-6.58651	2.68878	-2.450	0.0152	**
T Covid Belgija	-1.17025	3.79249	-0.3086	0.7580	
T Covid Bulgarija	1.86585	3.79249	0.4920	0.6233	
T Covid Čekija	-0.810589	3.79249	-0.2137	0.8310	
T Covid Danija	2.04678	3.79249	0.5397	0.5900	
T Covid Estija	0.854952	3.79249	0.2254	0.8219	
T Covid Airija	9.75869	3.79249	2.573	0.0108	**
T Covid Graikija	-4.96437	3.79249	-1.309	0.1921	
T Covid Ispanija	-7.39504	3.79249	-1.950	0.0527	*
T Covid Prancūzija	-3.70825	3.79249	-0.9778	0.3294	
T Covid Kroatija	-3.37596	3.79249	-0.8902	0.3745	
T Covid Italija	-4.36737	3.79249	-1.152	0.2510	
T Covid Kipras	-0.455849	3.79249	-0.1202	0.9045	
T Covid Latvija	1.19752	3.79249	0.3158	0.7525	
T Covid Lietuva	4.15394	3.79249	1.095	0.2748	
T Covid Liuksemburgas	2.00962	3.79249	0.5299	0.5968	
T Covid Vengrija	-0.0300774	3.79249	-0.007931	0.9937	
T Covid Malta	-1.41931	3.79249	-0.3742	0.7086	
T Covid Nyderlandai	-0.368845	3.79249	-0.09726	0.9226	
T Covid Austrija	-2.69317	3.79249	-0.7101	0.4785	
T Covid Lenkija	4.04202	3.79249	1.066	0.2879	
T Covid Portugalija	-4.42134	3.79249	-1.166	0.2452	
T Covid Rumunija	0.895760	3.79249	0.2362	0.8135	
T Covid Slovenija	-0.672941	3.79249	-0.1774	0.8594	
T Covid Slovakija	1.28301	3.79249	0.3383	0.7355	
T Covid Suomija	1.37748	3.79249	0.3632	0.7169	
T Covid Švedija	1.44763	3.79249	0.3817	0.7031	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Buvo siekiama išsiaiškinti ES šalių ekonomikos dinamiką po COVID-19 pandemijos. Vokietija yra bazinė šalis, todėl TpoCovid koeficientas atspindi Vokietijos pokovidinį nuokrypį nuo priešpandeminio laikotarpio, o TpoCovid_šalis koeficientai rodo, kiek atitinkamos šalies pokovidinė dinamika skiriasi nuo Vokietijos (13 lentelė). Prieš COVID-19 bazinis augimas siekė 2.54 p. p. ($p < 0.001$), o COVID-19 laikotarpiu augimas vidutiniškai sumažėjo 6.77 p. p. ($p < 0.001$), todėl COVID-19 laikotarpio vidurkis sudarė -4.22 p. p. Pokovidinis Vokietijos nuokrypis nėra statistiškai reikšmingas ($TpoCovid \approx 0.062$; $p \approx 0.98$), tačiau kai kurios šalys pokovidiniu laikotarpiu demonstravo statistiškai reikšmingai geresnius rezultatus nei Vokietija: Kroatija ($+8.11$ p. p.; $p < 0.01$) ir Airija ($+7.51$ p. p.; $p < 0.05$). Ribinio reikšmingumo teigiami skirtumai užfiksuoti Kipre ($+5.41$ p. p.; $p < 0.10$) ir Graikijoje ($+5.09$ p. p.; $p < 0.10$).

13 lentelė. ES šalių ekonomikos dinamika po COVID-19 pandemijos (lyginant su Vokietija)

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	2.54449	0.212121	12.00	2.64e-026	***
T_Covid	-6.76874	0.599970	-11.28	5.58e-024	***
TpoCovid	0.0619435	2.07294	0.02988	0.9762	
TpoCovid Belgija	1.86834	2.91619	0.6407	0.5223	
TpoCovid Bulgarija	4.07406	2.91619	1.397	0.1637	
TpoCovid Čekija	-0.397462	2.91619	-0.1363	0.8917	
TpoCovid Danija	0.199192	2.91619	0.06831	0.9456	
TpoCovid Estija	0.811096	2.91619	0.2781	0.7811	
TpoCovid Airija	7.51063	2.91619	2.575	0.0106	**
TpoCovid Graikija	5.09158	2.91619	1.746	0.0821	*
TpoCovid Ispanija	3.43916	2.91619	1.179	0.2394	
TpoCovid Prancūzija	1.75319	2.91619	0.6012	0.5483	
TpoCovid Kroatija	8.11005	2.91619	2.781	0.0058	***
TpoCovid Italija	4.64617	2.91619	1.593	0.1124	
TpoCovid Kipras	5.41033	2.91619	1.855	0.0648	*
TpoCovid Latvija	2.26467	2.91619	0.7766	0.4382	
TpoCovid Lietuva	1.42173	2.91619	0.4875	0.6263	
TpoCovid Liuksemburgas	-1.58699	2.91619	-0.5442	0.5868	
TpoCovid Vengrija	3.45111	2.91619	1.183	0.2378	
TpoCovid Malta	3.70082	2.91619	1.269	0.2056	
TpoCovid Nyderlandai	2.26671	2.91619	0.7773	0.4378	
TpoCovid Austrija	1.73109	2.91619	0.5936	0.5533	
TpoCovid Lenkija	2.62766	2.91619	0.9011	0.3685	
TpoCovid Portugalija	3.24153	2.91619	1.112	0.2674	
TpoCovid Rumunija	2.95035	2.91619	1.012	0.3127	
TpoCovid Slovenija	2.75416	2.91619	0.9444	0.3459	
TpoCovid Slovakija	0.542689	2.91619	0.1861	0.8525	
TpoCovid Suomija	-1.12665	2.91619	-0.3863	0.6996	
TpoCovid Švedija	-0.217902	2.91619	-0.07472	0.9405	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Siekiant įvertinti finansų krizės poveikį užimtumo dinamikai, taikytas Pooled OLS modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra metinis užimtumo pokytis (d_ER) (14 lentelė). Konstanta interpretuojama kaip prieškrizinio laikotarpio vidutinis užimtumo pokytis ir sudaro 0.51 ($p < 0.001$). Finansų krizės laikotarpio koeficientas yra neigiamas ir statistiškai reikšmingas ($T_FC = -2.39$; $p < 0.001$), todėl krizės metu užimtumo pokytis vidutiniškai pablogėjo 2.39 punkto, o krizės laikotarpio vidurkis sudarė -1.89 ($const + T_FC$). **Rezultatas patvirtina, kad finansų krizė reikšmingai neigiamai paveikė užimtumo dinamiką.**

14 lentelė. Metinis užimtumo pokytis ES šalyse finansų krizės laikotarpiu

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	0.507009	0.0890819	5.691	3.67e-08	***
T_FC	-2.39219	0.266144	-8.988	7.82e-017	***

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Buvo siekiama išsiaiškinti užimtumo pokyčius finansų krizės laikotarpiu ES šalyse (15 lentelė). Priklausomas kintamasis yra užimtumo pokytis (d_ER). Konstanta rodo prieškrizinį vidutinį užimtumo pokytį (0.51; $p < 0.001$), o T_FC koeficientas – Vokietijos nuokrypį krizės laikotarpiu, kuris statistiškai nereikšmingas ($T_FC = -0.31$; $p = 0.789$). T_FC šalis koeficientai interpretuojami kaip atitinkamos šalies skirtumas nuo Vokietijos finansų krizės metu. Statistiškai reikšmingai blogesnė užimtumo dinamika nei Vokietijoje nustatyta Latvijoje (-8.1 ; $p < 0.001$), Estijoje (-6.5 ; $p < 0.001$), Airijoje (-6.3 ; $p < 0.001$), Ispanijoje (-4.7 ; $p < 0.01$) ir Lietuvoje (-4.7 ; $p < 0.01$), o Danijoje skirtumas neigiamas ir ribinio reikšmingumo (-3.0 ; $p < 0.10$).

15 lentelė. Užimtumo pokyčiai finansų krizės laikotarpiu ES šalyse, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	0.5070	0.0782	6.486	0.0000	***
T_FC	-0.3070	1.1462	-0.2678	0.7891	
T_FC Belgija	-1.0000	1.6172	-0.6183	0.5370	
T_FC Bulgarija	-1.6000	1.6172	-0.9894	0.3236	
T_FC Čekija	-1.4000	1.6172	-0.8657	0.3876	
T_FC Danija	-3.0000	1.6172	-1.855	0.0650	*
T_FC Estija	-6.5000	1.6172	-4.019	0.0000	***
T_FC Airija	-6.3000	1.6172	-3.896	0.0001	***
T_FC Graikija	-0.8000	1.6172	-0.4947	0.6213	
T_FC Ispanija	-4.7000	1.6172	-2.906	0.0040	***
T_FC Prancūzija	-1.0000	1.6172	-0.6183	0.5370	
T_FC Kroatija	-0.8000	1.6172	-0.4947	0.6213	
T_FC Italija	-1.4000	1.6172	-0.8657	0.3876	
T_FC Kipras	-2.1000	1.6172	-1.299	0.1955	
T_FC Latvija	-8.1000	1.6172	-5.009	0.0000	***
T_FC Lietuva	-4.7000	1.6172	-2.906	0.0040	***
T_FC Liuksemburgas	1.6000	1.6172	0.9894	0.3236	
T_FC Vengrija	-1.6000	1.6172	-0.9894	0.3236	
T_FC Malta	-0.4000	1.6172	-0.2473	0.8049	
T_FC Nyderlandai	-0.5000	1.6172	-0.3092	0.7575	
T_FC Austrija	-0.7000	1.6172	-0.4328	0.6656	
T_FC Lenkija	-0.1000	1.6172	-0.0618	0.9508	
T_FC Portugalija	-2.1000	1.6172	-1.299	0.1955	
T_FC Rumunija	-0.6000	1.6172	-0.3710	0.7110	
T_FC Slovenija	-1.3000	1.6172	-0.8038	0.4224	
T_FC Slovakija	-2.3000	1.6172	-1.422	0.1564	
T_FC Suomija	-2.6000	1.6172	-1.608	0.1094	
T_FC Švedija	-2.3000	1.6172	-1.422	0.1564	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Buvo tiriami užimtumo pokyčiai ES šalyse po finansų krizės, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi (16 lentelė). Priklausomas kintamasis yra užimtumo pokytis (d_ER), konstanta atspindi prieškrizinį vidutinį

užimtumo pokytį (0.51; $p < 0.001$). Finansų krizės laikotarpio koeficientas yra neigiamas ir statistiškai reikšmingas ($T_FC = -2.39$; $p < 0.001$), todėl krizės laikotarpiu užimtumo dinamika vidutiniškai pablogėjo, o krizės laikotarpio vidurkis sudarė -1.89 ($const + T_FC$). Vokietija laikoma referencine šalimi, todėl TpoFC koeficientas interpretuojamas kaip Vokietijos pokrizinio laikotarpio nuokrypis, o TpoFC šalis koeficientai – kaip atitinkamos šalies skirtumas nuo Vokietijos po krizės. Nors Vokietijos pokrizinio laikotarpio efektas nėra statistiškai reikšmingas ($TpoFC = 0.693$; $p = 0.462$), kelių šalių pokriziniai skirtumai nuo Vokietijos yra reikšmingai neigiami: Graikijoje (-4.05 ; $p < 0.01$), Bulgarijoje (-3.30 ; $p < 0.05$), Kroatijoje (-3.30 ; $p < 0.05$), Airijoje (-3.00 ; $p < 0.05$) ir Slovėnijoje (-2.75 ; $p < 0.05$), o Portugalijoje ir Ispanijoje neigiami skirtumai yra ribinio reikšmingumo ($p < 0.10$).

16 lentelė. Užimtumo pokyčiai ES šalyse po finansų krizės, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	0.5070	0.0905	5.605	0.0000	***
T_FC	-2.3922	0.2703	-8.852	0.0000	***
TpoFC	0.6930	0.9401	0.7372	0.4617	
TpoFC Belgija	-1.0500	1.3233	-0.7935	0.4282	
TpoFC Bulgarija	-3.3000	1.3233	-2.494	0.0132	**
TpoFC Čekija	-1.0500	1.3233	-0.7935	0.4282	
TpoFC Danija	-2.1500	1.3233	-1.625	0.1054	
TpoFC Estija	-0.4500	1.3233	-0.3401	0.7341	
TpoFC Airija	-3.0000	1.3233	-2.267	0.0242	**
TpoFC Graikija	-4.0500	1.3233	-3.061	0.0024	***
TpoFC Ispanija	-2.2000	1.3233	-1.663	0.0976	*
TpoFC Prancūzija	-1.3000	1.3233	-0.9824	0.3268	
TpoFC Kroatija	-3.3000	1.3233	-2.494	0.0132	**
TpoFC Italija	-1.5000	1.3233	-1.134	0.2580	
TpoFC Kipras	-1.9000	1.3233	-1.436	0.1522	
TpoFC Latvija	-0.9500	1.3233	-0.7179	0.4734	
TpoFC Lietuva	-1.0500	1.3233	-0.7935	0.4282	
TpoFC Liuksemburgas	-1.5000	1.3233	-1.134	0.2580	
TpoFC Vengrija	-1.0000	1.3233	-0.7557	0.4505	
TpoFC Malta	0.1000	1.3233	0.0756	0.9398	
TpoFC Nyderlandai	-1.4000	1.3233	-1.058	0.2910	
TpoFC Austrija	-0.8000	1.3233	-0.6046	0.5460	
TpoFC Lenkija	-1.2000	1.3233	-0.9068	0.3653	
TpoFC Portugalija	-2.3500	1.3233	-1.776	0.0769	*
TpoFC Rumunija	-0.8500	1.3233	-0.6423	0.5212	
TpoFC Slovenija	-2.7500	1.3233	-2.078	0.0387	**
TpoFC Slovakija	-1.6500	1.3233	-1.247	0.2135	
TpoFC Suomija	-1.0500	1.3233	-0.7935	0.4282	
TpoFC Švedija	-0.5000	1.3233	-0.3778	0.7058	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Buvo siekiama ištirti užimtumo pokyčius COVID-19 pandemijos laikotarpiu, palyginti su Vokietija. (17 lentelė). Priklausomas kintamasis yra užimtumo pokytis (d_{ER}), Vokietija laikoma referencine šalimi. Konstanta rodo prieš COVID laikotarpio vidutinį užimtumo pokytį (0.96 ; $p < 0.001$). COVID laikotarpio koeficientas yra neigiamas ir statistiškai reikšmingas ($T_{Covid} = -2.26$; $p < 0.05$), todėl Vokietijoje COVID laikotarpio užimtumo dinamika pablogėjo, o COVID laikotarpio vidurkis sudarė apie -1.30 ($const + T_{Covid}$). T_{Covid} šalis koeficientai interpretuojami kaip atitinkamos šalies skirtumas nuo Vokietijos COVID laikotarpiu, tačiau nė vienos šalies skirtumas nuo Vokietijos nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0.10$), todėl pagal šį modelį COVID poveikis užimtumui tarp šalių statistiškai reikšmingai nesiskyrė nuo Vokietijos.

17 lentelė. Užimtumo pokyčiai COVID-19 pandemijos laikotarpiu, Vokietiją laikant palyginamąja šalimi

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	0.9614	0.0665	14.46	0.0000	***
T Covid	-2.2614	0.9164	-2.468	0.0145	**
T Covid Belgija	0.7000	1.2926	0.5416	0.5888	
T Covid Bulgarija	-0.2000	1.2926	-0.1547	0.8772	
T Covid Čekija	0.6000	1.2926	0.4642	0.6430	
T Covid Danija	0.7000	1.2926	0.5416	0.5888	
T Covid Estija	-0.3000	1.2926	-0.2321	0.8167	
T Covid Airija	-0.5000	1.2926	-0.3868	0.6993	
T Covid Graikija	1.1000	1.2926	0.8510	0.3958	
T Covid Ispanija	-1.1000	1.2926	-0.8510	0.3958	
T Covid Prancūzija	1.0000	1.2926	0.7737	0.4401	
T Covid Kroatija	1.5000	1.2926	1.160	0.2473	
T Covid Italija	0.3000	1.2926	0.2321	0.8167	
T Covid Kipras	0.8000	1.2926	0.6189	0.5367	
T Covid Latvija	0.6000	1.2926	0.4642	0.6430	
T Covid Lietuva	-0.1000	1.2926	-0.0774	0.9384	
T Covid Liuksemburgas	0.6000	1.2926	0.4642	0.6430	
T Covid Vengrija	0.9000	1.2926	0.6963	0.4871	
T Covid Malta	1.9000	1.2926	1.470	0.1432	
T Covid Nyderlandai	0.9000	1.2926	0.6963	0.4871	
T Covid Austrija	0.1000	1.2926	0.0774	0.9384	
T Covid Lenkija	1.6000	1.2926	1.238	0.2173	
T Covid Portugalija	-0.3000	1.2926	-0.2321	0.8167	
T Covid Rumunija	1.1000	1.2926	0.8510	0.3958	
T Covid Slovenija	0.4000	1.2926	0.3095	0.7573	
T Covid Slovakija	0.4000	1.2926	0.3095	0.7573	
T Covid Suomija	0.5000	1.2926	0.3868	0.6993	
T Covid Švedija	-0.3000	1.2926	-0.2321	0.8167	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Tiriamas bazinis užimtumo pokytis ES šalyse COVID-19 krizės laikotarpiu (18 lentelė). Priklausomas kintamasis yra užimtumo pokytis (d_ER), konstanta atspindi prieš COVID laikotarpio bazinį užimtumo pokytį (0.96 ; $p < 0.001$). COVID laikotarpio koeficientas yra neigiamas ir statistiškai reikšmingas ($T_Covid = -1.78$; $p < 0.001$), todėl pandemijos metais užimtumo dinamika vidutiniškai pablogėjo, o COVID laikotarpio vidurkis sudarė -0.82 ($const + T_Covid$). Vokietija laikoma referencine šalimi, todėl $TpoCovid$ koeficientas interpretuojamas kaip Vokietijos po COVID nuokrypis nuo priešpandeminio laikotarpio ($TpoCovid = -0.16$; $p = 0.81$), o $TpoCovid_šalis$ koeficientai – kaip atitinkamos šalies skirtumas nuo Vokietijos po COVID laikotarpio. Statistiškai reikšmingai geresnis po COVID rezultatas nei Vokietijoje nustatytas Airijoje ($+2.00$; $p < 0.05$), o statistiškai reikšmingai prastesnis – Rumunijoje (-2.05 ; $p < 0.05$). Daugumos kitų šalių skirtumai nuo Vokietijos nėra statistiškai reikšmingi.

18 lentelė. Bazinis užimtumo pokytis ES šalyse COVID-19 krizės laikotarpiu, Vokietiją laikan palyginamąja šalimi

Regresijos koeficientai					
Kintamasis	Koeficientas	Stand. paklaida	t-statistika	p-reikšmė	Reikšmingumas
const	0.961376	0.0676693	14.21	1.10e-33	***
T Covid	-1.78360	0.191398	-9.319	7.76e-18	***
TpoCovid Belgija	0.100000	0.930298	0.1075	0.9145	
TpoCovid Bulgarija	0.050000	0.930298	0.05375	0.9572	
TpoCovid Cekija	-0.250000	0.930298	-0.2687	0.7884	
TpoCovid Danija	0.400000	0.930298	0.4300	0.6676	
TpoCovid Estija	0.800000	0.930298	0.8599	0.3907	
TpoCovid Airija	2.000000	0.930298	2.150	0.0326	**
TpoCovid Graikija	1.400000	0.930298	1.505	0.1337	
TpoCovid Ispanija	0.900000	0.930298	0.9674	0.3343	
TpoCovid Prancuzija	0.600000	0.930298	0.6450	0.5196	
TpoCovid Kroatija	0.750000	0.930298	0.8062	0.4209	
TpoCovid Italija	0.200000	0.930298	0.2150	0.8300	
TpoCovid Kipras	0.800000	0.930298	0.8599	0.3907	
TpoCovid Latvija	-0.950000	0.930298	-1.021	0.3082	
TpoCovid Lietuva	0.300000	0.930298	0.3225	0.7474	
TpoCovid Liuksemburgas	0.650000	0.930298	0.6987	0.4854	
TpoCovid Vengrija	1.500000	0.930298	1.612	0.1082	
TpoCovid Malta	1.300000	0.930298	1.397	0.1636	
TpoCovid Nyderlandai	1.200000	0.930298	1.290	0.1983	
TpoCovid Austrija	0.000000	0.930298	0.0000	1.0000	
TpoCovid Lenkija	0.550000	0.930298	0.5912	0.5549	
TpoCovid Portugalija	0.500000	0.930298	0.5375	0.5914	
TpoCovid Rumunija	-2.050000	0.930298	-2.204	0.0285	**
TpoCovid Slovenija	0.300000	0.930298	0.3225	0.7474	

TpoCovid_Slovakija	1.100000	0.930298	1.182	0.2382	
TpoCovid_Suomija	0.300000	0.930298	0.3225	0.7474	
TpoCovid_Svedija	-0.050000	0.930298	-0.05375	0.9572	
TpoCovid	-0.161376	0.661292	-0.2440	0.8074	

Statistinis reikšmingumas: *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$

Apibendrinant teigtina, kad tyrimo rezultatai parodė, jog 2009 m. finansų krizė ES mastu reikšmingai sumažino BVP augimą (vidurkis krito iki neigiamo). 2009 m. krizės metu BVP Estijoje ir Latvijoje smuko reikšmingai labiau, nei Vokietijoje, o Lietuvoje skirtumas buvo ribinis. Po finansų krizės BVP Graikijoje atsigavimas buvo reikšmingai silpnesnis nei Vokietijoje, o ir Kipre - ribiniu lygiu. 2009 m. finansų krizė reikšmingai pablogino užimtumo dinamiką ES šalyse. Užimtumas Latvijoje, Estijoje, Airijoje, Ispanijoje ir Lietuvoje blogėjo reikšmingai labiau nei Vokietijoje, o Danijoje blogėjo ribiniu lygiu. Po finansų krizės užimtumo atsigavimas Graikijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje, Airijoje ir Slovėnijoje buvo silpnesnis nei Vokietijoje. Portugalijoje ir Ispanijoje – ribiniu lygiu.

2020 m. COVID-19 pandemija ES mastu reikšmingai sumažino BVP augimą. COVID-19 metu BVP rezultatai Airijoje reikšmingai buvo geresni nei Vokietijoje, o Ispanijoje – blogesni nei Vokietijoje (ribiniu lygiu). Po COVID-19 pandemijos BVP atsigavimas Kroatijoje ir Airijoje buvo reikšmingai spartesnis, nei Vokietijoje. Kipre ir Graikijoje – ribiniu lygiu. Per COVID-19 pandemiją užimtumo skirtumai tarp šalių, lyginant su Vokietija, nebuvo statistiškai reikšmingi, tačiau po COVID-19 užimtumo srityje Airija atsigavo reikšmingai geriau, nei Vokietija, o Rumunija reikšmingai prasčiau nei Vokietija.

4.2. Kokybinio vertinimo rezultatų analizė

Informantai atsakė į klausimą, kaip jie apibrėžia ekonomikos atsparumą globalių krizių kontekste. Iš jų atsakymų išryškėjo septynios kategorijos (atsparumas sukrėtimams (šokams); prisitaikymas ir reagavimas; atsigavimas po krizės; ekonominės sistemos stabilumas; ilgalaikė raida ir tvarumas; pažeidžiamumo mažinimas ir mokymasis; žmogaus gerovės aspektas), iš kurių buvo išskirtos subkategorijos (19 lentelė). Informantai ekonomikos atsparumą labiausiai sieja su atsparumu išoriniams veiksniams ir pažymi, kad tai yra „gebėjimas (...) prisitaikyti“ (E3), „atlaikyti ekonominius sukrėtimus ir atsigauti po krizės“ (E1), „atlaikyti šoką“ (E7) bei su stabiliu veikimu, kur „krizė nevirsta panika“ (E6), nes „kai prasideda panika, tada viskas vyksta grandinine reakcija: žmonės nustoja vartoti, verslai sustabdo investicijas, bankai nustoja skolinti. Ir tada krizė tampa daug gilesnė, nei turėjo būti“ (E6).

Rezultatų analizė rodo, kad ekonomikos atsparumas apima ne tik gebėjimą atlaikyti sukrėtimus, bet ir prisitaikyti, greitai atsigauti, išlaikyti stabilų veikimą bei užtikrinti ilgalaikę tvarią raidą. Taip pat svarbūs elementai yra pažeidžiamumo mažinimas, mokymasis iš krizės ir žmogaus gerovės išlaikymas, kurie leidžia ekonomikai ne tik atsigauti, bet ir sustiprėti ateityje.

19 lentelė. Ekonomikos atsparumo samprata (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Atsparumas sukrėtimams (šokams)	Gebėjimas atlaikyti sukrėtimus	„Gebėjimas atlaikyti ekonominius sukrėtimus“ (E4; E1, E3, E7)
	Atsparumas išoriniams veiksniams	„Gebėjimas atlaikyti išorinius šokus ir prisitaikyti.“ (E3). „Gebėjimas atlaikyti ekonominius sukrėtimus ir atsigauti po krizės“ (E1). „...ekonomikos gebėjimą atlaikyti stiprius išorinius sukrėtimus, prie jų prisitaikyti“ (E3). „Atsparumas siejamas ne tik su reagavimu į sunkumus, bet ir su gebėjimu juos įveikti“ (E3) „...ekonomikos atsparumas yra ekonomikos gebėjimas atlaikyti šoką“ (E7).
Prisitaikymas ir reagavimas	Prisitaikymas prie krizės	„...prisitaikyti prie pokyčių“ (E3)
	Gebėjimas įveikti sunkumus	„...ne tik reaguoti, bet ir įveikti krizes“ (E3)
Atsigavimas po krizės	Greitas sugrįžimas į augimą	„Greitas grįžimas į prieškrizinį ar normalų augimo kelią“ (E4, E7)
	Trumpalaikis neigiamas poveikis	„Neigiamas poveikis yra laikinas, augimas nesulėtėja reikšmingai“ (E2).
Ekonominės sistemos stabilumas	Pagrindinių funkcijų išlaikymas	„Gebėjimas išlaikyti esmines ekonomikos funkcijas krizės metu“ (E5).
	Stabilus veikimas be panikos	„Atspari ekonomika yra ta, kurioje krizė nevirsta panika“ (E6). „...kai prasideda panika, tada viskas vyksta grandinine reakcija: žmonės nustoja vartoti, verslai sustabdo investicijas, bankai nustoja skolinti. Ir tada krizė tampa daug gilesnė, nei turėjo būti“ (E6).
Ilgalaikė raida ir tvarumas	Ilgalaikės krypties išlaikymas	„...ir kartu neprarasti ilgalaikės raidos krypties“ (E3).
	Tvarus augimas po krizės	„...apibrėžčiau kaip gebėjimą krizės metu neprarasti pagrindinių ekonominės sistemos funkcijų ir po sukrėtimo grįžti ne tiesiog į augimą, o į tvarų veikimą“ (E5).
Pažeidžiamumo mažinimas ir mokymasis	Pažeidžiamumo mažinimas	„Gebėjimas mažinti ekonomikos pažeidžiamumą“ (E3).
	Mokymasis iš krizės	„...sumažinti pažeidžiamumą ir panaudoti sukauptą patirtį tolesnei pažangai“ (E3).
Žmogaus gerovės aspektas	Gerovės užtikrinimas	„ir žmogaus gerovės užtikrinimą“ (E3).
	Užimtumo stabilumas	„...jei, nepaisant krizės, ji toliau auga arba augimas reikšmingai nesulėtėja, o neigiamas pokytis yra trumpalaikis ir nedarbo lygis ženkliai nepadidėja“ (E2).

Iš informantų atsakymų išryškėjo pagrindiniai ekonomikos atsparumo komponentai, kurie buvo suskirstyti į aštuonias kategorijas: makroekonominė ir fiskalinė politika; institucinė kokybė ir valdymas; ekonomikos struktūra ir diversifikacija; lankstumas ir prisitaikymas; darbo rinkos komponentai; žmogiškasis kapitalas ir socialinis aspektas; pasitikėjimas ir lūkesčiai; ekonominės veiklos atkūrimas (20

lentelė). Informantams ypač svarbi sektorių diversifikacija – jie pažymi „*diversifikuotą ūkį, ne per didelę priklausomybę nuo vieno sektoriaus ar vienos rinkos*“ (E3) ir teigia, kad „*ekonomikos diversifikacija*“ (E5) yra vienas iš pagrindinių ekonomikos atsparumo komponentų. Taip pat svarbus komponentas yra lankstumas: informantai teigia, kad „*atspari ekonomika turi mokėti persitvarkyti: perorientuoti gamybą, keisti darbo rinkos sprendimus, reaguoti į technologinius pokyčius, energijos išteklių trūkumą ar tiekimo grandinių sutrikimus*“ (E3) ir pažymi, kad tikrasis atsparumas yra „*lankstumas ir gebėjimas prisitaikyti prie naujų sąlygų*“ (E3): ekonomika gali „*stipriai linkti, tačiau jai pasibaigus išlieka nesulūžusi*“ (E4).

Rezultatų analizė rodo, kad ekonomikos atsparumas yra daugialypis reiškiny, apimantis makroekonominį stabilumą, stiprias institucijas, diversifikuotą ekonomikos struktūrą, lankstumą ir gebėjimą prisitaikyti. Taip pat itin svarbūs yra žmogiškasis kapitalas, socialinis teisingumas, pasitikėjimas ir efektyvus valstybės reagavimas į krizes. Tik šių komponentų visuma leidžia ekonomikai ne tik atlaikyti sukrėtimus, bet ir greitai bei tvariai atsigauti.

20 lentelė. Pagrindiniai ekonomikos atsparumo komponentai (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Makroekonominė ir fiskalinė politika	Fiskalinė drausmė ir skolos valdymas	„Fiskalinė politika, biudžeto ir valstybės skolos valdymas“ (E1).
	Fiskalinė erdvė ir valiutos režimas	„Fiskalinė erdvė, valiutos režimas“ (E4)
	Finansinis savarankiškumas	„Finansinis savarankiškumas“ (E5)
Institucinė kokybė ir valdymas	Stiprios institucijos	„...pakankamai stiprias institucijas, veikiančias viešąsias sistemas“ (E3).
	Finansų sistemos stabilumas	„...išlaikyti (...) finansinių institucijų veiklą“ (E1).
	Krizių valdymo gebėjimai	„Greitas sprendimų priėmimas ir reagavimas į krizę“ (E7).
Ekonomikos struktūra ir diversifikacija	Sektorių diversifikacija	„...diversifikuotą ūkį, ne per didelę priklausomybę nuo vieno sektoriaus ar vienos rinkos“ (E3). „Pagrindiniai komponentai, mano nuomone, yra ekonomikos diversifikacija“ (E5).
	Rinkų ir tiekimo grandinių atsparumas	„Atspari ekonomika yra tokia, kuri gali kompensuoti vienos grandies sutrikimą kitomis veikiančiomis grandimis“ (E5).
	Priklausomybės mažinimas	„Kitaip tariant, kuo mažiau ekonomika priklauso nuo vieno atramos taško, tuo ji atsparesnė“ (E5).
Lankstumas ir prisitaikymas	Struktūrinis lankstumas	„Gebėjimas persitvarkyti (gamyba, darbo rinka, technologijos)“ (E3).
	Prisitaikymas prie pokyčių	„Reagavimas į energijos, technologijų ir tiekimo pokyčius“ (E3).
	Atsparumas kaip lankstumas	„...atspari ekonomika turi mokėti persitvarkyti: perorientuoti gamybą, keisti darbo rinkos sprendimus, reaguoti į technologinius pokyčius, energijos išteklių trūkumą ar tiekimo grandinių sutrikimus“ (E3). „Tikrasis atsparumas nėra sustingimas – tai lankstumas ir gebėjimas prisitaikyti prie naujų sąlygų“ (E3). „...ji gali stipriai linkti, tačiau jai pasibaigus išlieka nesulūžusi“ (E4)

Darbo rinkos komponentai	Darbo rinkos lankstumas	„...darbo rinkos lankstumas“ (E4). „...lanksti darbo rinka“ (E1) „...gebėjimas prisitaikyti prie pasikeitusio darbo jėgos poreikio“ (E1).
	Prisitaikymas prie darbo paklausos	„Gebėjimas reaguoti į darbo jėgos poreikio pokyčius“ (E1).
	Užimtumo atkūrimas	„Greitas darbo rinkos atsigavimas“ (E7).
Žmogiškasis kapitalas ir socialinis aspektas	Žmogaus potencialas	„Išsilavinimas, sveikata, įgūdžiai“ (E3). „...vienas svarbiausių ekonomikos atsparumo pagrindų yra žmogus“ (E3). „Ekonomiškai atspari valstybė negali būti kuriama vien per BVP augimą ar biudžeto rodiklius; ji kuriama per žmonių išsilavinimą, sveikatą, įgūdžius ir galimybes“ (E3). „Kuo stipresnis žmogaus potencialas, tuo didesnis ir visos ekonomikos atsparumas“ (E3).
	Lygių galimybių užtikrinimas	„Nelygybės mažinimas ir socialinis teisingumas“ (E3). „Jei žmonės gyvena arti skurdo ribos ar neturi lygių galimybių, bet koks sukrėtimas juos paveikia daug stipriau. Todėl atsparumas neatsiejamas nuo teisingesnio išteklių paskirstymo ir galimybių užtikrinimo“ (E3).
	Socialinis atsparumas	„Mažesnis pažeidžiamumas krizės metu“ (E3).
Pasitikėjimas ir lūkesčiai	Pasitikėjimas institucijomis	„Todėl man atsparumas yra labai susijęs su pasitikėjimu – pasitikėjimu bankais, valdžia, darbo rinka, savo ateitimi“ (E6).
	Lūkesčių stabilumas	„Jei žmonės tiki, kad situacija laikina, ekonomika dažniausiai atsigauna daug greičiau“ (E6).
Ekonominės veiklos atkūrimas	Vartojimo ir investicijų atsigavimas	„Vartojimo ir investicijų atkūrimas po krizės. (E7) „...daug svarbiau, kaip greitai atsigauna darbo rinka, vartojimas, investicijos“ (E7). „Todėl (...) ekonomikos atsparumas yra ne tik ekonomikos struktūra, bet ir valstybės gebėjimas greitai priimti sprendimus“ (E7).
	Valstybės intervencijos priemonės	„Ekonomikos atsparumą labai lemia valstybės galimybės reaguoti į krizę – pavyzdžiui, pinigų įliejimas į rinką, valstybės parama verslui, nedarbo mažinimo priemonės“ (E7).

Informantai atsakė į klausimą, kaip, jų nuomone, skyrėsi ES šalių ekonomikos reakcija į 2009 m. finansų krizę ir COVID-19 pandemiją. Buvo tikimasi išsiaiškinti, ar vienos krizės metu atsparumas buvo didesnis nei kitos. Išryškėjo septynios kategorijos: krizės pobūdis; ekonominės politikos atsakas; ekonomikos atsparumo lygis; atsigavimo dinamika; ekonomikos struktūros ir testuojami aspektai; pasitikėjimas ir lūkesčiai; visuomenės ir ekonomikos reakcija (21 lentelė). Iš šių kategorijų buvo išskirtos subkategorijos. Informantai teigė, kad 2009 m. krizė buvo finansų ir ekonomikos krizė, o „COVID-19 – visos visuomenės krizė“ (E3, E7). Pasak informantų, „2009 m. krizė buvo platesnė ir apėmė daug sektorių, tęsėsi ilgiau, ekonomika atsigavo lėčiau“ (E1). „COVID-19 krizė truko trumpiau, labiau palietė tam tikrus sektorius (...), tačiau buvo sektorių, kuriems tai buvo naudinga (e.parduotuvės, farmacijos įmonės)“ (E1). COVID-19 laikotarpiu šalių ekonomikos buvo atsparesnės „dėl stipresnių priemonių ir pamokų iš 2009 m. krizės“ (E2, E7). Taip pat „COVID-19 laikotarpiu ES šalys ėmėsi stipresnių ekonomikos skatinimo priemonių, todėl bendras ekonomikos atsparumas tuo metu buvo didesnis“ (E2). Informantų teigimu, skyrėsi ir atsigavimo greitis: „po COVID ekonomika atsigavo greičiau“ (E1, E7), „daug šalių reagavo greičiau, tačiau tai nebūtinai reiškia, kad jų ekonomikos buvo struktūriškai stipresnės“ (E5)

Analizė rodo, kad 2009 m. finansų krizė ir COVID-19 pandemija iš esmės skyrėsi savo pobūdžiu, poveikiu ir ekonominės politikos atsaku. COVID-19 laikotarpiu ES šalys reagavo greičiau, koordinuočiau ir aktyviau, todėl daugeliu atvejų ekonomikos atsparumas buvo didesnis. Tačiau svarbu pabrėžti, kad pati pandemija buvo platesnio masto ir kompleksiškesnė krizė, todėl nors atsparumo mechanizmai buvo stipresni, išbandymas ekonomikai buvo didesnis, nei 2009 m. finansų krizės metu.

21 lentelė. ES šalių ekonomikos reakcijos į 2009 m. finansų krizę ir į COVID-19 pandemiją skirtumai
(n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Krizės pobūdis	Finansinė ir kompleksinė krizė	„2009 m. – finansų ir ekonomikos krizė; COVID-19 – visos visuomenės krizė“ (E3, E7)
	Krizės mastas ir trukmė	„2009 m. krizė buvo platesnė ir apėmė daug sektorių, tęsėsi ilgiau, ekonomika atsigavo lėčiau“ (E1) „Covid-19 krizė truko trumpiau, labiau palietė tam tikrus sektorius (pvz, fizinės parduotuves, kelionių agentūras, grožio salonus, sporto klubus ir pan.), tačiau buvo sektorių, kuriems tai buvo naudinga (eparduotuvės, farmacijos įmonės)“ (E1).
	Sektorių poveikis	„COVID-19 paveikė specifinius sektorius, kai kurie net išlošė“ (E1)
Ekonominės politikos atsakas	Fiskalinės ir monetarinės priemonės	„COVID-19 metu taikytos stipresnės ir koordinuotos priemonės“ (E2, E4, E7)
	Valstybės intervencija	„Subsidijos, išmokos, parama verslui“ (E7)
	Reagavimo greitis	„Pandemijos metu reakcija buvo greitesnė“ (E3, E5, E7)
Ekonomikos atsparumo lygis	Didesnis atsparumas COVID laikotarpiu	„Dėl stipresnių priemonių ir pamokų iš 2009 m. krizės“ (E2, E7) „COVID-19 laikotarpiu ES šalys ėmėsi stipresnių ekonomikos skatinimo priemonių, todėl bendras ekonomikos atsparumas tuo metu buvo didesnis“ (E2).
	Netolygus atsparumas	„Atsparumas stipresnis institucine prasme, bet krizė sudėtingesnė“ (E3)
Atsigavimo dinamika	Atsigavimo greitis	„Po COVID ekonomika atsigavo greičiau“ (E1, E7) „Greičiau buvo greitesnė politika“ (E5) „Sakyčiau, kad COVID laikotarpiu daug šalių reagavo greičiau, tačiau tai nebūtinai reiškia, kad jų ekonomikos buvo struktūriškai stipresnės“ (E5)
	Atsigavimo tvarumas	Po 2009 m. atsigavimas buvo mažiau tvarus (skolų krizė). (E4)
Ekonomikos struktūros ir testuojami aspektai	Finansinės sistemos testavimas	„2009 m. finansų krizė pirmiausia tikrino finansinį modelį – kiek ekonomikos augimas buvo paremtas skola, kredito plėtra ir nekilnojamojo turto kainų augimu. Tuo metu labiausiai nukentėjo tos šalys, kuriose buvo susiformavę finansiniai disbalansai“ (E5).
	Funkcinis lankstumas	„COVID-19 pandemija tikrino jau kitą – ekonomikos funkcinį lankstumą. Staiga paaiškėjo, kurios šalys gali perorganizuoti darbą, gamybą, logistiką, viešąsias paslaugas ir net vartojimo modelius. Pandemija parodė, kad atsparumas slypi ne tik bankų sistemoje ar biudžete, bet ir tiekimo grandinėse, skaitmenizacijoje, sveikatos sistemoje, verslo prisitaikymo greityje (E5).
	Priklausomybių atskleidimas	„O pati krizė [pandemijos] atskleidė daugiau paslėptų priklausomybių – nuo importo, gamybos geografijos ir energijos“ (E5).
Pasitikėjimas ir lūkesčiai	Pasitikėjimo krizė	„2009 metais buvo labai daug baimės. Žmonės nežinojo, ar bankai išgyvens, ar nepraras darbo, ar nesugrius visa sistema. Tai buvo pasitikėjimo krizė“ (E6).

	Stabilizuoti lūkesčiai	„Per COVID buvo kitaip. Ekonomika sustojo, bet visi žinojo, kodėl sustojo. Ir valstybės labai aiškiai pasakė – mes kompensuosime, mes padėsime, bankai duos atidėjimus“ (E6) „Tai labai stabilizavo situaciją. Todėl įdomu, kad pati pandemija buvo didesnis šokas ekonomikai, bet žmonių reakcija buvo ramesnė nei per finansų krizę“ (E6).
Visuomenės ir ekonomikos reakcija	Vartojimo ir investicijų elgsena	„2009 m. vartojimas smarkiai krito, COVID metu [vartojimas] buvo iš dalies palaikytas“ (E7)
	Elgsenos poveikis ekonomikai	„O ekonomikoje žmonių reakcija kartais yra svarbiau nei pats šokas“ (E6)

Buvo siekiama išsiaiškinti, kokie struktūriniai veiksniai labiausiai lėmė skirtingą šalių atsparumą 2009 m. finansų krizei ir COVID-19 pandemijai. Išryškėjo devynios kategorijos: makroekonominė politika ir finansinė būklė; institucinė kokybė ir valdymas; finansų sektoriaus stabilumas; ekonomikos struktūra ir diversifikacija; socialiniai ir žmogaus raidos veiksniai; namų ūkių ir privataus sektoriaus finansinė būklė; technologinis ir produktyvumo lygis; energetinė ir išorinė priklausomybė; elgsenos ir lūkesčių veiksniai (22 lentelė), kurios buvo suskirstytos į subkategorijas. Informantai teigė, kad skirtingą šalių atsparumą labiausiai lėmė fiskalinė politika ir skolos lygis, nes „2009 m. krizėje griežta šalių fiskalinė politika gilino krizę“ (E1), o „geresnė fiskalinė padėtis leido reaguoti efektyviau“ (E7); fiskaliniai stimulai ir monetarinė politika - „COVID-19 atveju – greitas atsakas, fiskaliniai stimulai ir ekspansyvi monetarinė politika lėmė didesnę atsparumą ir greitesnę atsigavimą“ (E1), valiutos režimas: „nesusieta ir nuvertėjanti valiuta gali techniškai padėti išvengti nuosmukio (pvz., Lenkija 2009 m.)“ (E2), institucijų stiprumas: „stiprios institucijos didino atsparumą“ (E3) bei kiti struktūriniai veiksniai.

Analizė rodo, kad skirtingą šalių atsparumą lėmė ne vien ekonominiai rodikliai, bet ir kompleksinis struktūrinių veiksnių derinys. Svarbiausi iš jų – makroekonominė politika ir fiskalinės galimybės, institucijų stiprumas ir reagavimo greitis, ekonomikos struktūra ir diversifikacija, socialinė apsauga ir žmogaus kapitalas, finansų sektoriaus stabilumas, technologinis pasirengimas ir elgsenos veiksniai. Taip pat išryškėjo, kad COVID-19 krizės metu atsparumą padidino pamokos, išmuktos po 2009 m. krizės, ypač finansų reguliavimo ir ekonominės politikos srityse.

22 lentelė. Struktūriniai veiksniai, lėmę skirtingą šalių atsparumą ekonomikos krizėms (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Makroekonominė politika ir finansinė būklė	Fiskalinė politika ir skolos lygis	„2009 m. krizėje griežta šalių fiskalinė politika gilino krizę“ (E1). „...geresnė fiskalinė padėtis leido reaguoti efektyviau“ (E7).
	Fiskaliniai stimulai ir monetarinė politika	„COVID-19 atveju – greitas atsakas, fiskaliniai stimulai ir ekspansyvi monetarinė politika lėmė didesnę atsparumą ir greitesnę atsigavimą“ (E1).
	Valiutos režimas	„Papildomai reikšmės turi valiutos režimas – nesusieta ir nuvertėjanti valiuta gali techniškai padėti išvengti nuosmukio (pvz., Lenkija 2009 m.)“ (E2).
	Institucijų stiprumas	„Stiprios institucijos didino atsparumą“ (E3).

Institucinė kokybė ir valdymas	Krizių valdymo gebėjimai	„Greitas reagavimas, koordinacija, aiški komunikacija“. (E3, E6)
	Centrinio banko vaidmuo	„Didelis instrumentų spektras pandemijos metu (pvz., ECB priemonės)“ (E4).
Finansų sektoriaus stabilumas	Reguliavimas ir priežiūra	„Griežtesnis finansų sektoriaus reguliavimas po 2009 m. padidino atsparumą COVID metu“ (E4).
	Bankų sektoriaus būklė	„...pandemijos metu bankų sektoriaus atsparumas – pirmiausia dėl griežtesnių kapitalo bei likvidumo reikalavimų (Bazelis III) ir bendros makroprudencinės politikos (Lietuvos atveju – atsakingojo skolinimosi nuostatų) – padėjo iš krizės išeiti“ (E4).
Ekonomikos struktūra ir diversifikacija	Sektorių struktūra	„COVID-19 labiau paveikė pietų šalis, orientuotas į turizmą, o 2009 m. krizė stipriau smogė valstybėms su silpnais viešaisiais finansais“ (E2).
	Ekonomikos diversifikacija	„Ivairesnė ekonomika – didesnis atsparumas“ (E5).
	Eksporto struktūra ir kryptys	„Taip pat svarbi eksporto struktūra ir kryptys (pvz., farmacijos komponentų eksportas COVID metu arba priklausomybė nuo nestabilių rinkų, tokių kaip Rusija)“ (E2)
Socialiniai ir žmogaus raidos veiksniai	Sveikata, švietimas, pajamos	„Aukštesnis išsivystymo lygis didino atsparumą“ (E3).
	Pajamų nelygybė	„Ten, kur buvo didesni pajamų skirtumai, prastesnė prieiga prie paslaugų ar didesnė dalis pažeidžiamų gyventojų, atsparumas buvo mažesnis. Žemesnės pajamos gaunančios grupės paprastai labiau nukentčia krizės metu, o didelė nelygybė silpnina ir bendrą šalies gebėjimą atsiesti. Su tuo tiesiogiai susijusi ir socialinė apsauga – kai ji silpna, krizė greičiau tampa ne tik ekonomine, bet ir socialine problema“ (E3).
	Socialinė apsauga	„Socialinės išmokos amortizavo krizės poveikį“ (E2, E3).
Namų ūkių ir privataus sektoriaus finansinė būklė	Įsiskolinimas	„Didelis įsiskolinimas didino pažeidžiamumą“ (E5, E7)
	Santaupos ir finansinis saugumas	„Didesnės santaupos stabilizavo vartojimą“ (E7).
Technologinis ir produktyvumo lygis	Skaitmenizacija ir technologijos	„Gebėjimas dirbti nuotoliu ir prisitaikyti didino atsparumą“ (E3, E5). „Krizėse geriau laikosi tos ekonomikos, kurios gali išlaikyti vertės kūrimą net pasikeitus sąlygoms – dirbti nuotoliu, perkelti tiekimą, automatizuoti procesus ar greitai perskirstyti resursus“ (E5).
	Produktyvumas	„Aukštesnis produktyvumas padėjo išlaikyti ekonominę veiklą“ (E5).
Energetinė ir išorinė priklausomybė	Energijos priklausomybė	„Priklausomybė nuo importuojamos energijos didino pažeidžiamumą“ (E5).
	Tiekimo grandinės	„Priklausomybė nuo globalių grandinių išryškėjo pandemijos metu“ (E5)
Elgsenos ir lūkesčių veiksniai	Vartotojų ir verslo elgsena	„Reakcija į neapibrėžtumą (taupymas, investicijų stabdymas)“ (E6).
	Komunikacija ir pasitikėjimas	„Aiški valdžios komunikacija mažino ekonominį šoką“ (E6).

Informantai atsakė į klausimą, ar, jų nuomone, egzistuoja „nuoseklus atsparumas“, t. y. ar šalys, kurios mažiau nukentėjo vienos krizės metu, paprastai geriau pasirodo ir kitų krizių metu. Atsiskleidė šešios kategorijos: struktūriniai ekonomikos veiksniai; žmogiškieji ir socialiniai veiksniai; krizės pobūdžio įtaka; nuoseklumo ribotumas; atsitiktiniai / išoriniai veiksniai; elgsenos modeliai (23 lentelė), kuriose buvo išskirtos subkategorijos. Informantai teigia, kad „nuoseklų atsparumą“ lemia daugelis veiksnių: „efektyvios institucijos“ (E1, E2, E3). „skirtingos krizės veikia skirtingus sektorius“ (E3, E7); „tai

priklauso nuo krizės pobūdžio“ (E1); „net stiprios šalys ne visada vienodai atsparios“ (E1, E3, E5, E7), „yra tendencijos, bet nėra garantuoto pastovumo“ (E3).

Rezultatai rodo, kad „nuoseklus atsparumas“ egzistuoja tik iš dalies. Šalys, turinčios stiprius struktūrinius pagrindus (institucijas, diversifikuotą ekonomiką, fiskalinį stabilumą), dažniau geriau atlaiko įvairias krizes, tačiau šis pranašumas nėra pastovus, nes skirtingos krizės veikia skirtingus ekonomikos ir visuomenės aspektus. Atskleista, kad egzistuoja ne „pastovus atsparumo reitingas“, o struktūrinių stiprybių nulemtas tikimybinis pranašumas. Tai reiškia, kad stiprios institucijos ir diversifikuota ekonomika reiškia didesnę tikimybę atlaikyti krizes, tačiau skirtingos krizės skirtingai „testuoja“ valstybes, todėl atsparumas gali būti nuoseklus, bet ne universalus ir ne garantuotas.

23 lentelė. Nuoseklaus atsparumo egzistavimas (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Struktūriniai ekonomikos veiksniai	Ekonomikos diversifikacija	„Ivairesnė ekonomika mažina priklausomybę nuo vieno sektoriaus ir didina atsparumą“ (E1, E4, E5).
	Fiskalinis tvarumas ir rezervai	„Stabili valstybės skola ir rezervai didina gebėjimą reaguoti į šokus“ (E2, E4).
	Institucijų kokybė	„Efektyvios institucijos stiprina krizės valdymą“ (E1, E2, E3).
	Darbo rinkos ir valiutos režimas	„Lankstūs ekonominiai mechanizmai didina prisitaikymą“ (E4).
Žmogiškieji ir socialiniai veiksniai	Žmogaus raida (švietimas, sveikata)	„Aukštesnis išsilavinimas ir sveikatos sistema stiprina atsparumą“ (E2, E3).
	Pasitikėjimas institucijomis	„Socialinis pasitikėjimas lemia švelnesnę krizės reakciją“ (E3, E6).
	Adaptaciniai gebėjimai	„Visuomenės ir verslo gebėjimas prisitaikyti“ (E2, E6).
Krizės pobūdžio įtaka	Asimetriškas poveikis	„Skirtingos krizės veikia skirtingus sektorius“ (E3, E7).
	Krizės tipas (finansinė, pandemija, energetinė)	„...tai priklauso nuo krizės pobūdžio“ (E1) „Skirtingos krizės tikrina skirtingas ekonomikos vietas“ (E3).
	Sektorinė priklausomybė	„...pavyzdžiui, COVID-19 krizė labiau paveikė tam tikrus sektorius, o ne šalis/regionus“ (E1).
Nuoseklumo ribotumas	Ne absoliutus atsparumas	„Net stiprios šalys ne visada vienodai atsparios“ (E1, E3, E5, E7).
	Dalinis „laimėtojų ratas“	„Yra tendencijos, bet nėra garantuoto pastovumo“ (E3).
Atsitiktiniai / išoriniai veiksniai	Geografija ir ištekliai	„Kartais atsparumą lemia ir sėkmė, pvz., geografija, gamtiniai ištekliai“ (E2).
	Tarptautinė aplinka	„...pagrindinių prekybos partnerių stipri ekonominė raida ar ekonomikos skatinimas“ (E2).
Elgsenos modeliai	Elgsenos modelių panašumas	„Kai kurios šalys reaguoja panašiai į krizes“ (E6).

Informantams buvo pateiktas klausimas, kiek, jų nuomone, BVP augimas ir užimtumo pokyčiai tinkamai atspindi ekonomikos atsparumą krizėms, kada šie rodikliai yra informatyvūs, o kada – nepakankami. Išryškėjo trys kategorijos: informacinė vertė (kada rodikliai informatyvūs); trūkumai (kada rodikliai nepakankami); papildomi interpretaciniai aspektai (24 lentelė). Informantai teigia, kad BVP augimo ir užimtumo pokyčių rodikliai „leidžia gana greitai pamatyti, ar ekonomika smarkiai smuko, kiek

sumažėjo gamyba ir vartojimas, ar buvo prarasta daug darbo vietų“ (E3), yra „pakankamai informatyvūs norint palyginti šalis ir kaip jų ekonomika reagavo į krizes (kiek sumažėjo BVP, išaugo nedarbas)“ (E1); tačiau „parodo pasekmes, bet neatskleidžia, kodėl ekonomikos skirtingai reaguoja į krizes“ (E5), „neparodo priklausomybės nuo skolų, energijos ar eksporto modelio“ (E5), „neatspindi lūkesčių, baimės ir elgsenos (pvz., vartojimo mažėjimo dėl nepasitikėjimo)“ (E6). Todėl „atsparumas turėtų būti vertinamas ne tik pagal nuosmukio mastą, bet ir pagal atsigavimo greitį“ (E4), „reikalingi platesni rodikliai (socialiniai, instituciniai, gerovės), siekiant pilnai įvertinti atsparumą“ (E3, E5, E7).

Rezultatų analizė parodė, kad BVP augimas ir užimtumo pokyčiai yra naudingi kaip greiti, makro lygmens rodikliai, ypač vertinant krizės mastą ir atsigavimo tempą. Tačiau jie tampa nepakankami, kai reikia suprasti gilesnes priežastis, socialinius padarinius, struktūrinius pažeidžiamumus ar realią žmonių gerovę. Taigi BVP augimas ir užimtumo pokyčiai yra geras pradinis (makro) krizės atsparumo indikatorius, tačiau jie yra nepakankami pilnam atsparumo vertinimui.

24 lentelė. BVP augimo ir užimtumo pokyčių rodiklių informatyvumas (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Informacinė vertė (kada rodikliai informatyvūs)	Tarptautiniai palyginimai	„Pakankamai informatyvūs norint palyginti šalis ir kaip jų ekonomika reagavo į krizes (kiek sumažėjo BVP, išaugo nedarbas), tačiau šie rodikliai neparodo atskirų segmentų atsparumo“ (E1).
	Stabilus ekonominis kontekstas	„Jei nėra reikšmingų struktūrinių pokyčių ar išskirtinių vienkartinį veiksmų, šie rodikliai yra gana geri“ (E2).
	Krizės masto ir šoko vertinimas	„Leidžia gana greitai pamatyti, ar ekonomika smarkiai smuko, kiek sumažėjo gamyba ir vartojimas, ar buvo prarasta daug darbo vietų“ (E3).
	Pradinis atsigavimo etapas	„Naudingi vertinant pirmąją krizės smūgį ir pradinį atsigavimo etapą“ (E3).
	Makroekonominis vertinimas	„Krizė yra makroekonominis reiškinys, todėl jos poveikį tikslinga vertinti per makroekonominis rodiklius“ (E4).
	Atsigavimo greičio vertinimas	„Informatyvūs vertinant, kaip greitai ekonomika grįžta prie potencialaus BVP ir pilno užimtumo“ (E4).
	Krizės masto ir atsigavimo matavimas	„Leidžia pamatyti, kiek ekonomika smuko ir kaip greitai ji atsitiesė“ (E5).
	Pajamų–vartojimo–gamybos grandinė	„Parodo krizės mastą per pajamų mažėjimą, vartojimo kritimą ir BVP mažėjimą“ (E7).
Trūkumai (kada rodikliai nepakankami)	Segmentų neatskleidimas	„Nepažymi atskirų ekonomikos segmentų ar grupių atsparumo“ (E1).
	Išskirtiniai / vienkartiniai veiksniai	„Gali klaidinti esant neįprastam kontekstui (pvz., statistiniai iškraipymai dėl korporacijų veiklos ar migracijos)“ (E2).
	Paviršinis vertinimas	„Parodo tik paviršinius pokyčius, bet ne gilesnį atsparumą“ (E3).
	Socialiniai ir gerovės aspektai	„Neatspindi žmogaus gerovės, saugumo, sveikatos, švietimo ar nelygybės“ (E3).
	Platesni krizės padariniai	„Nepakankami, kai krizė paveikia daugiau nei gamybą ir darbo vietas (pvz., pandemijos poveikis visuomenei)“ (E3).
	Priežasčių neatskleidimas	„Parodo pasekmes, bet neatskleidžia, kodėl ekonomikos skirtingai reaguoja į krizes“ (E5).

	Struktūrinio pažeidžiamumo ignoravimas	„Neparodo priklausomybės nuo skolų, energijos ar eksporto modelio“ (E5).
	Psichologiniai veiksniai	„Neatspindi lūkesčių, baimės ir elgsenos (pvz., vartojimo mažėjimo dėl nepasitikėjimo)“ (E6).
	Realios situacijos iškraipymas	Gali rodyti augimą, nors pajamos ar darbo kokybė negerėja. (E7)
	Darbo kokybės aspektai	„Neatskleidžia darbo valandų, atlyginimų ar užimtumo kokybės pokyčių“ (E7).
Papildomi interpretaciniai aspektai	Atsparumo samprata	„Atsparumas turėtų būti vertinamas ne tik pagal nuosmukio mastą, bet ir pagal atsigavimo greitį“ (E4).
	Kompleksiškumo poreikis	„Reikalingi platesni rodikliai (socialiniai, instituciniai, gerovės), siekiant pilnai įvertinti atsparumą“ (E3, E5, E7).

Informantai atsakė į klausimą, kokius pagrindinius šių rodiklių ribotumus jie išvelgia vertinant realų krizių poveikį visuomenei. Atsiskleidė aštuonios kategorijos: nelygybės ir pasiskirstymo neatspindėjimas; gyvenimo kokybės ir gerovės neatspindėjimas; socialinio saugumo ir finansinio stabilumo trūkumas; darbo rinkos kokybės neatspindėjimas, ekonomikos struktūros ir kokybės neatskleidimas; sektoriai ir regioniniai skirtumai; ilgalaikių pasekmių ir tvarumo neatspindėjimas; neapibrėžtumo ir lūkesčių ignoravimas (25 lentelė), suskirstytos į subkategorijas. Informantai pažymi, kad BVP augimo ir užimtumo pokyčių rodikliai „neatspindi ekonominės nelygybės; ekonomika gali augti dirbtinai (pvz., didinant valstybės skolą)“ (E1); „neatskleidžia gyvenimo kokybės, sveikatos, švietimo ar prieigos prie paslaugų pokyčių“ (E2, E3); „mažai pasako apie ekonomikos kokybę ar ilgalaikį potencialą“ (E5) ir kt.

Analizė atskleidė, kad BVP augimas ir užimtumo rodikliai parodo bendrą ekonomikos kryptį, bet neatskleidžia pasiskirstymo, kokybės ir socialinės realybės, ignoruoja nelygybę, gyvenimo kokybę, saugumą, neapibrėžtumą ir ilgalaikes pasekmes. Todėl vertinant realų krizių poveikį visuomenei jie yra per siauri ir turi būti papildomi platesniais socialiniais bei struktūriniais rodikliais.

25 lentelė. BVP augimo ir užimtumo pokyčių rodiklių ribotumai (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Nelygybės ir pasiskirstymo neatspindėjimas	Pajamų ir poveikio pasiskirstymas	„Neatspindi ekonominės nelygybės; ekonomika gali augti dirbtinai (pvz., didinant valstybės skolą)“ (E1).
	Augimo pasiskirstymas tarp gyventojų	„BVP neparodo, kaip augimas pasiskirsto – gali augti tik turtingiausių pajamos, o dauguma to nejaučia“ (E7).
	Skirtingų socialinių grupių poveikis	„Rodikliai ignoruoja krizės poveikio skirtumus tarp socialinių grupių“ (E4).
	Vidurkių problema	„Rodikliai remiasi vidurkiais ir slepia, kaip krizės poveikis pasiskirsto visuomenėje“ (E3).
Gyvenimo kokybės ir gerovės neatspindėjimas	Gyvenimo kokybė ir paslaugų prieinamumas	„Neatskleidžia gyvenimo kokybės, sveikatos, švietimo ar prieigos prie paslaugų pokyčių“ (E2, E3).
	Subjektyvus saugumo jausmas	„Neparodo žmonių saugumo jausmo, pasitikėjimo ateitimi ir institucijomis“ (E3).
	Finansinis atsparumas	„Neparodo, ar žmonės turi santaupų ar gali išgyventi praradę darbą“ (E7).

Socialinio saugumo ir finansinio stabilumo trūkumas	Socialinis saugumas	„Neatskleidžia socialinio saugumo lygio“ (E2).
Darbo rinkos kokybės neatspindėjimas	Darbo kokybė ir užimtumas	„Užimtumas neparodo darbo kokybės (nestabilus, menkai apmokamas darbas)“ (E3).
	Paslėpti darbo rinkos pokyčiai	„Gali neatsispindėti produktyvumas ar realios darbo sąlygos“ (E1).
Ekonomikos struktūros ir kokybės neatskleidimas	Ekonomikos kokybė	„Rodikliai mažai pasako apie ekonomikos kokybę ar ilgalaikį potencialą“ (E5).
	Struktūriniai disbalansai	„Neatskleidžia ekonomikos diversifikacijos, viešųjų finansų tvarumo ar demografinių pokyčių“ (E2)
	Priežastys ir pasekmės	„Parodo rezultatą, bet neatskleidžia, kodėl ekonomika yra pažeidžiama ar atspari“ (E1, E5).
Sektoriniai ir regioniniai skirtumai	Poveikio koncentracija	„Neparodo, jei krizės poveikis koncentruotas viename sektoriuje ar regione“ (E5).
	Įmonių lygmens poveikis	„Neatspindi įmonių (ypač smulkių) bankrotų skaičiaus“ (E1).
Ilgalaikių pasekmių ir tvarumo neatspindėjimas	Struktūriniai „randai“	„Neparodo ilgalaikių pasekmių: investicijų mažėjimo, kvalifikacijos praradimo, produktyvumo lėtėjimo“ (E5).
	Tvarumo dimensija	„Neapima ilgalaikio ekonomikos ir aplinkos tvarumo“ (E3).
Neapibrėžtumo ir lūkesčių ignoravimas	Ekonominis neapibrėžtumas	„Nerodo neapibrėžtumo, kuris stipriai veikia investicijas ir ekonominius sprendimus“ (E6).
	Elgsenos veiksniai	„Neatskleidžia žmonių ir verslo lūkesčių bei elgsenos pokyčių“ (E6).

Informantams buvo pateiktas klausimas, ar gali būti situacijų, kai makroekonominiai rodikliai rodo atsigavimą, tačiau visuomenės gerovė išlieka prasta. Atsiskleidė penkios kategorijos: ekonomikos augimo ir gerovės neatitikimas; socialinis nesaugumas ir subjektyvi gerovė; netolygus ekonomikos augimas; pragyvenimo sąlygų blogėjimas; ekonomikos „viršaus“ ir „apačios“ atotrūkis (26 lentelė), suskirstytos į subkategorijas. Informantai teikia, kad „kai yra didelė pajamų nelygybė, infliacija auga sparčiau nei pajamos“ (E1), „ekonomika gali augti statistiškai, bet žmonės gali jaustis nesaugiau nei prieš krizę“ (E6), „šalis gali atrodyti „atsigavusi“ pagal bendrus rodiklius, bet daliai visuomenės gyvenimo kokybė gali likti gerokai prastesnė“ (E3). „augančios kainos mažina realiąją perkamąją galią“ (E7) ir kt.

Analizė rodo, kad makroekonominis atsigavimas ne visada reiškia visuomenės gerovės gerėjimą. Pagrindinės priežastys – pajamų nelygybė, infliacija, socialinis nesaugumas, netolygus augimas ir didėjantis atotrūkis tarp ekonomikos rodiklių ir realaus žmonių gyvenimo.

26 lentelė. Situacijos, kai makroekonominiai rodikliai rodo atsigavimą, tačiau visuomenės gerovė išlieka prasta (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Ekonomikos augimo ir gerovės neatitikimas	Pajamų nelygybė ir infliacijos poveikis	„Kai yra didelė pajamų nelygybė, infliacija auga sparčiau nei pajamos“ (E1).
	Silpna pradinė ekonominė bazė	„Ekonomika gali sparčiai augti ilgą laiką, tačiau visuomenės gerovė gali išlikti žema, jei startinė bazė buvo labai silpna. Pavyzdžiais galėtų būti daugelis besivystančių šalių“ (E2).

	Bendrų rodiklių ribotumas	„...makroekonominiai rodikliai parodo, kad ekonomika „atsitiesė“, bet tai dar nereiškia, kad žmonių gyvenimas realiai pagerėjo“ (E3). „Bendras atsigavimo vaizdas gali būti geras, bet visuomenės gerovė vis tiek gali likti trapi“ (E3).
Socialinis nesaugumas ir subjektyvi gerovė	Nesaugumo jausmas ir ateities neapibrėžtumas	„Net ir tada, kai bendri rodikliai gerėja, žmonės gali jaustis labiau pažeidžiami, turėti mažesnę stabilumo jausmą ar mažiau pasitikėti savo ateitimi“ (E3). „Ekonomika gali augti statistiškai, bet žmonės gali jaustis nesaugiau nei prieš krizę“ (E6).
	Emociniai ir psichologiniai veiksniai	„Dažnu atveju tai lemia žmonių emocijos, kurioms įtaką gali daryti daugybė aplinkybių“ (E4).
Netolygus ekonomikos augimas	Skirtumai tarp regionų ir socialinių grupių	„Nors bendras progresas gali būti matomas, tarp šalių ir jų viduje išlieka nemaži skirtumai: sveikatos apsaugos prieinamumas, švietimas, technologijos, pajamos ir gyvenimo lygis pasiskirstę nevienodai“ (E3). „Tai reiškia, kad šalis gali atrodyti „atsigavusi“ pagal bendrus rodiklius, bet daliai visuomenės gyvenimo kokybė gali likti gerokai prastesnė“ (E3).
	Sektorių netolygumai	„Ekonomika gali atsigauti statistiškai, nes atsistato eksportas, auga nominalus BVP arba atsigauja keli stiprūs sektoriai, tačiau didelė visuomenės dalis to gali nepajusti“ (E5).
Pragyvenimo sąlygų blogėjimas	Infliacija ir pragyvenimo kaštai	„Augančios kainos mažina realiąją perkamąją galią“ (E7). „Taip, nes žmonėms svarbu stabilumas. Jei ekonomika auga, bet kainos auga greičiau, jei žmonės bijo prarasti darbą, jei būstas tampa neįperkamas, jie nejaučia jokio „atsigavimo“ (E6). „Tam tikrų tokių požymių buvo galima matyti ir Lietuvoje, kai turto kainos augo greičiau nei atlyginimai“ (E7).
	Būsto ir energijos prieinamumas	„Dar vienas konkretus pavyzdys yra energijos kainų ir energijos skurdo klausimas“ (E3). „Makroekonomika gali stabilizuotis, bet žemų pajamų namų ūkiai vis tiek gali sunkiai apmokėti šildymą ar elektrą. Tokiais atvejais bendras ekonomikos atsigavimas neatsispindi kasdieniame žmonių gyvenime“ (E3).
Ekonomikos „viršaus“ ir „apačios“ atotrūkis	Kapitalo augimas ir darbo pajamos	„Ypač tada, kai atsigavimas remiasi kapitalo grąža, o ne plačiai pasiskirsčiusiomis darbo pajamomis“ (E5). „Tokių atveju matome ekonomikos atsigavimą „viršuje“, bet ne visuomenės gerovės atsigavimą plačiaja prasme“ (E5). „Auga kapitalo grąža, bet ne darbo pajamos“ (E5). „Galima sakyti, kad kartais atsigauja „ekonomika statistikoje“, bet neatsigauja žmonių finansinė situacija“ (E7).
	Finansų ir turto rinkų augimas	„Taip gali nutikti ir tada, kai po krizės atsigauja nekilnojamojo turto ar finansų rinkos, bet kasdienės paslaugos, būsto įperkamumas ar realiosios pajamos gyventojams negerėja“ (E5). „Pavyzdžiui, gali augti BVP, akcijų rinkos, nekilnojamojo turto kainos, bet jei tuo pačiu metu auga infliacija ir pragyvenimo išlaidos, žmonės realiai gyvena blogiau“ (E7).

Informantams buvo pateiktas klausimas, kokius papildomus rodiklius ar dimensijas, jų nuomone, būtina įtraukti vertinant ekonomikos atsparumą. Atsiskleidė aštuonios kategorijos: makroekonominiai ir fiskaliniai rodikliai; ekonomikos struktūra ir diversifikacija; socialinė ir žmogaus raidos dimensija; finansinis atsparumas ir namų ūkių padėtis; inovacijos ir ilgalaikis potencialas; subjektyvūs ir lūkesčių rodikliai; energetinis ir gyvenimo sąlygų saugumas; institucinis atsparumas ir valdymas (27 lentelė), suskirstytos į subkategorijas. Informantai nurodo, kad „papildomai galima įvertinti valstybės skolą, biudžeto deficitą, sektorių diversifikaciją, atsparumą nuo išorės, pvz., kitų valstybių“ (E1), „infliaciją,

importo ir eksporto santykį“ (E7), taip pat vertintinas „verslo modelio lankstumas, įmonių kūrimasis“ (E5), „žmogaus raidos rodikliai (sveikata, švietimas, pajamos)“ (E2, E3), „gyventojų santaupos, gebėjimas išgyventi be pajamų“ (E5, E7), „sprendimų priėmimo greitis, koordinacija“ (E3) ir kt. rodikliai

Analizė rodo, kad ekonomikos atsparumas turi būti vertinamas daugiamatėje perspektyvoje, apimančioje ne tik tradicinius makroekonominčius rodiklius (BVP, infliaciją), bet ir socialinius, finansinius, institucinius, energetinius bei subjektyvius rodiklius bei dimensijas. Tik toks kompleksinis vertinimas leidžia tiksliai įvertinti realų ekonomikos gebėjimą atlaikyti krizes ir prisitaikyti prie pokyčių.

27 lentelė. Papildomi rodikliai ir dimensijos, būtinos vertinant ekonomikos atsparumą (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Makroekonominiai ir fiskaliniai rodikliai	Valstybės skola ir biudžeto deficitas	„Papildomai galima įvertinti valstybės skolą, biudžeto deficitą, sektorių diversifikaciją, atsparumą nuo išorės, pvz, kitų valstybių“ (E1). „Be BVP ir užimtumo, labai svarbu vertinti valstybės skolą, fiskalinį deficitą“ (E7).
	Infliacija ir prekybos balansas	„...infliaciją, importo ir eksporto santykį“ (E7).
	BVP ir vartojimas	„BVP augimas ir vartojimas kaip pagrindinis gerovės indikatorius“ (E4)
Ekonomikos struktūra ir diversifikacija	Sektorių ir eksporto diversifikacija	„Sektorių įvairovė“ (E1). „...priklausomybė nuo rinkų“ (E5).
	Priklausomybė nuo išorės veiksnių	„Priklausomybė nuo importo, energijos ar kitų šalių“ (E1, E5).
	Verslo struktūra ir lankstumas	„Verslo modelio lankstumas, įmonių kūrimasis“ (E5).
Socialinė ir žmogaus raidos dimensija	Sveikata, švietimas, gyvenimo lygis	„Žmogaus raidos rodikliai (sveikata, švietimas, pajamos)“ (E2, E3).
	Pajamų nelygybė ir skurdas	„Nelygybė, skurdo rizika, socialinė atskirtis“ (E3, E7).
	Socialinis saugumas	„Socialinė apsauga, pasitikėjimas institucijomis“ (E3)
Finansinis atsparumas ir namų ūkių padėtis	Santaupos ir finansinis saugumas	„Gyventojų santaupos, gebėjimas išgyventi be pajamų“ (E5, E7).
	Skolinimasis ir finansiniai įsipareigojimai	„Skolinimosi lygis, privataus sektoriaus skola“ (E5, E6).
Inovacijos ir ilgalaikis potencialas	Investicijos ir produktyvumas	„Investicijų lygis“ (E2) „...produktyvumo augimas“ (E5)
	Technologijų plėtra	„Investicijos į technologijas, inovacijos“ (E5)
	Demografinės tendencijos ir žmogiškasis kapitalas	„Galimai, naudingi gali būti potencialą atspindintys rodikliai, tokie kaip (...) žmogiškojo kapitalo indeksas“ (E2). „Demografija“ (E2)
Subjektyvūs ir lūkesčių rodikliai	Vartotojų ir verslo pasitikėjimas	„Vartotojų pasitikėjimo indeksai, verslo lūkesčiai“ (E6).
	Ateities lūkesčiai	„Rodikliai, prognozuojantys ekonomikos kryptį“ (E6).
Energetinis ir gyvenimo sąlygų saugumas	Energijos prieinamumas ir įperkamumas	„Energijos skurdas, (...) šildymo kaštai“ (E3).
Institucinis atsparumas ir valdymas	Institucijų efektyvumas	„Sprendimų priėmimo greitis, koordinacija“ (E3)
	Gebėjimas reaguoti į krizes	„Inovacijos, pasirengimas krizėms, finansiniai ištekliai“ (E3).

Informantai atsakė į klausimą, kiek, jų nuomone, svarbu, vertinant ekonomikos atsparumą atsižvelgti į gyventojų gerovę ir socialinį saugumą. Atsiskleidė penkios kategorijos: gyventojų gerovės svarba ekonomikos atsparumui; ekonominio ir socialinio vertinimo ryšys; socialinis saugumas kaip atsparumo pagrindas; namų ūkių atsparumas; platesnė žmogaus raidos dimensija (28 lentelė), suskirstytos į subkategorijas. Informantai teigia, kad „gyventojų gerovė yra esminis ir būtinas ekonomikos atsparumo vertinimo elementas“ (E1, E3), taip pat svarbu yra „socialinė apsauga, pajamų stabilumas, prieiga prie paslaugų“ (E3), „pasitikėjimas, saugumo jausmas“ (E3), o „mažos [gyventojų] santaupos didina ekonomikos pažeidžiamumą“ (E5).

Analizė atskleidė, kad gyventojų gerovė ir socialinis saugumas yra būtina ekonomikos atsparumo vertinimo dalis. Jie veikia tiek kaip tikslas (geresnė gyvenimo kokybė), tiek kaip prielaida (stabili ekonomika). Ekonomika yra atspari tik tada, kai krizės metu geba apsaugoti gyventojus ir užtikrinti jų finansinį bei socialinį saugumą.

28 lentelė. Gyventojų gerovės ir socialinio saugumo svarba vertinant ekonomikos atsparumą (n=7)

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Gyventojų gerovės svarba ekonomikos atsparumui	Esminė / būtina sąlyga	„Gyventojų gerovė yra esminis ir būtinas ekonomikos atsparumo vertinimo elementas“ (E1, E3).
	Vertinimo priklausomybė nuo matavimo	„Svarbu, kaip gerovė ir socialinis saugumas yra matuojami ir suprantami“ (E2).
Ekonominio ir socialinio vertinimo ryšys	Makroekonominių rodiklių ribotumas	„Vien BVP ar augimas neparodo tikro atsparumo“ (E3).
	Gerovė kaip ekonominio stabilumo dalis	„Gerovė atspindi vartojime ir daro įtaką ekonomikos augimui“ (E4).
Socialinis saugumas kaip atsparumo pagrindas	Pajamų stabilumas ir socialinė apsauga	„Socialinė apsauga, pajamų stabilumas, prieiga prie paslaugų“ (E3). „Socialinė apsauga, nedarbo išmokos, valstybės parama taip pat labai svarbios, nes jos padeda žmonėms išlaikyti pajamas ir sumažina krizės poveikį“ (E7).
	Finansinis saugumas krizės metu	„Santupos, gebėjimas išlaikyti vartojimą krizės metu“ (E5, E6)
Namų ūkių atsparumas	Pažeidžiamumas ir finansinis trapumas	„Mažos [gyventojų] santaupos didina ekonomikos pažeidžiamumą“ (E5). „Jei žmonės (...), turi santaupų, elgiasi atsakingai su pinigais, ekonomika tampa stabilesnė“ (E7).
	Vartojimo elgsena krizės metu	„Finansinis rezervas lemia vartojimo stabilumą“ (E6). „...nes krizės metu vartojimas nesumažėja taip stipriai“ (E7).
	Finansinis raštingumas	„Jei žmonės yra finansiškai raštingi, (...) ekonomika tampa stabilesnė“ (E7).E7
Platesnė žmogaus raidos dimensija	Gyvenimo kokybė ir prieiga prie paslaugų	„Sveikata, švietimas, gyvenimo lygis“ (E3).
	Socialinė sanglauda ir saugumo jausmas	„Pasitikėjimas, saugumo jausmas“ (E3).

Informantų buvo paprašyta atsakyti, ar jie sutinka, kad ekonomikos atsparumas turėtų būti vertinamas per į žmogų orientuotą perspektyvą. Atsiskleidė šešios kategorijos: pritarimas į žmogų orientuotai

perspektyvai; makroekonominių rodiklių ribotumas; žmogaus gerovės dimensijos; kritinis / sąlyginis požiūris į žmogų orientuotą perspektyvą; integruotas požiūris (žmogus ir sistema); žmogus kaip ekonomikos veikėjas (29 lentelė), suskirstytos į subkategorijas. Vieni informantai pritaria, kad ekonomikos atsparumas turėtų būti vertinamas per į žmogų orientuotą perspektyvą ir teigia, kad „atsparumas turi būti vertinamas pagal žmonių gyvenimo kokybę, saugumą ir galimybes“ (E3, E7), kiti informantai išreiškia kritinį požiūrį į šią perspektyvą ir pažymi, kad „į žmogų orientuota perspektyva gali būti suprantama skirtingai“ (E2). Informantai taip pat nurodo, kad „atsparumą reikia vertinti per žmogų ir per ekonominę sistemą“ (E5), o „žmogaus perspektyva rodo pasekmes, struktūrinę – priežastis“ (E5).

Analizė parodė, kad dauguma ekspertų pritaria, jog ekonomikos atsparumas turėtų būti vertinamas per į žmogų orientuotą perspektyvą, nes tik taip galima įvertinti realų krizės poveikį visuomenei. Tačiau taip pat pabrėžiama, kad vien ši perspektyva nėra pakankama – ją būtina derinti su struktūrine ekonomikos analize, siekiant visapusiškai suprasti tiek krizės priežastis, tiek jos pasekmes.

29 lentelė. Ekonomikos atsparumo vertinimas per į žmogų orientuotą perspektyvą

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Pritarimas į žmogų orientuotai perspektyvai	Socialinio atsparumo reikšmė	„Socialiai stiprios šalys lengviau įveikia krizes ir greičiau atsigauna“ (E1).
	Žmogaus gerovė kaip pagrindinis kriterijus	„Atsparumas turi būti vertinamas pagal žmonių gyvenimo kokybę, saugumą ir galimybes“ (E3, E7).
Makroekonominių rodiklių ribotumas	„Statistinio“ augimo kritika	„Ekonominis augimas gali neatsispindėti realiame žmonių gyvenime“ (E1, E3, E7)
	Nelygybės ir socialinės atskirties maskavimas	„Rodikliai gali slėpti didėjančią nelygybę ir nesaugumą“ (E3).
Žmogaus gerovės dimensijos	Prieiga prie pagrindinių paslaugų	„Sveikata, švietimas, pajamos, gyvenimo sąlygos“ (E3).
	Finansinis ir socialinis saugumas	„Pajamų stabilumas, darbo vietos, gebėjimas išlaikyti gyvenimo lygį“ (E7).
Kritinis / sąlyginis požiūris į žmogų orientuotą perspektyvą	Skirtingos interpretacijos rizika	„Į žmogų orientuota perspektyva gali būti suprantama skirtingai“ (E2).
	Trumpalaikės ir ilgalaikės pasekmės	„Socialinės priemonės gali turėti neigiamų ilgalaikių padarinių“ (E2).
	Neaiškus konceptas	„Nesu tikras, kaip suprasti, ką reiškia „per į žmogų orientuota perspektyva“, tad intuityviai pasakysiu, kad nesutinku“ (E4).
Integruotas požiūris (žmogus ir sistema)	Dviejų lygių vertinimas	„Atsparumą reikia vertinti per žmogų ir per ekonominę sistemą“ (E5).
	Priežasčių ir pasekmių analizė	„Žmogaus perspektyva rodo pasekmes, struktūrinę – priežastis“ (E5).
Žmogus kaip ekonomikos veikėjas	Sprendimų įtaka ekonomikai	„Krizės metu žmonių sprendimai – vartoti ar ne, investuoti ar ne – ir nulemia, kiek gili bus krizė“ (E6).
	Elgsenos ekonomikos aspektas	„Nes ekonomika yra visų mūsų [žmonių] sprendimų suma“ (E6)

Apibendrinant galima teigti, kad ekonomikos atsparumas reiškia ne vien gebėjimą išvengti sukrėtimus. Jis reiškia ir gebėjimą prisitaikyti prie pokyčių, sparčiai atsigauti, išlaikyti stabilų funkcionavimą bei užtikrinti ilgalaikį tvarų vystymąsi. Tai yra sudėtingas ir daugiasluoksnis reiškinys, apimantis makroekonominį stabilumą, institucijų stiprumą, ekonomikos struktūros įvairiapusiškumą, lankstumą ir adaptacinius gebėjimus. Ne mažiau svarbūs komponentai yra žmogiškasis kapitalas, socialinis teisingumas, pasitikėjimas bei efektyvi valdžios reakcija į krizes. 2009 m. finansų krizė ir COVID-19 pandemija iš esmės skyrėsi tiek savo pobūdžiu, tiek poveikiu bei taikytomis ekonominės politikos priemonėmis. Pandemijos metu ES šalys reagavo greičiau, koordinuočiau ir aktyviau, todėl daugeliu atvejų atsparumas buvo didesnis. Vis dėlto pati krizė buvo platesnio masto ir kompleksiškesnė, todėl iššūkiai ekonomikai buvo didesni nei 2009 m. Nors stiprios institucijos ir diversifikuota ekonomika padidino tikimybę sėkmingai įveikti krizes, skirtingi sukrėtimai valstybėms padarė nevienodą poveikį. Tai reiškia, kad atsparumas gali būti nuoseklus, tačiau nėra universalus ar garantuotas. BVP augimas ir užimtumo pokyčiai gali būti laikomi tinkamais pirminiais (makroekonominiais) atsparumo rodikliais, tačiau jų nepakanka išsamiam atsparumo vertinimui. Jie parodo bendrą ekonomikos kryptį, tačiau neatskleidžia pajamų pasiskirstymo, darbo kokybės ar socialinės realybės, taip pat ignoruoja nelygybę, gyvenimo kokybę, saugumo jausmą, neapibrėžtumą ir ilgalaikius padarinius. Todėl vertinant tikrąjį krizių poveikį visuomenei, būtina į vertinimą įtraukti platesnius socialinius ir struktūrinius rodiklius. Svarbu pabrėžti, kad makroekonominis atsigavimas nebūtinai reiškia visuomenės gerovės augimą. Jį gali lemti pajamų nelygybė, infliacija, socialinis nesaugumas, netolygus augimas bei didėjantis atotrūkis tarp ekonominių rodiklių ir realių gyvenimo sąlygų. Dėl šios priežasties ekonomikos atsparumas turėtų būti vertinamas kompleksiškai – įtraukiant ne tik tradicinius makroekonominčius rodiklius (tokius kaip BVP ar infliacija), bet ir socialinius, finansinius, institucinius, energetinius bei subjektyvius aspektus. Gyventojų gerovė ir socialinis saugumas yra svarbi atsparumo dalis: jie yra ir tikslas (geresnė gyvenimo kokybė), ir prielaida (stabili ekonomika). Ekonomika gali būti laikoma atsparia tik tada, kai krizės metu sugeba apsaugoti gyventojus bei užtikrinti jų finansinį ir socialinį saugumą. Todėl atsparumą būtina vertinti iš žmogaus perspektyvos, siekiant atskleisti realų krizės poveikį visuomenei. Tačiau vien šios perspektyvos taip pat nepakanka – ją reikia derinti su struktūrine ekonomikos analize, siekiant visapusiškai suprasti tiek krizių priežastis, tiek jų pasekmes.

4.3. Kiekybinio ir kokybinio vertinimo rezultatų palyginimas

Palyginus kiekybinio ir kokybinio ekonomikos atsparumo vertinimo rezultatus, matyti, kad jie vienas kitą papildo, tačiau atskleidžia skirtingus atsparumo aspektus. Kiekybinis vertinimas parodė aiškius ir

išmatuojamus ekonomikos reakcijos į krizes skirtumus tarp šalių. BVP augimo ir užimtumo rodikliai rodo, kad 2009 m. finansų krizė turėjo stipresnį neigiamą poveikį daugelio ES šalių ekonomikai, nei COVID-19 pandemija. Tai ypač pasakytina apie Baltijos ir Pietų Europos valstybių ekonomikas. Nustatyta, kad po COVID-19 krizės atsigavimas daugelyje šalių buvo spartesnis, o užimtumo svyravimai – mažesni. Šie rezultatai leido padaryti išvadas apie krizių mastą, šalių pažeidžiamumą ir atsigavimo greitį, tačiau apsiribojo vien makroekonominiais rodikliais. Kokybinis vertinimas pateikė platesnę ir gilesnę atsparumo sampratą. Buvo atskleista, kad ekonomikos atsparumas apima ne tik ekonominių rodiklių dinamiką, bet ir institucinius, socialinius bei struktūrinius veiksnius. Kokybinė analizė taip pat paaiškino, kodėl COVID-19 laikotarpiu atsparumas galėjo būti didesnis: jį lėmė greitesnė ir labiau koordinuota ekonominė politika, stipresnės institucijos ir efektyvesnės paramos priemonės. Be to, kokybinė analizė atskleidė, kad net ir esant geriems makroekonominiams rezultatams, gali išlikti problemos, susijusios su nelygybe, gyvenimo kokybe ar socialiniu saugumu. Konkretūs palyginimai tarp kiekybinio ir kokybinio vertinimo aiškiai parodė, kaip šie požiūriai papildė vienas kitą:

Krizės masto vertinimas. Kiekybinis vertinimas parodė, kad 2009 m. finansų krizė turėjo didesnę neigiamą poveikį BVP ir užimtumui nei COVID-19 (ypač Baltijos šalyse, Ispanijoje, Airijoje). Kokybinis vertinimas tai paaiškino tuo, kad COVID-19 pandemijos metu buvo taikytos greitesnės ir labiau koordinuotos politikos priemonės, kurios amortizavo ekonominį smūgį. Taigi skaičiai parodė skirtumus, o kokybinė analizė paaiškino jų priežastis.

Skirtingas šalių atsparumas. Kiekybinė analizė parodė, kad pavyzdžiui, Estija ir Latvija 2009 m. patyrė didesnę BVP kritimą nei Vokietija, o Graikija lėčiau atsigavo tiek po 2009 m., tiek po COVID-19 krizės. Tai sutampa su Alessi et al. (2020) tyrimo rezultatais, patvirtinusiems, kad Vokietija išsiskiria dideliu gebėjimu atlaikyti ir atsigauti po pasaulinės finansų krizės, tuo tarpu kitos šalys, tokios kaip Graikija, susidūrė su ilgalaikėmis recesijos pasekmėmis. Kokybinis vertinimas šiuos skirtumus siejo su struktūriniais veiksniais – ekonomikos struktūra, institucijų stiprumu, priklausomybe nuo tam tikrų sektorių. Taigi kiekybiniai duomenys identifikavo, „kur blogiau“, o kokybiniai – „kodėl blogiau“.

Atsigavimo greitis. Kiekybiniai rezultatai rodo, kad po COVID-19 pandemijos kai kurios šalys (pvz., Airija, Kroatija) atsigavo greičiau, nei Vokietija. Kokybinė analizė leido padaryti prielaidą, kad tai gali būti susiję su specifiniais veiksniais (pvz., ekonomikos struktūra, investicijomis, valstybės politika), bet šie rezultatai nebūtinai reiškia didesnę visuomenės gerovę. Tai rodo, kad greitas BVP augimas nebūtinai reiškia pilną atsparumą.

Užimtumo dinamika. Kiekybinė analizė parodė, kad 2009 m. krizė stipriai pablogino užimtumo situaciją daugelyje šalių, o COVID-19 metu šie skirtumai buvo mažesni. Kokybinis vertinimas tai siejo su

valstybės intervencijomis (pvz., darbo vietų išsaugojimo priemonėmis), kurios padėjo stabilizuoti darbo rinką.

Rodiklių ribotumas. Kiekybinis vertinimas parodė, kad kai kuriose šalyse BVP ir užimtumas atsistatė gana greitai. Kokybinis vertinimas atskleidė, kad tai gali slėpti tam tikras problemas: nelygybę, gyvenimo kokybės blogėjimą, socialinį nesaugumą. Tai reiškia, kad makroekonominiai rodikliai gali rodyti atsigavimą, bet ne būtinai gerovę.

Krizių pobūdžio skirtumai. Kiekybiniai duomenys parodė skirtingą krizės poveikį (2009 m. – gilesnis ekonominis smūgis, COVID-19 – labiau kontroliuojamas). Kokybinis vertinimas atskleidė, kad COVID-19 buvo kompleksiškesnė krizė (socialinė, sveikatos, švietimo), kurios pilnai neatskleidžia BVP ar užimtumo rodikliai. Tai rodo, kad kiekybinis vertinimas neatskleidė krizių daugialypiškumo.

Apibendrinant teigtina, kad kiekybinis vertinimas tiksliai parodė ekonomikos pokyčių mastą ir kryptį (kas, kur ir kiek pasikeitė). Kokybinis vertinimas šiems pokyčiams suteikė kontekstą ir paaiškino priežastis bei pasekmes (kodėl tai įvyko ir ką tai reiškia visuomenei). Tai rodo, kad tik derinant abu požiūrius galima objektyviai įvertinti ekonomikos atsparumą. Buvo patvirtintos ar iš dalies patvirtintos visos išsikeltos hipotezės (30 lentelė).

30 lentelė. Hipotezių patvirtinimas

Hipotezė	Tikrinama prielaida	Modelis	Rezultatas
H1a	2008–2009 m. finansų krizė turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių BVP augimui	1 modelis	Patvirtinta (nustatytas statistiškai reikšmingas neigiamas poveikis BVP augimui).
H1b	2008–2009 m. finansų krizė turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių užimtumui	2 modelis	Patvirtinta (nustatytas statistiškai reikšmingas neigiamas poveikis užimtumui).
H1c	Šalys, patyrusios mažesnę nuosmukį finansų krizės metu, pasižymėjo spartesniu ekonomikos atsigavimu pokriziniu laikotarpiu	1–2 modeliai	Iš dalies patvirtinta (nustatytas atsigavimas, tačiau ne visos šalys pasiekė prieškrizinį lygį).
H2a	COVID-19 pandemija turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių BVP augimui	3 modelis	Patvirtinta (nustatytas statistiškai reikšmingas neigiamas poveikis BVP augimui).
H2b	COVID-19 pandemija turėjo statistiškai reikšmingą poveikį ES šalių užimtumui	4 modelis	Patvirtinta (nustatytas statistiškai reikšmingas neigiamas poveikis užimtumui).
H2c	Šalys, kurios patyrė didesnę nuosmukį COVID-19 laikotarpiu, taip pat patyrė didesnę nuosmukį finansų krizės metu	1–4 modeliai	Iš dalies patvirtinta (nustatyti tam tikri pasikartojantys pažeidžiamumo modeliai, tačiau jie nėra universalūs).
H3	Ekonomikos atsparumo vertinimas, remiantis vien BVP ir užimtumo rodikliais, yra nepakankamas	Kokybinis tyrimas	Patvirtinta (nustatyta, kad būtini papildomi socialiniai, struktūriniai ir gerovės rodikliai).

Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad ekonomikos atsparumas yra kompleksinis ir daugiamatis reiškiny, kurio negalima tinkamai įvertinti remiantis vien tik tradiciniais makroekonominiais rodikliais. Kiekybinė analizė parodė, kad tiek 2009 m. finansų krizė, tiek 2020 m. COVID-19 pandemija turėjo reikšmingą neigiamą poveikį ES šalių BVP augimui ir užimtumui, tačiau šių

poveikių mastas ir šalių reakcijos buvo skirtingos. 2009 m. krizė išsiskyrė didesniais skirtumais tarp šalių – ypač stipriai nukentėjo Baltijos valstybės ir pietų Europos šalys, o Vokietija pasižymėjo santykinai didesniu stabilumu. Tuo tarpu COVID-19 pandemijos metu ekonominiai skirtumai tarp šalių buvo mažesni, o kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Airija, demonstravo net geresnius rezultatus nei Vokietija, ypač atsigavimo etape. Kokybinio tyrimo rezultatai papildė kiekybinę analizę, atskleisdami, kad ekonomikos atsparumas apima ne tik gebėjimą atlaikyti sukrėtimus, bet ir prisitaikyti, efektyviai reaguoti bei užtikrinti ilgalaikį tvarų vystymąsi. Nustatyta, kad atsparumą lemia ne tik makroekonominiai veiksniai, bet ir institucijų stiprumas, ekonomikos struktūros diversifikacija, socialinės apsaugos sistemos, žmogiškasis kapitalas bei visuomenės pasitikėjimas. Taip pat išryškėjo, kad nors tam tikri struktūriniai veiksniai gali didinti atsparumo nuoseklumą, jis nėra universalus – skirtingos krizės daro nevienodą poveikį net ir panašaus išsivystymo šalims. Empirinė analizė taip pat patvirtino, kad BVP augimas ir užimtumo rodikliai yra naudingi kaip pirminiai ekonomikos atsparumo indikatoriai, tačiau jų nepakanka išsamiam vertinimui. Šie rodikliai neatskleidžia svarbių socialinių aspektų, tokių kaip pajamų nelygybė, gyvenimo kokybė ar socialinis saugumas, todėl gali susidaryti situacijos, kai makroekonominis atsigavimas nevirsta realiu visuomenės gerovės augimu. Dėl šios priežasties būtina taikyti platesnį vertinimo požiūrį, apimančią socialinius, institucinius ir kitus kokybinius rodiklius.

IŠVADOS

1. Teorinė analizė atskleidė, kad ekonomikos atsparumas globaliems sukrėtimams yra dinamiškas gebėjimas, apimantis ne tik atsparumą šokams ir atsigavimą po jų, bet ir prisitaikymą bei transformaciją. Ši koncepcija apjungia įvairias dimensijas – ekonominę, socialinę, institucinę ir struktūrinę – ir yra esminė siekiant užtikrinti ilgalaikį ekonomikos stabilumą ir tvarią plėtrą nuolat kintančioje globalioje aplinkoje.

2. Ekonomikos atsparumą globaliems sukrėtimams lemia kompleksinė struktūrinių, institucinių ir makroekonominės politikos veiksnių visuma. Ši visuma veikia kaip tarpusavyje glaudžiai susijusi sistema. Atsparumo pagrindą sudaro subalansuota ekonomikos struktūra, apimanti diversifikuotą pramonę, inovacijų ir žinių kūrimą bei darbo rinkos socialinį tvarumą. Tokia struktūra mažina ekonomikos priklausomybę nuo atskirų sektorių ir didina gebėjimą amortizuoti išorinius šokus. Stiprios, skaidrios ir veiksmingos institucijos mažina neapibrėžtumą, didina ekonominių subjektų pasitikėjimą, skatina investicijas ir sudaro prielaidas stabiliai bei lanksčiai ekonomikos raidai. Stabili, nuosekli ir patikima politinė sistema stiprina ekonomikos gebėjimą reaguoti į sukrėtimus, o politinis nestabilumas, konfliktai ar sprendimų nenuoseklumas šį gebėjimą silpnina. Todėl makroekonominės politikos efektyvumas priklauso ne tik nuo priemonių turinio, bet ir nuo jų įgyvendinimo kokybės bei institucinio konteksto. Aukštas žmogaus raidos lygis didina visuomenės gebėjimą prisitaikyti prie krizių, mažina jų neigiamą poveikį ir sudaro sąlygas spartesniam bei tvaresniam atsigavimui. Tai rodo, kad ekonomikos atsparumas neatsiejamas nuo socialinių veiksnių ir visuomenės gerovės.

3. Tyrime naudota metodologija grindžiama integruotu kiekybinės ir kokybinės analizės derinimu, leidžiančiu visapusiškai įvertinti ekonomikos atsparumą. Tyrimo rezultatai parodė, kad kiekybiniai rodikliai (BVP augimas, užimtumo dinamika) yra būtini siekiant tiksliai nustatyti ekonominių pokyčių mastą, kryptį ir šalių tarpusavio skirtumus. Tačiau jie neatskleidžia gilesnių atsparumo formavimosi priežasčių bei jo socialinių ir struktūrinių pasekmių. Kokybinis vertinimas suteikia analitinį kontekstą, leidžiantį interpretuoti kiekybinius rezultatus, identifikuoti atsparumą lemiančius veiksnius bei įvertinti krizių poveikį platesne prasme (socialine, institucine, struktūrine). Todėl ekonomikos atsparumo vertinimas negali būti grindžiamas vien tik kiekybiniais ar vien tik kokybiniais metodais. Tik šių metodų integracija sudaro prielaidas objektyviam, nuosekliam ir metodologiškai pagrįstam atsparumo vertinimui, leidžiančiam ne tik įvertinti krizių poveikį, bet ir atskleisti jų priežastis, mechanizmus bei ilgalaikes pasekmes. Tokia metodologija yra ypač svarbi formuojant efektyvią ekonominę politiką ir stiprinant ES šalių gebėjimą reaguoti į būsimus globalius sukrėtimus.

4. 2009 m. finansų krizė ES mastu reikšmingai sumažino BVP augimą (vidurkis krito iki neigiamo). 2009 m. krizės metu BVP Estijoje ir Latvijoje smuko reikšmingai labiau, nei Vokietijoje, o Lietuvoje skirtumas buvo ribinis. Po finansų krizės BVP Graikijoje atsigavimas buvo reikšmingai silpnesnis nei Vokietijoje, o ir Kipre – ribiniu lygiu. 2009 m. finansų krizė reikšmingai pablogino užimtumo dinamiką ES šalyse. Užimtumas Latvijoje, Estijoje, Airijoje, Ispanijoje ir Lietuvoje blogėjo reikšmingai labiau nei Vokietijoje, o Danijoje blogėjo ribiniu lygiu. Po finansų krizės užimtumo atsigavimas Graikijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje, Airijoje ir Slovėnijoje buvo silpnesnis nei Vokietijoje. Portugalijoje ir Ispanijoje – ribiniu lygiu. 2020 m. COVID-19 pandemija ES mastu taip pat reikšmingai sumažino BVP augimą. COVID-19 metu BVP rezultatai Airijoje reikšmingai buvo geresni nei Vokietijoje, o Ispanijoje – blogesni nei Vokietijoje (ribiniu lygiu). Po COVID-19 pandemijos BVP atsigavimas Kroatijoje ir Airijoje buvo reikšmingai spartesnis, nei Vokietijoje. Kipre ir Graikijoje – ribiniu lygiu. Per COVID-19 pandemiją užimtumo skirtumai tarp šalių, lyginant su Vokietija, nebuvo statistiškai reikšmingi, tačiau po COVID-19 užimtumo srityje Airija atsigavo reikšmingai geriau, nei Vokietija, o Rumunija reikšmingai prasčiau nei Vokietija.

REKOMENDACIJOS

Ekonominės politikos formuotojams (ES institucijoms ir nacionalinėms vyriausybėms):

- Stiprinti ekonomikos struktūrinę diversifikaciją, mažinant priklausomybę nuo siauro sektorių skaičiaus, ypač pažeidžiamų globalių sukrėtimų metu.
- Investuoti į inovacijas, mokslinius tyrimus ir žinių ekonomiką, siekiant didinti ilgalaikį atsparumą ir konkurencingumą.
- Užtikrinti makroekonominės politikos nuoseklumą ir lankstumą, kad būtų galima greitai reaguoti į krizes ir sumažinti jų neigiamą poveikį.
- Plėtoti koordinuotą ES lygmens krizės valdymo mechanizmą, remiantis COVID-19 patirtimi, kai bendri sprendimai padėjo amortizuoti ekonominį šoką.

Viešojo sektoriaus institucijoms:

- Didinti institucijų skaidrumą, efektyvumą ir patikimumą, siekiant stiprinti visuomenės ir investuotojų pasitikėjimą.
- Gerinti strateginį planavimą ir rizikų valdymą, įtraukiant galimų krizių scenarijus ir prevencines priemones.
- Stiprinti tarpžinybinį bendradarbiavimą, kad krizės metu sprendimai būtų priimami greitai ir koordinuotai.

Socialinės politikos formuotojams:

- Investuoti į žmogiškąjį kapitalą (švietimą, sveikatą, kvalifikacijos kėlimą), nes tai didina visuomenės gebėjimą prisitaikyti prie krizių.
- Mažinti socialinę nelygybę ir stiprinti socialinės apsaugos sistemas, kad krizės metu būtų apsaugotos pažeidžiamiausios gyventojų grupės.
- Užtikrinti darbo rinkos lankstumą ir saugumą, derinant užimtumo stabilumą su prisitaikymo galimybėmis.

Verslo sektoriui:

- Diversifikuoti veiklą ir tiekimo grandines, siekiant sumažinti išorinių šokų poveikį.
- Investuoti į skaitmenizaciją ir inovacijas, kurios padidina veiklos lankstumą ir atsparumą.
- Taikyti rizikų valdymo strategijas, orientuotas į galimus ekonominius sukrėtimus.

Mokslininkams ir tyrėjams:

- Plėtoti integruotas ekonomikos atsparumo vertinimo metodikas, derinant kiekybinius ir kokybinius rodiklius.

- Tirti skirtingų krizių pobūdžio poveikį ekonomikai, siekiant geriau suprasti atsparumo mechanizmus.
- Analizuoti socialinius ir institucinius atsparumo aspektus, kurie dažnai nėra pilnai atskleidžiami makroekonominiais rodikliais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abrahám, J., & Vošta, M. (2022). Impact of the COVID-19 Pandemic on EU Convergence. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(9), 384. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm15090384>
2. Adelson, M. (2020). The mortgage meltdown and the failure of investor protection. *Journal of Structured Finance*, 26(1), 63-86. DOI:10.3905/jsf.2020.1.095
3. Ahmed, S., & Trabelsi, M. A. (2022). Economic resilience in developing countries: The role of democracy in the face of external shocks. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 10(1), 23-34. DOI: 10.15678/EBER.2022.100102
4. Ajmal, M. M., Khan, M., & Shad, M. K. (2021). The global economic cost of coronavirus pandemic: current and future implications. *Public Administration and Policy*, 24(3), 290-305.
5. Akhyar, M., & Rahmi, R. (2024). National Economic Resilience in The Face if Global Economic Crises: Macroeconomic Perspective. *Golden Ratio of Social Science and Education*, 4(2), 190-200.
6. Aktar, M. A., Alam, M. M., & Al-Amin, A. Q. (2021). Global economic crisis, energy use, CO2 emissions, and policy roadmap amid COVID-19. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 770-781.
7. Alessi, L., Benczur, P., Campolongo, F., Cariboni, J., Manca, A. R., Menyhert, B., & Pagano, A. (2020). The resilience of EU member states to the financial and economic crisis. *Social Indicators Research*, 148(2), 569-598.
8. Anders, L. H., Braun, D., & Libman, A. (2025). Crises, Adaptation, and Resilience—Exploring Crises Responses of Regional Organizations from the Perspective of EU Studies and Comparative Regionalism. *Politische Vierteljahresschrift*, 66(3), 507-524.
9. Balland, P. A., Rigby, D., & Boschma, R. (2015). The technological resilience of US cities. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8(2), 167-184. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsv007>
10. Blaževičė, I. (2021). Bendruomenių atsparumo sukrėtimams socioekonominis modelis. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, ekonomika (S 004). Vilnius: VGTU. <https://lsta.lt/wp-content/uploads/2023/09/I.-Blazevices-disertacija-Vadove-prof.-L.-Okuneviciute-Neverausrkiene.pdf>
11. Boin, A., Hart, P. T., & Kuipers, S. (2017). The crisis approach. In *Handbook of disaster research* (pp. 23-38). Cham: Springer International Publishing. DOI: 10.1007/978-3-319-63254-4_2

12. Boschma, R. (2015). Towards an evolutionary perspective on regional resilience. *Regional studies*, 49(5), 733-751. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.959481>
13. Brada, J. C., Gajewski, P., & Kutun, A. M. (2021). Economic resiliency and recovery, lessons from the financial crisis for the COVID-19 pandemic: A regional perspective from Central and Eastern Europe. *International Review of Financial Analysis*, 74, 101658. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101658>
14. Bristow, G., & Healy, A. (2020). Introduction to the handbook on regional economic resilience. In *Handbook on regional economic resilience* (pp. 1-8). Edward Elgar Publishing.
15. Brown, L., & Greenbaum, R. T. (2017). The role of industrial diversity in economic resilience: An empirical examination across 35 years. *Urban Studies*, 54(6), 1347–1366. DOI: <https://doi.org/10.1177/0042098015624870>
16. Bruneckienė, J., Palekienė, O., Simanavičienė, Ž., & Rapsikevičius, J. (2018). Measuring regional resilience to economic shocks by index. *Engineering economics*, 29(4), 405-418. DOI: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.29.4.18731>
17. Bucăța, G., & Popescu, F. (2021). COVID-19 Pandemic: Resilience Measures from Romanian SMEs. *EuroEconomica*, 40(2), 145-157 <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=1053289>
18. Cazan, D., & Cucos, A. F. (2013). The Economic Crisis-Meanings and Significations Causes and Solutions. *Annals of the University Dunarea de Jos of Galati: Fascicle: XVII, Medicine*, 19(2), 21-24. Prieiga per internetą: https://web.archive.org/web/20200601194501id_/http://www.eia.feaa.ugal.ro/images/eia/2013_2/CazanCucos.pdf
19. Celestin, M. (2016). The role of public finance in economic stability during global shocks. *Brainae Journal of Business, Sciences and Technology*, 1(9), 597-607. https://www.researchgate.net/profile/Prof-Celestin/publication/389895951_THE_ROLE_OF_PUBLIC_FINANCE_IN_ECONOMIC_STABILITY_DURING_GLOBAL_SHOCKS/links/67d7b19d7d56ad0a0f04e85d/THE-ROLE-OF-PUBLIC-FINANCE-IN-ECONOMIC-STABILITY-DURING-GLOBAL-SHOCKS.pdf
20. Coccia, M. (2021). Critical decisions for crisis management: an introduction. *Journal of Social and Administrative Sciences*, 8(1), 1-14. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3838653>
21. Coulson, N. E., McCoy, S. J., & McDonough, I. K. (2020). Economic diversification and the resiliency hypothesis: Evidence from the impact of natural disasters on regional housing values.

- Regional science and urban economics*, 85, 103581.
<https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2020.103581>
22. Coombs, W. T., & Laufer, D. (2018). Global crisis management—current research and future directions. *Journal of International Management*, 24(3), 199–203. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intman.2017.12.003>
 23. Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research (3rd ed.)*. Sage Publications.
 24. Courvisanos, J., Jain, A., & Mardaneh, K. (2016). Economic resilience of regions under crises: A study of the Australian economy. *Regional Studies*, 50(4), 629–643. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2015.1034669>
 25. Cuadrado-Roura, J. R., Martin, R., & Rodríguez-Pose, A. (2016). The economic crisis in Europe: urban and regional consequences. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 9(1), 3–11.
 26. Čičiurkaitė, A., & Jezerskė, Ž. (2023). Oro linijų bendrovių sprendimų, skirtų veiklai tęsti, įvairovė siekiant prisitaikyti prie neapibrėžtos aplinkos. *Ekonomika ir vadyba*, 128–137
 27. DeCaroli, S. (2020). Arendt's Crisis. *Ethics and Education*, 15(2), 173–185. DOI: 10.1080/17449642.2020.1732121
 28. Devine, D. (2024). Does political trust matter? A meta-analysis on the consequences of trust. *Political Behavior*, 46(4), 2241–2262. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11109-024-09916-y>
 29. Doukas, Y. E., Maravegias, N., Ioannides, S., Salvati, L., & Vardopoulos, I. (2025). Economic resilience and sustainability in the European Union: a comparative analysis of pre-and posteconomic crisis. In *Environmental Sustainability and Global Change* (pp. 257–273). Elsevier.
 30. Erkkilä, T. (2020). Transparency in Public Administration. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1404>
 31. Faggian, A., Gemmiti, R., Jaquet, T., & Santini, I. (2018). Regional economic resilience: The experience of the Italian local labor systems. *The Annals of Regional Science*, 60(2), 393–410. DOI 10.1007/s00168-017-0822-9
 32. Filip, M. D., Setzer, R. (2025). *The impact of regional institutional quality on economic growth and resilience in the EU*. European Central Bank. DOI:10.2866/7534825
 33. Frankema, E. (2023). What is ‘development’?. In *The history of African development: An online textbook for a new generation of African students and teachers* (pp. 12–25). African Economic History Network (AEHN)

34. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
35. Gajdzik, B., Wolniak, R., Nagaj, R., Žuromskaitė-Nagaj, B., & Grebski, W. W. (2024). The influence of the global energy crisis on energy efficiency: A comprehensive analysis. *Energies*, 17(4), 947. DOI: <https://doi.org/10.3390/en17040947>
36. Handoyo, S., & Fitriyah, F. K. (2018). Control of corruption, regulatory quality, political stability and environmental sustainability: a cross-national analysis. *Journal of Accounting Auditing and Business*, 1(2), 28-38. DOI: 10.24198/jaab.v1i2.18344
37. Haralambie, G. (2011). The Global Crisis and Cyclical Theory. *Theoretical & Applied Economics*, 11(564), 79-88. Prieiga per internetą: <https://store.ectap.ro/articole/664.pdf>
38. Hill, E., Wial, H., & Wolman, H. (2008). *Exploring regional economic resilience*. University Of California. <https://escholarship.org/content/qt7fq4n2cv/qt7fq4n2cv.pdf>
39. Hristovski, G., Gockov, G., & Stojkoski, V. (2024). Multidimensional Economic Complexity and Fiscal Crises. *arXiv preprint arXiv*, 2411, 02027. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2411.02027>
40. Hu X, Hassink R (2020) Adaptation, adaptability and regional economic resilience: a conceptual framework. In: *Handbook on Regional Economic Resilience*. Edward Elgar Publishing, pp. 54–68.
41. Young, S. L., Welter, C., & Conger, M. (2018). Stability vs. flexibility: The effect of regulatory institutions on opportunity type. *Journal of International Business Studies*, 49(4), 407-441. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41267-017-0095-7>
42. Yu, S., & Kim, D. (2021). Changes in regional economic resilience after the 2008 global economic crisis: The case of Korea. *Sustainability*, 13(20), 11392. DOI: <https://doi.org/10.3390/su132011392>
43. Jang, D., & Lee, B. (2022). When machine learning meets social science: A comparative study of ordinary least square, stochastic gradient descent, and support vector regression for exploring the determinants of behavioral intentions to tuberculosis screening. *Asian Communication Research*, 19(3), 101-118.
44. Jemna, L. M. (2016). Qualitative and mixed research methods in economics: the added value when using qualitative research methods. *Journal of Public Administration, Finance and Law*, 9, 154-167.
45. Lagunavičiūtė, A. M., & Ševčenko, G. (2019). Finansinių krizių prevencija globalios ekonomikos sąlygomis. 22-oji Lietuvos jaunujų mokslininkų konferencija „Mokslas – Lietuvos ateitis“. Vilnius: VGTU. <http://jmk.vvf.vgtu.lt/index.php/Verslas/2019/paper/viewFile/333/186>

46. Lenton, T. M., Boulton, C. A., & Scheffer, M. (2022). Resilience of countries to COVID-19 correlated with trust. *Scientific reports*, 12(1), 75. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-021-03358-w>
47. Li, L., Liu, S., Li, C., Zhang, P., & Lo, K. (2022). What matters for regional economic resilience amid multi shock situations: Structural or agency? Evidence from resource-based cities in China. *Sustainability*, 14(9), 5701. DOI: 10.3390/su14095701
48. Linkutė, J. (2021). NASDAQ Baltic listinguojamų įmonių atsparumo vertinimas: COVID–19 kontekste. *Lietuvos aukštųjų mokyklų vadybos ir ekonomikos jaunųjų mokslininkų konferencijų darbai*, 24, 188-196. DOI: <https://doi.org/10.7220/2538-6778.2021.24>
49. Long, L. W., Rabab, B., & Jamil, M. N. (2025). Government spending, political dynamics, and economic recovery: a cross-national analysis of fiscal resilience. *Research in Globalization*, 11, 100297. <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2025.100297>
50. Madaan, K. (2023). The impact of the 2008 financial crisis on the global economy: a review. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 8(9), 2782-2792. DOI: 10.46609/IJSSER.2023.v08i09.020
51. Mayor, M., & Ramos, R. (2020). Regions and economic resilience: New perspectives. *Sustainability*, 12(11), 4693. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12114693>
52. Manca, A. R., Benczur, P., & Giovannini, E. (2017). Building a scientific narrative towards a more resilient EU society. *JRC Science for Policy Report*, 137. https://www.researchgate.net/profile/Anna-Rita-Manca/publication/316543983_Building_a_Scientific_Narrative_Towards_a_More_Resilient_EU_Society_Part_1_a_Conceptual_Framework/links/5902ff544585156502a326ae/Building-a-Scientific-Narrative-Towards-a-More-Resilient-EU-Society-Part-1-a-Conceptual-Framework.pdf
53. Martin, R., & Sunley, P. (2015). On the notion of regional economic resilience: conceptualization and explanation. *Journal of economic geography*, 15(1), 1-42. DOI: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu015>
54. Martin, R., & Sunley, P. (2020). Regional economic resilience: Evolution and evaluation. In G. Bristow & A. Healy (Eds.), *Handbook on regional economic resilience* (pp.10-35). Edward Elgar Publishing.
55. Matović, N., & Ovesni, K. (2023). Interaction of quantitative and qualitative methodology in mixed methods research: integration and/or combination. *International Journal of Social Research Methodology*, 26(1), 51-65.

56. Modica, M., & Reggiani, A. (2014, November). An alternative interpretation of regional resilience: evidence from Italy. In *ERSA conference papers* (No. ersa14p369). European Regional Science Association.
57. Muringani, J., Fitjar, R. D., & Rodríguez-Pose, A. (2024). Political trust and economic development in European regions. *The Annals of Regional Science*, 73(4), 2059-2089. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00168-024-01319-5>
58. Naseer, S., Khalid, S., Parveen, S., Abbass, K., Song, H., & Achim, M. V. (2023). COVID-19 outbreak: Impact on global economy. *Frontiers in public health*, 10, 1009393. DOI: 10.3389/fpubh.2022.1009393
59. Notteboom, T., Pallis, T., & Rodrigue, J. P. (2021). Disruptions and resilience in global container shipping and ports: the COVID-19 pandemic versus the 2008–2009 financial crisis. *Maritime Economics & Logistics*, 23(2), 179. DOI: 10.1057/s41278-020-00180-5–
60. Ozili, P. K., & Ozen, E. (2023). Global energy crisis: impact on the global economy. *The impact of climate change and sustainability standards on the insurance market*, 439-454. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781394167944.ch29>
61. Palekienė, O. (2016). *Regionų atsparumo ekonominiams šokams vertinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, ekonomika (04S). Kaunas: KTU
62. Pan, S. C., Hu, T. S., You, J. X., & Chang, S. L. (2023). Characteristics and influencing factors of economic resilience in industrial parks. *Heliyon*, 9(4). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e14812>
63. Peric, M., & Vitezic, V. (2016). Impact of global economic crisis on firm growth. *Small business economics*, 46(1), 1-12. DOI: 10.1007/s11187-015-9671-z
64. Pregoner, J. D. (2024). Research approaches in education: A comparison of quantitative, qualitative and mixed methods. *IMCC Journal of Science*, 4(2), 12-17 <https://hal.science/hal-04879841/document>
65. Pourpakdelfekr, T., Syrovátka, M., & Schlossarek, M. (2026). Below-Median Development Indicators: Case Study of Human Development Index. *Social Indicators Research*, 181(1), 46. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-025-03758-9>
66. Rachmad, Y. E. (2024). *Danantara and the Global Investment Landscape: Strategies for Economic Resilience*. The United Nations Global Compact. DOI:10.17605/osf.io/8nfbp

67. Rahmadana, M. F., Norawati, S., Rizal, M., Manik, Y. M., & Rinaldi, M. (2025). The impact of the covid-19 pandemic on economic resilience and public policy: an analysis from a socio-economic policy perspective in the city of Medan. *Viešoji Politika ir Administravimas*, 24(2), 228-238
68. Ray, D. M., MacLachlan, I., Lamarche, R., & Srinath, K. (2017). Economic shock and regional resilience: Continuity and change in Canada's regional employment structure, 1987–2012. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 49(4), 952–973. DOI: <https://doi.org/10.1177/0308518X16681788>
69. Ruiz-Martin, C., López-Paredes, A., & Wainer, G. (2018). What we know and do not know about organizational resilience. *International journal of production management and engineering*, 6(1), 11-28. DOI: 10.4995/ijpme.2018.7898
70. Sánchez, A. C., De Serres, A., Gori, F., Hermansen, M., & Röhn, O. (2017). *Strengthening economic resilience: insights from the post-1970 record of severe recessions and financial crises*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/04/strengthening-economic-resilience_48e424c1/6b748a4b-en.pdf
71. Shabbir, G., Anwar, M., & Adil, S. (2016). Corruption, political stability and economic growth. *The Pakistan Development Review*, 689-702. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/66820887/2729-libre.pdf?1620715473=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DCorruption_Political_Stability_and_Econo.pdf&Expires=1768060942&Signature=OzEf09fuBw1GxqseSnWZkyTY0ztiDJQMWabuBca-WCLli4E1pbu7v064F7kq5swvT4iV~gMrts0sayunlj6rm24ZWQtJKWa8NGLJ65iP3yVfCKzylaY-76irxzCY2w4DhVrr6inYw6vSKBSQCv5gQVjTKiUT8I~A5E~i0zmV8VBd91xemms83jciMepqg4ZYUJjl8U98tomlurWhZP7WB7nfwWHWEB0tgyEv6V9v2Y9U9ytd8nhvdmVNuJjpEXWA1Hci zilTY9s7FVQBCm6THrRbx0Tl2kbt5eDqLQ7jdtM1w8Zpg3-rVG1PeRLTs09jBYKnwOnzu6LdBwlOvVMCqg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
72. Schaffartzik, A., & Duro, J. A. (2025). Rising inequality: A material perspective on the Great Recession in the European Union. *Ecological Economics*, 227, 108417. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2024.108417>
73. Siregar, Z. (2024). The Effect of Education, Health and Social Expenditure Allocations on the Human Development Index (HDI) Level of the City District Aceh Province. *Journal of Environmental and Development Studies*, 5(1), 25-30. DOI: <http://doi.org/10.32734/jeds.v5i01.14257>

74. Sondermann, D. (2016). Towards more resilient economies: the role of well-functioning economic structure. European Central Bank. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1984.en.pdf?utm_source
75. Song, L., & Zhou, Y. (2020). The COVID-19 pandemic and its impact on the global economy: what does it take to turn crisis into opportunity?. *China & World Economy*, 28(4), 1-25.
76. Sutton, J., & Arku, G. (2022). Regional economic resilience: Towards a system approach. *Regional Studies, Regional Science*, 9(1), 497-512. DOI: <https://doi.org/10.1080/21681376.2022.2092418>
77. Šimelytė, A., Vveinhardt, J., & Deikus, M. (2025). Socioeconomic Resilience in the Context of Sustainability: A Comparison of the Nordic and Baltic States. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 47(2), 187-204. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2025.15>
78. Tan, J. (2021). Regional Economic Resilience. *Economic Resilience in Regions and Organisations*, 9(12), 91. DOI: 10.3390/su9122136
79. Tan, J., Hu, X., Hassink, R., & Ni, J. (2020). Industrial structure or agency: What affects regional economic resilience? Evidence from resource-based cities in China. *Cities*, 106, 102906. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102906>
80. Terra, C. (2015). *Principles of international finance and open economy macroeconomics: Theories, applications, and policies*. Academic Press. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-802297-9.00008-7>
81. Thornton, D. L. (2021). The financial crisis: what caused it and when and why it ended. *Applied Economics*, 53(33), 3854-3870. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2021.1887806>
82. Trippl, M., Fastenrath, S., & Isaksen, A. (2024). Rethinking regional economic resilience: Preconditions and processes shaping transformative resilience. *European Urban and Regional Studies*, 31(2), 101-115.
83. Uddin, G. (2023). Human development index: a regional perspective. *International Journal of Development and Management Review*, 18(1), 125-140. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4606150>
84. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: patirtis ir metodai*. Vilnius: Vaga
85. Župerkienė, E. (2021). Vadovavimas organizacijoms kuriant atsparumą neapibrėžtumo kontekste. *IŠŠŪKIAI VADYBOS MOKSLE IR STUDIJOSE*, 44.

86. Xie, W., Rose, A., Li, S., He, J., Li, N., & Ali, T. (2018). Dynamic economic resilience and economic recovery from disasters: A quantitative assessment. *Risk analysis*, 38(6), 1306-1318. DOI: <https://doi.org/10.1111/risa.12948>
87. Wieser, M. (2020). The concept of crisis in the history of western psychology. In *Oxford research encyclopedia of psychology*. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.470>
88. Qiao, N., & Ji, C. (2024). Industry Network Structure Determines Regional Economic Resilience: An Empirical Study Using Stress Testing. *Sustainability*, 16(13), 5686. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16135686>

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Barrett, P. (2022). How Food and Energy are Driving the Global Inflation Surge. *IMF Blog*. <https://www.imf.org/en/blogs/articles/2022/09/09/cotw-how-food-and-energy-are-driving-the-global-inflation-surge>
2. ECB 2022 metų ataskaita (2023). *Žvilgsnis į praėjusius metus*. <https://www.ecb.europa.eu/press/annual-reports-financial-statements/annual/html/ar2020~4960fb81ae.lt.html>
3. EDA Economic Resilience Report (2022). *Economic Resilience and Recovery in the U.S. Great Lakes Region: A Socioeconomic and Transportation Infrastructure Perspective*. Purdue University https://pcrd.purdue.edu/regionaleconomicresilience/downloads/EDA-Economic-Resilience-Report.pdf?utm_source
4. EEA Report (2023). *Transformative resilience: the key to governing Europe's sustainability transitions in the polycrisis*. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/transformative-resilience-the-key-to-governing>
5. European Commission (2010). Labour market and wage developments in 2009. *European Economy*, 5. DOI: 10.2765/36582
6. European Commission (2020). *REACT-EU*. https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/react-eu_en
7. European Commission (2023). 7th report on the state of the energy union. https://energy.ec.europa.eu/strategy/energy-union/7th-report-state-energy-union_en
8. European Commission (2005). 2025 Strategic Foresight Report https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight/2025-strategic-foresight-report_en?utm
9. European Commission, (2025a). Communication from the Commission to the European Parliament and the council 2025 Strategic Foresight Report Resilience 2.0: Empowering the EU to thrive amid turbulence and uncertainty COM/2025/484. final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0484>
10. European Union (2019). *A decade on from the crisis*. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642253/EPRS_BRI%282019%29642253_EN.pdf

11. European Central Bank (2020). Economic and monetary developments.
<https://www.ecb.europa.eu/mopo/devel/html/index.en.html>
12. European Central Bank (2023). The role of supply and demand in the post-pandemic recovery in the euro area. *Economic Bulletin*, 44. https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2023/html/ecb.ebart202304_01~509fc9d72c.en.html
13. European Central Bank (2024). The impact of recent shocks and ongoing structural changes on euro area productivity growth. https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2024/html/ecb.ebart202402_01~d63ecff49c.en.html
14. Europos centrinių bankas (2009). *Eurosistemos ekspertų makroekonominės prognozės euro zonai*.
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eurosystemstaffprojections200912lt.pdf>
15. Europos Komisija (2022). Valstybės pagalba. Europos Komisija priėmė laikinąją sistemą siekiant remti ekonomiką krizės sąlygomis Rusijai įsiveržus į Ukrainą.
https://lithuania.representation.ec.europa.eu/news/valstybes-pagalba-europos-komisija-prieme-laikinaja-sistema-siekiant-remti-ekonomika-krizes-2022-03-23_lt
16. Europos Komisija (2022a). Europos ekonomikos gaivinimo planas „Next Generation EU“
https://lithuania.representation.ec.europa.eu/strategija-ir-prioritetai/es-ekonomikos-gaivinimo-planas_lt?utm
17. Europos Komisija (2025). Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė (EGADP)
https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_lt?utm
18. Europos Vadovų Taryba (2022). COVID-19: ES atsakas į neigiamus ekonominius padarinius.
<https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/coronavirus-pandemic/covid-19-economy/>
19. Europos Vadovų Taryba (2025). Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/rrf/>
20. Eurostat (2025). Real GDP per capita.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10__custom_19044493/default/table
21. Eurostat (2026). Employment rates by educational attainment level.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsa_ergaed__custom_19045137/default/table
22. Herre, B. & Arriagada, P. (2023). State Capacity. *Our World in Data*.
<https://ourworldindata.org/state-capacity>
23. Institute for Employment Studies (2010). *The EU response to the economic crisis*.
<https://www.employment-studies.co.uk/news/eu-response-economic-crisis>

24. Jones, C. W. (2024). European Debt Crisis: Overview. *EBSCO Knowledge Advantage*.
<https://www.ebsco.com/research-starters/business-and-management/european-debt-crisis-overview>
25. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2021). Aktualu dirbantiems savarankiškai: viskas apie išmokas ir socialines garantijas karantino metu
<https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/aktualu-dirbantiems-savarankiskai-viskas-apie-ismokas-ir-socialines-garantijas-karantino-metu/>
26. OEDC (2021). Europe: continue to support recovery and improve future resilience with reforms to economic architecture, says OECD. <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2021/09/europe-continue-to-support-recovery-and-improve-future-resilience-with-reforms-to-economic-architecture-says-oecd.html>
27. OEDC (2022) *OECD Economic Surveys: Lithuania 2022*.
https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-lithuania-2022_0829329f-en.html
28. Reserve Bank of Australia (2025). The Global Financial Crisis.
<https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/the-global-financial-crisis.html>
29. Sanghro. M. A. (2025). The Effects of Energy Price Shocks on Inflation: Lessons from the 2022 Crisis. *Mass. Economics*. <https://maseconomics.com/the-effects-of-energy-price-shocks-on-inflation-lessons-from-the-2022-crisis/>

SANTRAUKA

Ekonomikos krizės – nuolat pasikartojantis reiškiny, tačiau kaskart turintis skirtingas priežastis bei pasekmes. Veikiant globalizacijai valstybių ekonomikos yra vis labiau tarpusavyje susijusios, todėl krizės tampa globaliomis, apimančiomis daugelį valstybių, o pasekmės – ilgiau jaučiamos ir skaudesnės. Globalios krizės paveikia valstybių ekonominį, finansinį ir socialinį stabilumą bei susilpnina jų atsparumą. Per pastaruosius du dešimtmečius susidomėjimas ekonomikos atsparumu sparčiai išaugo, reaguojant į didėjančią neapibrėžtumą ir krizių dažnėjimą. Domėtis ekonomikos atsparumu globalioms krizėms skatina nenuspėjamas staigių sukrėtimų, tokių kaip 2008–2009 m. finansų krizė, COVID-19 pandemija bei energetikos krizė, kurią paspartino Rusijos ir Ukrainos karas, poveikis. Norint sėkmingai įveikti šiuos iššūkius, svarbu suprasti, kaip valstybės reaguoja į krizes ir nuolat analizuoti jų gebėjimą su jomis susidoroti.

Darbo objektas – ES šalių ekonomikos atsparumas globalioms krizėms.

Darbo tikslas – teoriškai išanalizuoti ekonomikos atsparumo globalioms krizėms koncepciją ir empiriškai įvertinti ES šalių ekonomikos atsparumą bei prisitaikymo prie pasaulinių krizių ypatumus.

Darbo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti ekonomikos atsparumo globaliems ekonominiams sukrėtimams koncepciją ir jos pagrindines dimensijas.
2. Išanalizuoti ekonomikos atsparumą lemiančius struktūrinius, institucinius ir makroekonominės politikos veiksnius.
3. Parengti ES šalių ekonomikos atsparumo globaliems sukrėtimams vertinimo metodologiją.
4. Įvertinti ES šalių ekonomikos atsparumą ir prisitaikymą globalių ekonominių sukrėtimų laikotarpiu.
5. Remiantis empirinio tyrimo rezultatais, pateikti rekomendacijas ES šalių ekonomikos atsparumo stiprinimui ateityje.

Tyrimo rezultatai. 2009 m. finansų krizė ES mastu reikšmingai sumažino BVP augimą (vidurkis krito iki neigiamo). 2009 m. krizės metu BVP Estijoje ir Latvijoje smuko reikšmingai labiau, nei Vokietijoje, o Lietuvoje skirtumas buvo ribinis. Po finansų krizės BVP Graikijoje atsigavimas buvo reikšmingai silpnesnis nei Vokietijoje, o ir Kipre – ribinio lygio. 2009 m. finansų krizė reikšmingai pablogino užimtumo dinamiką ES šalyse. Užimtumas Latvijoje, Estijoje, Airijoje, Ispanijoje ir Lietuvoje blogėjo reikšmingai labiau nei Vokietijoje, o Danijoje blogėjo ribiniu lygiu. Po finansų krizės užimtumo atsigavimas Graikijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje, Airijoje ir Slovėnijoje buvo silpnesnis nei Vokietijoje. Portugalijoje ir Ispanijoje – ribiniu lygiu. 2020 m. COVID-19 pandemija ES mastu taip pat reikšmingai sumažino BVP augimą. COVID-19 metu BVP rezultatai Airijoje reikšmingai buvo geresni nei Vokietijoje, o Ispanijoje – blogesni nei Vokietijoje. Po COVID-19 pandemijos BVP atsigavimas Kroatijoje ir Airijoje buvo reikšmingai spartesnis, nei Vokietijoje. COVID-19 pandemijos metu užimtumo skirtumai tarp šalių, lyginant su Vokietija, nebuvo statistiškai reikšmingi, tačiau po COVID-19 užimtumo srityje Airija atsigavo reikšmingai geriau, nei Vokietija, o Rumunija reikšmingai prasčiau nei Vokietija.

Darbo metodai. Mišri tyrimo strategija, apjungianti kiekybinius ir kokybinius metodus.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas (88 šaltiniai), informacijos šaltinių sąrašas (29 šaltiniai). Darbe pateikta 30 lentelių, 6 paveikslai, 2 priedai. Darbo apimtis – 94 puslapiai.

Raktiniai žodžiai: atsparumas; ekonomika; krizės.

SUMMARY

Economic crises are a recurring phenomenon, but each time with different causes and consequences. As globalization takes hold, national economies are increasingly interconnected, so crises become global, involving many countries, and their consequences are felt longer and more painful. Global crises affect the economic, financial and social stability of countries and weaken their resilience. Over the past two decades, interest in economic resilience has grown rapidly in response to increasing uncertainty and the frequency of crises. Interest in economic resilience to global crises is driven by the unpredictable impact of sudden shocks, such as the 2008–2009 financial crisis, the COVID-19 pandemic and the energy crisis, which was accelerated by the Russia-Ukraine war. In order to successfully overcome these challenges, it is important to understand how countries respond to crises and constantly analyze their ability to cope with them.

The object of the work is the resilience of the economies of EU countries to global crises.

The aim of the work is to theoretically analyze the concept of economic resilience to global crises and to empirically assess the resilience and adaptation characteristics of the EU countries' economies to global crises.

Tasks of the work:

1. Theoretically substantiate the concept of economic resilience to global economic shocks and its main dimensions.
2. Analyze the structural, institutional and macroeconomic policy factors determining economic resilience.
3. Develop a methodology for assessing the resilience of the EU countries' economies to global shocks.
4. Assess the resilience and adaptation of the EU countries' economies during global economic shocks.
5. Based on the results of the empirical study, provide recommendations for strengthening the resilience of the EU countries' economies in the future.

Research results. The 2009 financial crisis significantly reduced GDP growth on an EU scale (the average fell to negative). During the 2009 crisis, GDP in Estonia and Latvia fell significantly more than in Germany, while in Lithuania the difference was marginal. After the financial crisis, the GDP recovery in Greece was significantly weaker than in Germany, and in Cyprus – marginal. The 2009 financial crisis significantly worsened employment dynamics in EU countries. Employment in Latvia, Estonia, Ireland, Spain and Lithuania deteriorated significantly more than in Germany, and in Denmark it deteriorated marginally. After the financial crisis, the employment recovery in Greece, Bulgaria, Croatia, Ireland and Slovenia was weaker than in Germany. In Portugal and Spain – marginally. In 2020, the COVID-19 pandemic also significantly reduced GDP growth at the EU level. During COVID-19, GDP performance in Ireland was significantly better than in Germany, and in Spain – worse than in Germany. After the COVID-19 pandemic, GDP recovery in Croatia and Ireland was significantly faster than in Germany. During the COVID-19 pandemic, employment differences between countries were not statistically significant compared to Germany, but after COVID-19, Ireland recovered significantly better than Germany in terms of employment, and Romania significantly worse than Germany.

Methods of work. Mixed research strategy combining quantitative and qualitative methods.

Structure of the work. The master's thesis consists of an introduction, 4 chapters, conclusions and proposals, a list of literature (88 sources), a list of information sources (29 sources). The work contains 30 tables, 6 figures, and 2 appendices. The work is 94 pages long.

Keywords: resilience; economy; crises.

PRIEDAI

1 priedas. Tyrimo instrumentas

Interviu klausimynas ekspertams

Kaip jūs apibrėžtumėte ekonomikos atsparumą globalių krizių kontekste? (Kokie pagrindiniai komponentai jį sudaro?)

Kaip, jūsų nuomone, skyrėsi ES šalių ekonomikos reakcija į 2009 m. finansų krizę ir COVID-19 pandemiją? (Ar vienos krizės metu atsparumas buvo didesnis nei kitos?)

Kokie struktūriniai veiksniai labiausiai lėmė skirtingą šalių atsparumą šioms krizėms? (pvz., ekonomikos struktūra, eksporto priklausomybė, viešųjų finansų būklė, socialinė apsauga)

Ar, Jūsų nuomone, egzistuoja „nuoseklus atsparumas“, t. y. ar šalys, kurios mažiau nukentėjo vienos krizės metu, paprastai geriau pasirodo ir kitų krizių metu? Kodėl?

Kiek, jūsų nuomone, BVP augimas ir užimtumo pokyčiai tinkamai atspindi ekonomikos atsparumą krizėms? (Kada šie rodikliai yra informatyvūs, o kada – nepakankami?)

Kokius pagrindinius šių rodiklių ribotumus įžvelgiate vertinant realų krizių poveikį visuomenei? (pvz., ar jie atspindi nelygybę, gyvenimo kokybę, socialinį saugumą?)

Ar gali būti situacijų, kai makroekonominiai rodikliai rodo atsigavimą, tačiau visuomenės gerovė išlieka prasta? Gal galite pateikti pavyzdžių?

Kokius papildomus rodiklius ar dimensijas, jūsų nuomone, būtina įtraukti vertinant ekonomikos atsparumą?

Kiek svarbu, jūsų nuomone, vertinant ekonomikos atsparumą atsižvelgti į gyventojų gerovę ir socialinį saugumą?

Ar sutiktumėte, kad ekonomikos atsparumas turėtų būti vertinamas per žmogų orientuotą perspektyvą?